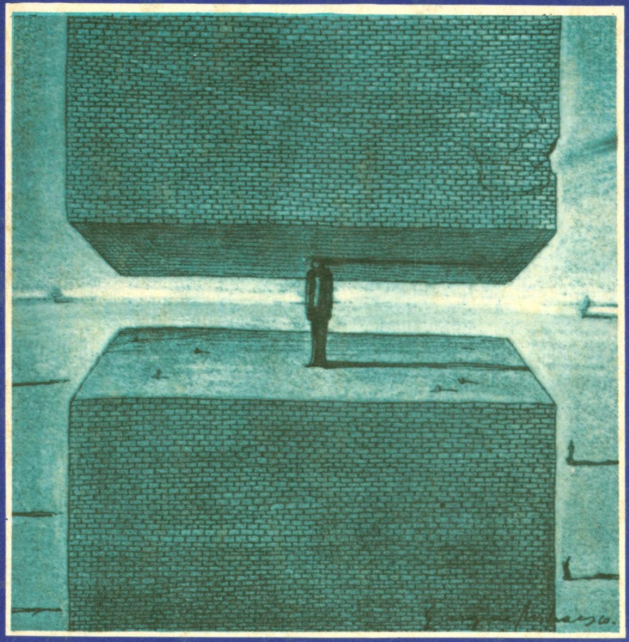
Arslan Başer Kafaoğlu

İKTİSATTA DOĞRULAR VE YANLIŞLAR

alan yayıncılık

3. BASIM

ALAN YAYINCILIK: 25
Güncel Sorunlar Dizisi: 4

İKTİSATTA DOĞRULAR VE YANLIŞLAR
ARSLAN BAŞER KAFAOĞLU

ALAN YAYINCILIK'TA
Birinci Baskı: Mayıs 1984
İkinci Baskı: Temmuz 1984
Üçüncü Baskı: Kasım 1984
Baskı: Özkur Ofset
Kapak Hazırlama: Aslan Kahraman

Başmuhasip Sokak Talas Han
No: 302 Cağaloğlu / İstanbul

Arslan Başer Kafaoğlu

İKTİSATTA DOĞRULAR ve YANLIŞLAR

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Önsöz	7
1.	*Köprünün Satılması*	9
2.	*Birikim ve Tasarruf*	13
3.	*Bankerler Olayı*	16
4.	*Bankaya Yatmayan Para Havaya mı Gider*	19
5.	*Akaryakıtta Demagoji*	21
6.	*İhracat Nasıl Arttı?*	26
7.	*Her Dışsatım Artışı Olumlu Sayılamaz*	30
8.	*Paraların Dış Değeri*	32
9.	*Enflasyon - I*	40
10.	*Enflasyon - II*	47
11.	*Tekellere Ölüm Edebiyatı*	52
12.	*Liberal Ekonomi*	56
13.	*Ortadirek Şaşırtmacası*	63
14.	*Sanayileşme ve Biz*	69
15.	*Kaçakçılık*	81
16.	*İşsizlik*	86
17.	*Kalkınma Hızı ve Milli Gelir*	95
18.	*Biz İthalat İkamesi mi Yaptık?*	103
19.	*Güney Kore Modeli*	107
20.	*Ekonomide Düşülen Hatalar ve Nedenleri*	109

ÖNSÖZ

Bir ülkede herkesin ekonomi bilmesi gerekmez. Bunu herkes bilir ve takdir eder. Ama bir ülkede hiç olmazsa ekonomiyi öğretenlerin, «ekonomiyi biliyoruz» diye yetkili ve sorumlu yerlere oturmuş olanların ekonominin temel kavram ve kategorilerinde yanılmamaları, bu kavramları iyi bilmeleri gerekir.

Bizde bu gerekli koşula uygun ekonomi öğreticisi ya da yöneticisi —hele kamu kesiminde— pek az. Aslında ekonomi —hep söylerim ve yazarım— fizik, kimya, biyoloji gibi uzun yıllar önce kurulmuş ve kuralları bir yana nelerle uğraşacağı, bu bilimler gibi, saptanmış bir uğraş dalı değil... Her genç bilim dalı gibi, ekonomiyle uğraşanlar da yollarını ve uğraş yöntemlerini belirlemede yanılıyorlar. Okuyucularımın bilimsel tarihle uğraşanları iyi bilir. Eskiden kimyanın uğraş konusunda baş yeri, sihirli bir birleşik bulup madenleri altına çevirme düşüncesi tutardı. Bu uğraşlara ilm-i simya denir ve simya asıl kimyadan daha çok ilgi ve uğraş meraklısı bulurdu. Zamanla kimya yerine oturdu, madenleri altına çevirmenin bir ham hayal olduğu anlaşıldı. Şimdi tıpkı bunun gibi insanların kendi yarattıkları bir kavramı —parayı— şöyle ya da böyle kullanıp, her ekonomik ve sosyal derde çare bulunacağını savunanlar var. Oysa üretimi para politikasıyla iyileştirmek de, Maliye politikasıyla yepyeni bir üretim düzeyi yaratmak da «ham hayal»dir. Ekonomi, üretim ilişkileri ve üretim tekniğini geliştirmenin yollarını arayan gerçek rolüne ve işlevine indirgenmedikçe bu ham hayaller de sürüp gidecektir.

Ekonomiden «simya»nın fonksiyonlarını bekleyenler, doğal ki insanların tek tek davranışı ile ya da bu davranışların düzeltilmesini sağlayan kamu politikaları sayesinde, bir ülkenin zengin olacağını, olabileceğini düşünürler. Her şeyi altına çeviren bu sihirli formül bazen «bireylerin para harcamayıp biriktirmesi»dir, bazen de «serbest ticaret»tir. Bunlar söylenir, yazılır. Ama uzun bir süre sonra bunların geçerli olmadığı görülür. O halde çare nedir? Çarelerin ilki ekonomideki yanlış bilgileri düzeltmektir. Ekonomi bir ülkedeki üretim güçlerini dünya ve doğa koşullarına en uygun biçimde kullanmanın ilmi-

dir. Birimi de ulus denilen toplumsal yapıdır. Serbestçiliğin, bireyselci ekonomi ve düşüncenin büyük ismi Adam Smith'in temel kitabının kısa adı bile «Ulusların Zenginliği»dir. Doğal ki ulusun, ulus olmanın tabanında da insanların mutluluğunu arama çabası yatar. Bu nedenle hangi düşünce «ulusal» faktörü arka plana atarsa, ekonomide geçerli olamaz. Ve yine bu nedenle hangi düşünce «bireylerden uzun süre de feraha erme amacına yönelik olarak» özveri isterse o düşüncede de ekonominin temel kavramları açısından sakatlık vardır. Ekonomik düşünce üretimi artırmak kadar, üretimin sonuçlarından herkesi yararlandırmayı da içerir. Nasıl Mısır piramitlerinin yapımı ekonomi bilimine aykırı yollarla gerçekleşmişse, Güney Kore'nin o ünlü «mucizesi de ekonomi dışı bir «gerçekleşme» dir. Ekonomi insanlık dışı olaylarla uğraşmaz. Ya da ona damgasını hiç silinmez biçimde vurur.

Ekonominin konusu üretim, çerçevesi ulus ve insan ise yöntemi de teknolojik gelişmeleri izlemeye ağırlık vermektir. Dış kredi ve yardım gibi dopinglerle, atıl kapasiteler kullanılıp, üretim artırılabilir. Ama bu taşıma suyla değirmen çevirmeye benzer. Ekonomide üretimi artırma ancak ulusal teknolojik gelişmeye dayanmakla sürekli, verimli ve adaletli olur.

Görüldüğü gibi daha çok fiziksel kategoriler üzerinde duruyoruz. Parasal kategorilere boş veriyoruz. Simyaya benzeyen ekonomi ile uğraşanlar ise insanın gözünü «parasal göstergeler» ile boyamaya çalışırlar. Sonra çeşitli endeksler, eğriler, grafiklerle zihinleri daha da karıştırırlar. Ulusal kategorilerle bireysel kategorileri hep karıştırırlar. Bu nedenle her şeyi karmakarışık ederler. Kamuoyunda saygınlıklarını kaybeden sadece onlar olmaz, ekonomi bilimi (ya da bilgileri) de boşverilen bir kategori haline gelir.

Bu kitapçığı bu temel hatalara parmakbasmak için kaleme aldık. Kolay izlensin diye de dipnotunu, göndermeleri en azda tuttuk. Halkımızın, okumayı yazmayı sevenlerin kolay okumaları için...

Arslan Başer Kafaoğlu
Bahariye Ekim 1983

1. KÖPRÜNÜN SATILMASI

1983 seçim kampanyasında Anavatan Partisi Genel Başkanı Turgut Özal, «Bu köprüyü satacağız ve yeni bir köprü yapacağız» dedi. Necdet Calp'ın televizyondaki kündesinden sonra da bu sloganda ısrarını sürdürdü. Ama burada simyacı ekonomistlerin düştüğü tipik bir hata var. Özal, «ulusal ekonomi» kategorisini kavramamıştır. Oysa bireysel birikimlerin hepsi bir arada, ulusal birikimi meydana getirir. Bu ulusal birikim iki ya da üç şekilde kullanılır:

1 — Vergi ya da bir başka şekilde kamu kesimine aktarılır,

2 — Özel tüketime ayrılır,

3 — Biriktirilir. (Birikme de hisse senedi, tahvil alımı, taşınmaz mal alımı, altın alımı, bankaya para konulması biçimlerinde olabilir.)

Turgut Özal'ın önerisi diyelim ki uygulama olanağı bulmuş olsun. O zaman ulusal birikimin «o kısmı» kamuya aktarılmış olur. Aktarılan fon kadar ya özel tüketim azalır, ya bankalara daha az para gider, ya da altın alım satımı daha az olur. Türkiye'de yeni altın üretilmediğine, tüketim de büyük ölçüde kısıldığına göre en başta eksilecek şey, bankaya yatırılan paralar ve yeni konut yatırımlarıdır. Bu ise zaten finansman sıkıntısı çeken özel kesimin finansman kaynaklarının, büsbütün kısılması anlamını taşır. Dikkat edilirse Turgut Özal hem özel sektörcü görünmekte ve hem de ekonomiyi makro ölçülerle bilmediğinden, özel kesime giden kaynaklarla kamu kesimini finanse etme yolunu seçmektedir. Hani ne derler, «bilgisiz dosttan bilgili düşman yeğdir» diye... Turgut Özal tam da bu atasözünü hatırlatmaktadır. Daha da önemlisi, bulduğu ve büyük bir gürültü ile çevreye duyurduğu çözüm yolu (!) yeni bir kaynak yaratmaktan uzaktır.

Köprünün satılması örneğini ilk örnek olarak alışımız rastlantı değildir. Eskilerin bir tekerlemesi vardır: Câzip ama kâzip, yani «çekici ama aldatıcı». Köprünün satılıp yeni köprü için kaynak yaratılması önerisi de ilk bakışta «çekici» ama «bu çekiciliği aldatıcı» bir görünüştür. Kaynak artırıcı bir tarafı yoktur. Kaldı ki bunu ileri süren Turgut Özal'ın anlatış biçimine göre başka sakat yanları vardır. Bunları birer birer anlatalım.

1) Turgut Özal, «Canım, köprü orda duruyor. Biz gelirini satıyoruz» diyor. O halde köprü için hisse senedi basılmayacak. Çünkü hisse senedi, o işletmenin mülkiyetini de hisse senedi sahiplerine geçirir. *O halde satılan köprünün hisse senetleri değil, intifa hisse senetleridir.* Böyle olunca *«köprünün satılamıyacağını»* Turgut Özal'da kabul etmiş olmuyor mu?

2) Şimdi bir de, satışın yapıldığını düşünelim. Köprü, bugünün fiyat düzeyine göre kâr etmektedir. Tarife —geçiş tarifesi— bugün için kârlı olabilmekte, ama bu kârlılık sürecek mi? Öyle bir zaman gelebilir ki, köprünün bakım ve işletme giderleri bu tarife ile karşılanamaz. O vakit intifa hisse senetleri sahipleri mi yoksa idare mi tarifeyi yükseltecek? İdare tarifeyi yükseltmeyince ne olacak?

3) Kaldı ki, Turgut Özal'ın verdiği rakamlar şöyle: «Yıllık gelir 6 milyar lira, 20-25 milyar liraya satarız, bununla yeni bir köprü yaparız» (1). İyi de, niçin her yıl 6 milyarlık geliri harcayıp, 4 yılda köprüyü, ikinci köprüyü yapmayalım? Çünkü 3-4 yılda ikinci köprüyü yaparız ve daha sonraki yıllarda bir başka köprünün ya da bir alt yapı tesisinin inşasına başlarız. Bu daha akla yakın değil mi?

4) Halkta parayı bol ve tükenmez saymak da ayrı bir hata. Turgut Özal'a göre 6 milyar lira getiren köprü geliri, 20-25 milyara satılırsa kapış kapış gider. Bütün bilgisizlik

(1) Seçimden sonra gazetelere yaptığı açıklamalarda bu rakamlar var.

ve yanlış değerlendirme halkın elinde bol, tükenmez para var yanılgısından ileri geliyor. Bu çok büyük bir değerlendirme hatasıdır. Halkın elinde para olsa, öyle köprüyü, Keban'ı satmaya gerek yok. Devlet yüzde 43 vergisiz tahvil çıkartıyor. Bunu alır halk elde parası olsa...

Turgut Özal, herkesin sandığı gibi dışardaki işçilerin parasını tükenmez, bitmez sanıyor. Bu da yanlış. İşçilerimizin çoğu orada zar zor geçiniyor. Birçok Türk genci 4 aylık kısa süre askerlik için biçilmiş olan bedeli bile ödeyemiyor. Kaldı ki döviz tevdiat hesabı ile birlikte yabancı ülkelerdeki işçilerimiz, her yıl ana yurda 2,5 milyar dolar yani, 600 Milyar Türk lirası değerinde bir servet gönderiyorlar. Bu azımsanamıyacak toplam yanında, devletin sıkıntısı 20-25 milyar ise, bunu da devlete işçilerimiz, yüzde 43 faizli tahvil alarak verebilirler.

Dışardaki işçi tasarrufları gözönünde bulundurulursa, tahvil sahiplerinin eline Türk parasının dış değerindeki düşmeler dolayısıyla, gitgide daha az para geçmesi de düşünülmeli. Bu nedenle, Türk işçilerinden para toplanmasında büyük zorluklar çıkabilir.

Görüldüğü gibi, ekonomide kendini «Mucize Sahibi Adam» diye tanıtan Turgut Özal'ın önerisinin, incir çekirdeğini dolduracak makul bir yanı olamaz. Zaten devletçiliği en çok eleştirenler, tuhaftır, tarihimizde iktidar olduklarında devletçiliği en çok geliştirenler olmuştur. Türk özel kesimini göklere çıkaran Sayın Bayar, bunun en çarpıcı örneğidir. Devletçiliğin en çok güçlendiği 1933-38 dönemi, kendilerinin ülkenin ekonomik yönetiminde en etkili olduğu dönemdir. Buna karşın 1946'dan sonra, muhalefetteki Demokrat Parti'nin Genel Başkanı ve en yetkili kişisi olarak Devlet İşletmeciliğini eleştirmiş, bunların iktidara geldiklerinde özel girişime devrolunacağını direnerek beyan etmiş, bunu seçim demeçlerinin hepsinde tekrarlamıştır. Ne var ki, DP 1950 yılında iktidara gelmiş, Sayın Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiş ve o makamda tam 10 yıl 5 gün kalmıştır. Ama bir tek tezgah, bir tek kuruluş özel kesime devre-

dilememiştir. Aksine 1950-60 dönemi devlet işletmeciliğinin Petrol rafinerisi, Demir-çelik, Madencilik, Şeker fabrikaları, Tekstil kesiminde hızla geliştiği bir dönem olmuştur.

Neden böyle olmuştur? Sayın Bayar ve DP hükümeti iktidara gelir gelmez, KİT'lerin nasıl özel kesime devrolunacağını araştırmış ve araştırmalar bunun mümkün olmayacağını göstermiştir. Devlet o döneme kadar girmediği Turizm (otelcilik), inşaat gibi alanlara bile el atmak zorunda kalmıştır. 1965'de AP iktidara gelince, onun ekonomik kurmayları da (ki başlarında Turgut Özal vardı), yine aynı konuyu ele almışlardır. Bazı tesisleri satma (Turgut Özal «halka devretme» diyor ama bu bal gibi «özel kesime satma»dır) girişimine el atmış, ama burada da sonuç alamamıştır. Turgut Özal'ın ekonomik yönetime etkin olduğu bu dönemde bile Devlet işletmeciliği daralmamış, genişlemiş, devlet o zamana kadar el atmadığı Taşıma (TIR işletmeciliği) ve umumi mağazacılığa el atmak zorunda kalmıştır.

Kutsal kitabın bir yerinde «Gözleri var görmüyorlar» denir. Biz de şunu ekleyebiliriz. «İçinde yaşadıkları olayları anlamıyorlar».

2. BİRİKİM VE TASARRUF

Gerek ekonominin yöneticileri ve gerekse ekonomi öğretenler, bu konularda yazıp çizenler tüketim (istihlak), tasarruf ve yatırım konularını hep birbirine karıştırıyorlar. Örneğin bir yetkili, «iki palto yerine bir palto yaptırın, aman tasarruf edin» diyor. Diğer bir yetkili, beyaz malların alımı için harcanan paraları israf sayıyor. Aslında kargaşa, birey ve aile düzeyindeki tasarruf ile ulusal düzeydeki tasarrufu birbirine karıştırmaktan ileri geliyor. Oysa bireysel alanda tasarruf denilen şey, ulusal alanda tüketime dönüşebilir. Bireysel anlamda tüketim denen şey de ulusal düzeyde tasarruf olabilir. Şöyle ki:

1) Diyelim bir ülkede 500 bin buzdolabı üreten 10 fabrika var. Her yıl üretilen bu 500 bin buzdolabı piyasada aynen satılıyor. Ülke halkının harcama modelindeki değişmelerle, yıllık 250 bin buzdolabının bedeli bankaya yatırılıyor ve bu nedenle de o yıl 250 bin buzdolabı yapılıyor. Bankaya yatırılan 250 bin buzdolabı bedeli, (diyelim 5 milyar lira) muhtelif firmalara kredi olarak veriliyor. Krediyi alan firmalar ise, kâr yerine zarar ediyorlar. Bu takdirde ulusal düzeyde tasarruf değil «eksi tasarruf» vardır. Çünkü 500 bin buzdolabı yapmak için kurulan bir endüstri dalı, genişlememiş, daralmıştır. Üretim giderleri bu nedenle arttığı için, bir kısım fabrika zor durıma düşmüştür. Burada bireysel ve aile çapında tasarruf, ama; ulusal düzeyde eksi tasarruf veya üretici güçlerin israfı vardır.

2) Bir ülkede bir yılda 15 milyar liralık bira tüketildiğini varsayalım. Bu ülkede bir yıl harcama şeklinde genel değişiklikler nedeniyle bira tüketimi, 22 milyar liraya çıkmış olsun. Bireysel açıdan tüketim 7 milyar lira artmıştır. Ama bira üreticileri bu parayla ya aynı iş dalında ya da

başka bir alanda 5 milyar liralık yeni tesis yapmışlarsa, hatta birikmiş borçlarını ödeyip işletmelerinin daha rahat çalışmasını sağlayacak bir duruma gelmişlerse, tüketim 7 milyar lira değildir. Sadece (7 milyar — 5 milyar =) 2 milyar liradır.

3) Yurttaşlar gelirlerinden 50 milyar lira ayırarak bankalara ve bankerlere yatırmışlardır. Ama yatırılan fonların yanlış yönetimi dolayısıyla, bu 50 milyar lira para geri ödeme yapamıyacak şekilde çalışan sanayi kuruluşlarına yatmışsa, bu 50 milyar lira bireysel tasarruf bile değildir. Ve *ulusal açıdan*, eksi tasarruf veya yatırımın tersi bir kavram olarak «sökülüm» dür.

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere ilk elden harcanan paranın niteliğinin «tüketim» ya da «tasarruf» oluşu bu paraların kullanılış biçimine ve kişilerin teker teker iradelerinden çok, ülkenin banka sistemi ve firma yapılarına bağlıdır. Eğer sanayi, tarım ve ticaret yapısı, kârlı üretim yapan şartlar içinde değilse, kişiler tanınmış deyimle ne kadar «dişlerini sıkmış» olsalar tasarruflar *ulusal düzeyde* artmaz. Ödenen faizler (mevduat faizleri) ekonomiye yük olur.

Bu açıdan bakılınca tasarruf iki halde artar:

1 — Bütçe ve Hazine yani geniş anlamda devlet, giderleri üstünde, yatırımlara harcayacak kadar vergi ve diğer devlet gelirleri tahsilatı yapmışsa,

2 — Firma kârları artmış ve bu karlar,

a) Aynı alanda yatırılmışsa

b) Başka alanda yatırıma harcanmışsa

c) Ya da biriken borçlar azaltılıp, devlet yada diğer firmalara yatırımları arttırma olanağı sağlanmışsa.

Bunların hepsi basitleştirilip şu şekle sokulabilir: Firma kârları ve vergiler artmışsa *tasarruf* yükselmiş olur. (Çünkü kısa bir sürede devletin yatırıma fon ayırma niyeti veya firmaların borç ödeme —yatırım yapma niyetlerinde önemli değişmeler olmaz. Ya da soyutlama açısından bu

böyle varsayılır.) Bunun ötesinde parayı az harcamadan ve bankalara para yatırmadan dolayı tasarrufun artacağını sanmak bilimsel olmaz.

Bir soru akla gelebilir: Para harcamaları dışında tasarruf olmaz mı? Olur. Bilimsel buluşlar ya da teknolojik yaklaşımlarla aynı miktar malı üretmek ya da aynı hizmeti elde etmek için daha az hammadde - enerji - işgücü kullanılabilirse, bu da bir tasarruftur.

Peki, bu yanlış yani bireysel tasarruf ile ulusal tasarruf kategorilerini birbirine karıştırma, nerden ileri gelir? Bu hata fazla iradecilikten, ekonomiden ilm-i simya gibi çabuk ve kolay sonuçlar verecek yollar bulmak istek ve iradesinden ileri gelir. Ekonomist bir hedef verecek ve bu hedefe o ülkenin üretim yapısı ve tasarruf kurumları (bankalar, sigortalar, bankerler) ne olursa olsun kısa zamanda varılacak. Ham hayalden gelir bu gibi yanlışlar. İnsanın, insanların iradesi epeyce önemli bir şeydir. Bu irade ile bir sosyal yapı, bir ekonomik model değişebilir. Ama iki koşulla:

a) Bu irade doğru yolda kullanılarak
b) Yeterli olacak bir süre içinde.

Hem tasarrufu yanlış bilecek ve onu oluşturan kurum ve yapılardan haberin olmayacak ya da bunları hiçe sayarak hedef vereceksin ve hem de verdiğin yanlış hedefe gösterdiğin yanlış yoldan varmayı düşüneceksin... Herşey olur da bu olmaz.

Denebilir ki, halkın az harcaması kötü bir şey mi? Hayır, kötü bir şey değil. Bütün ahlak ve evrensel dinlerin herbirinin kuralları israfı haram kılar. Ne var ki az harcama yetmez, hattâ bazen ters sonuçlar verir. Bunların, yani, az harcamanın yetersiz kalışı ve ters sonuçlar verişini de gelecek bölümde göreceğiz.

3. BANKERLER OLAYI

Doğal ki tasarruf ve tüketim yanlış anlaşıldığında, çok önemli ve kapsamlı yanlış uygulamalara neden olmaktadır. Bunun başında, yüksek faiz sadece birikimi değil, ulusal tasarrufu da arttırır denilerek yüksek faiz politikasının savunulması gelir. «Halk az harcar ve gelirinin bir kısmını aylık gelir getirecek şekilde bankaya yatırırsa hem ücret ya da maaşına bir ek destek bulur ve hem de ülkeye hizmet etmiş olur» denir.

Bu düşünce biçimlenişinden kaynaklanarak uygulanan «mali politika»yı, Bankerler Olayı adlı kitabımızda ortaya koymuştuk. Ama konu alevlenip yeniden gündeme geleceğe benziyor. Örneğin bu politikanın uygulayıcısı Turgut Özal bu konuda televizyonda, «bu politika sayesinde 100 milyarlık tasarruf mevduatı bir yılda 900 milyar liraya çıktı» ifadesini kullandı. Doğrusu bir yılda 9 kat artış büyük artıştır. Ama rakamlar Turgut Özal'ı doğrulamıyor. Mevduat artışı 9 kat olmadı, 4 kat bile olmadı hiç bir yılda.

Boğaziçi Üniversitesi profesörlerinden Demir Demirgil' in yaptığı bir inceleme, mevduat faizinin büyük ölçüde yükseltilmesine karşın, bu faizlerin çok düşük olduğu yıllardan bile daha az mevduat toplandığını ortaya koyuyor. (Bankerler ve Kastelli olayı —Genişletilmiş 2. baskı Sf: 80) Artış aslında enflasyon ve fazla para basılmasının aldatıcı gözlemi sonucudur.

Şimdi Turgut Özal, «Mevduat faizlerinin artış hızının azalmasının sonucu, mevduatın artış hızı düşüyor» diyerek savına bir başka örnek, kanıt getirmek istiyor. Oysa burada da yanılıyor. 1983'de mevduat artış hızının azalması, para basımının daha az artışından ileri geliyor. Gerçekten 1982 Eylül'ü ile 1983 Eylül'ü arasındaki emisyon artışı sıfıra yakındır.

Mevduat artış hızının yavaşlaması bundandır. Turgut Özal rakamları kullanmayı ve daha doğrusu saptırmayı, asıl etkenleri gözönünden uzak tutmayı iyi bilen bir siyasi olduğundan, mevduat artış hızının azalmasının faizlerin düşürülmesinden geldiği yolundaki yanlış inanışları desteklemiştir.

Buradan başka bir konuya geçelim. Turgut Özal yeni faiz politikaları sayesinde, mevduatın arttığını söyler durur. Peki, artmış da ne olmuştur? Bankerler ve Kastelli paniği, arkasından Meban'ın çöküşü sonucu, batan paralardan Turgut Özal hiç söz açmıyor. 1984 Ocak ayından sonra Hazine bu paraların önemli kısmını, Emlak Kredi Bankasında mevduat hesapları açtırarak ödeyecektir. Devlet bu paraları nereden ödeyecek? Topladığı kamu gelirlerinden. Demek oluyor ki, o tasarruf batmıştır ve kamu para koyarak o tasarrufu yeniden diriltecektir. Kamunun, Hazine'nin ödediği, ödeyeceği paraları Turgut Özal'ın ballandırarak anlattığı o tasarruf artışından düşürmek gerekmez mi? Hazine'nin bu panikteki kaybı sadece bankerler için yaptığı ödemeler mi? Bankerler dışında ama bankerler dolayısıyla batan bankalara ne diyelim? Hatta Holdinglere, yani bu faiz ve mevduat politikası dolayısıyla iflasa yanaşan holdinglere yaptığı ödemelere ne diyelim? Bankerler için Emlak Kredi Bankasında açılacak hesaplar, Hisarbank, İstanbul Bankası, Orta Doğu Bankası, İşçi Kredi Bankası, Bağbank ve Kozanoğlu-Çavuşoğlu, Transtürk grupları için Hazine'nin ya da Hazine ile ilgili kuruluşların ödeyecekleri paralar toplamı ile Banker Tasfiye Kurullarına ödenen paraları düşünelim. İki yıldır, yüzlerce yargıçla, uzman, mahkeme bilirkişisi olarak binlerce kişi çalışıp para alıyor, ücret alıyor. Avukat ücreti vekaletleri ödeniyor. Bunları toplanan mevduattan düşmek gerekmez mi? Bu gibi giderler, tazminler vb. nin tutarı bizim tahminlerimize göre 400-500 milyar liradan eksik değildir. Peki, bu miktarı Özal'ın mevduat artışı dediğimiz rakamından indirirsek geriye ne kalır?

Turgut Özal 1980 yılı ortalarından sonraki mevduat, faiz

ve mali sistem uygulamasını överken «Faiz serbest olmalıdır» diyor ve arkasından ekliyordu TV de: «Bu dünyanın her yerinde böyledir». Eğer bu bilgisizlikten ileri gelmiyorsa koskoca bir saptırmadır. Bu saptırmayı vaktiyle ilk işaret eden de Özal'ın Anavatan Partisine kurucu üye olarak aldığı, —MGK tarafından veto edilmeseydi kurucu üye idi— Erol Aksoy'dur. Bu tanınmış bankacı, Özal'ın düşüncelerine ve bilgisine saygı duyduğu partisine kurucu üye olarak aldığından belli olan Erol Aksoy, 5 Haziran 1980 günkü Milliyet gazetesinde bakın ne diyor:

«.....*Ancak en liberal ekonomiye sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nde vadeli, tasarruf mevduatına ödenen faiz Federal Rezerv Bank tarafından saptanır. Biz onu da geçtik.*» Özal kendi beyninde beliren yarım yamalak fikirleri ve beyanlarına «yanlış» diyenleri bir takım ideolojilerin tutsağı sayar. Acaba Erol Aksoy'u, Anavatan Partisi kurucu listesine «o ideolojilerin bir temsilcisi de partimizde bulunsun» diye mi sokmuştur?

Bir daha belirtelim: Faizin serbest bırakıldığı ülke dünyada yoktur. Olmadığı gibi, Friedman dahil «Faiz serbest olsun» diyen belli başlı ekonomist de yoktur. Hatta faizlerin yüksek olmasının tasarrufu arttırdığını ileri süren ekonomistte, dünya iktisat tarihinde yoktur. Aksine bütün iktisat kitapları «Yüksek faiz yüksek tüketimi beraberinde getirir» diye yazar». 1983'de faizler düşürüldükçe mevduat azaldı yargısı kadar entipüften bir değer yargısı da olamaz. Çünkü:

— Bir TÜSİAD raporunda da belirtildiği gibi toplam mevduat 1982'de GSMH'nın yüzde 18'i iken 1983'de bu oran yüzde 27'ye yükselmiştir.

— Kaldı ki mevduattaki bu gelişme 1983'de hisse senetleri alım satımında büyük bir artışla beraber olmuştur.

4. BANKAYA YATMAYAN PARA HAVAYA MI GİDER?

İş oraya getirilmiş ki bankaya gitmeyen paranın (daha doğrusu kişi birikimlerinin) israf olduğu gibi bir noktaya gelinmiştir. Ama gerçek bu değildir.

Birey harcarsa nereye gider para? Mal satın almaya. Mal satın almaya giden para firmaların bankaya başvurmadan ya da daha az başvurarak üretim yapmasını sağlar. Bankaya daha az başvurunca daha az faiz ödendiğinden, faiz giderleri ve sonuç olarak maliyetleri de düşer. Maliyet düşüşleri de enflasyonu aşağıya çekme çalışmalarına yardımcı olur.

Üretim parayla olur. Para da üreticinin satışlarıyla, öz sermaye ve banka kredileriyle sağlanır. En ucuz kredi bile satıştan elde olunan para kadar, yararlı değildir üretime. Üretime yararlı olan, en ucuz fon satıştan elde edilen fondur. Bu nedenle tüketim harcaması bizde bazılarının sandığı gibi tam şeytan değildir. Son yıla ait bir örnek verelim: 1983 yılında faiz oranlarındaki düşmeyle bireylerin, beyaz mallar denilen sürekli tüketim malları ve oto alışları hızlanmıştır. Bu hızlanış ekonomi için zararlı değil, yararlıdır. Çünkü bu malları elde etmek, üretmek için toplum bir yığın para harcamış, bir üretici kapasite toplamı yaratmıştır. Asıl zararlı olan bu tesislerin atıl kapasitede kalması ya da büsbütün kapanmasıdır.

Örneklerle anlatalım: Beyaz mallar endüstrisi yüzde 80 kapasite ile —yani mesela günde 100 buzdolabı üretebilirken 80 buzdolabı üreterek— çalışmaktadır. Diyelim paralar —deve olmak üzere—, bankerlere gitti, buzdolabı alımı azaldı ve satışlar azaldığından kapasite yüzde 80'den yüzde 40'a düştü. Yani yukardaki örnekteki kapasite 80 değil 40 buzdolabı üretiyor. Firma ne yapacak. 80 dolaba dağıttığı büro

ve genel giderleri, amortismanları 40 dolaba dağıtacak ve böylece fiyatlara hatırı sayılır bir zam yapacak.

Bununla da kalınmayacak, buzdolabı fabrikasına mal satanların (demir-çelik, boya, kablo vb.) satışları eksilecek, onlar da aynı nedenle zam yapacak ve bu zamlar zincirleme sürüp gidecek. Zaten öyle olmadı mı? Bu şekilde tüketim, mal miktarı olarak azaldığı halde, tüketime ayrılan paralar artacak. Bu yalnız buzdolabında değil, yaşamın her olayında, alışverişinde görülebilecek bir şeydir. Daha az et yiyip, daha az ete eskisinden daha çok para harcamıyor muyuz? Daha kötü evde oturup, daha çok kira ödemiyor muyuz?

Aslında en büyük israf, en büyük tüketim, vaktiyle büyük kaynaklar ayrılarak kurulan tesişlerin atıl kapasitede bırakılmasıdır. Ya da ülkeye yetecek kadar malı üretecek tesisler varken kaynak ve döviz harcanarak başka tesisler kurulmasına izin vererek, yeni yeni atıl kapasiteler yaratılmasına göz yummaktır. Yoksa israf halkın sınırlı paralarının, üç-beş kuruşunun şuraya mı buraya mı harcanmasında değil. Asıl israf ve tüketicilik kıt olan ulusal birikimin atıl kapasiteler yaratacak şekilde holdinglere peşkeş çekilmesindendir.

5. AKARYAKITTA DEMAGOJİ

Akaryakıtta bir zamanlar ucuzluk eleştirilirdi. Ve bu doğruydu. Ancak bir açıdan doğruydu. Akaryakıt konusunda «ucuzluk» o dereceydi ki eleştirilerin doğru olması olağan idi. Ama eleştirilere bazı ögeler karıştı ki, son derece yanlıştı. Bunların bazılarını belirtelim.

MERCEDES'LERİN BENZİNİ

Bu demagojilerden biri «Milyonerlerin Mercedes'inin benzinini Hazine'den mi ödemeli?» şeklinde idi. Bu ilk bakışta akaryakıtın pahalı olması için iyi bir gerekçe gibi görünüyordu. Hatta bir çok solcu, akaryakıt fiyatı «ateş pahası» denilen düzeye çıktığı zaman bile, bu gerekçeyi anarak zamları alkışladılar.

Oysa durum bu değildir. Akaryakıtın anası olan ham petrol (İngilizce deyimiyle Crude Oil) rafinerilerde tasfiye olunur. Bundan sadece benzin değil gazyağı, motorin (mazot), fuel oil, likit gaz da elde edilir. Benzinin akaryakıttaki payı % 12'dir. Yani bin litre ham petrol rafine edilirse, sadece 120 litre benzin elde olunur. 120 litre için haklı olan bir gerekçe ile bin litrenin tümüne zam yapılması bu gerekçeye yapışanların ciddiyetini anlatmaya yeter.

Kaldı ki, 120 litrenin, yani elde olunan benzinin hepsi de Mercedes'lerde ve onun temsil ettiği lüks arabalarda kullanılmaz. Taksiler vardır, dolmuşlar vardır, işçileri memurları taşıyan hizmet arabaları vardır, askeri araçlar vardır. Zenginin Mercedes'i denen tipteki arabalarda harcanan benzin toplam harcanan benzinin yüzde 3'ü değildir.

En iyimser hesaplarla, üretilen her bin litre akaryakıtın ancak 30 litresi lüks arabalarda kullanılır. «Zenginin Mercedes'inin benzin parasını biz mi ödeyelim?» diye kanıt göstermek göze batan 30 litrelik malın kullanımını bahane edip, geri kalan 970 litreye de zam yapmak demektir. Ve

asıl servet düşmanlığı, bilinçsiz servet düşmanlığı ile göz kararmasını bu görüş ve bu bahaneler temsil eder. Ve bakın «Zenginin Mercedes'i» bahane edilerek nelere zam getiriliyor.

1 — Köylünün, kentlinin, turizmin, sanayiin, fabrikaların, evlerin banliyö trenlerinin kullandığı elektriğin üretilmesine yarayan fuel-oil'e zam yapılıyor. Bir Ambarlı santralının bir haftalık fuel-oil tüketimi, bütün Mercedes'lerin ve lüks otoların iki yıllık akaryakıt tüketimine eşittir. Demagojiyle nerelere kadar geldiğimizin en belirgin örneklerinden biri budur.

2 — Sanayi tesislerinde enerji olarak kullanılan elektrik ve evleri aydınlatan —bazı hallerde ısıtan—, mutfak eşyalarında kullanılan elektrik bu nedenle pahalılaşmaktadır.

3 — Köylerde —elektrik girmemiş köylerde— yakılan, boya gibi bazı endüstrilerde, fakir fukaranın sobalarında ısıtma için kullanılan gazyağı pahalılaşmaktadır. Herhalde fakir fukaranın ısınmak için yaktığı gaz ile «Zenginin Mercedes'i» arasında bağ kurulamaz.

4 — Evlerin, dairelerin, okulların, sanayi ve turizm tesislerinin ısıtılmasında, sanayide bazı makine ve tesislerin işlemesinde kullanılan (enerji olarak) motorin ve fuel-oil pahalılaşmaktadır.

5 — Uluslararası ve şehirlerarası, şehir içi taşıma pahalılaşmaktadır. Bu hizmetlere zam zorunluluğu gelmektedir.

6 — Mutfaklarda kullanılan likit-gaz pahalılaşmaktadır. Hem köy ve hem de kent mutfaklarında kullanılan likit-gaz pahalılaşmasının bütçeleri ne ölçüde sarstığını siz ev kadınlarından, aile reislerinden sorun.

İşte «zenginin Mercedes'i» denilerek yapılan zam bu nedenle en çok fakiri ezmekte ve bu ezişe neden olan zamlar bir demagoji, popülist (halkı avlayıcı) bir gerekçeye dayandırılmaktadır.

«AVRUPA'DA EN UCUZ BENZİN BİZDE» DEMAGOJİSİ

Hep söylenir, «Efendim, Avrupa'da en ucuz benzin bizde. Hiç olmazsa benzin Avrupa düzeyine getirilmeli». Bu sav akaryakıt zamlarına getirilen ve tatlı su aydınlarınca inanılan ve hatta karşısındakini inandırmak için kullanılan bir slogan olmuştur. Aslında bu slogan, petrole —Petrol ihraç eden ülkeler örgütü— OPEC zam yapınca, akaryakıt harcamalarını kısmak için Türkiye'deki akaryakıt fiyatlarına zam yapılması gayretlerini destekleme yönündedir. Ama başlangıçta bu niyete dönük çabalar, «Türkiye'de akaryakıt fiyatları Avrupa fiyatları ayarında olmalı» tezine dönüşünce, hizmet yerine halka zulüm geldi.

Bu düşüncenin yanlışlığını iyi görebilmek için, petrol fiyatlarının hangi ögelerden oluştuğuna bir göz atalım. Akaryakıt piyasa satış fiyatları belli başlı üç ögeden oluşur. Birincisi OPEC'in fob. Körfez satış fiyatı, ikincisi navlun ve üçüncüsü de her ülke hükümetinin saptadığı vergiler ve satış karlarıdır. Bu durumda OPEC'in Basra Körfezi satış fiyatı eşit, akaryakıt navlunları yine uluslararası bir anlaşma ile aynı düzeyde saptandığına göre, satış fiyatlarının her yerde eşit olmasının anlamı özellikle, vergilerin her yerde eşit olmasıdır.

Oysa vergi, mali güç ilkesine göre alınır. Yani fukaradan daha az zenginden daha çok. Benzin fiyatı zengin ülkede de fakir ülkede de aynı olursa vergiciliğin bu ilkesi çiğnenmiş olur. Ve böyle bir uygulamanın adalet ve mantıkla da bir ilişkisi olamaz.

Çünkü Avrupa'lının ulusal gelirden aldığı pay, bizim halkımızın her bireyinin yıllık gelir ortalamasının 7-14 katıdır. Bir litre benzinden alınan vergi, birey başına gelir ortalaması yıllık bin dolar olan bir ülke ile on bin, onbeş bin dolar olan bir ülkede eşit olamaz. Olmamalıdır.

Şimdi en doğru gibi görünen ilkelerin bile, biraz derine inilince ne kadar yanlış olduğu ortaya çıktıktan sonra bize sorulabilir, peki sen yetkili olsan petrol politikan ne

olur? Benim politikam petrolü pahalandırmak değil, ucuzlatmak yolunda olur. Bu yanıt hemen şu soruyla ve eskiden beri kafalara yerleştirilmiş bir yanlış yargıyla karşılanabilir. «Zaten çok akaryakıt harcıyoruz. Bu durum daha çok harcamayı gerektirmez mi?»

«ÇOK HARCIYORUZ» YANILGISI

Türkiye bir yılda 15-17 milyon ton ham petrol harcamaktadır. Bu, kişi başına, 335-350 kg. demektir. Buna karşılık, örneğin israfın adeta haram olduğu Bulgaristan, 12 milyon ton ham petrol harcıyor. Bunun da kişi başına düşeni 1500 kilodur. Gerçi Bulgaristan akaryakıtın bir kısmını (4 milyon ton) transit geçen arabalara satmaktadır. Ama aynı olanak bizim için de vardır. Bu satış olmasa bile, Bulgaristan'da yine birey başına tüketim 1000 kilodur. Yunanistan' da da durum aynıdır. Böyle olunca Türkiye'de aşırı akaryakıt tüketildiği iddiası doğru olamaz. Türkiye büyüklüğüne ve nüfusuna göre yine de az akaryakıt tüketmektedir. Bu, akaryakıt pahalanmadan önce de böyleydi, bugün de böyledir.

Türkiye'nin fazla akaryakıt tüketmediğinin bir başka kanıtı da, 1977'den bu yana boyuna zam yapıldığı ve akaryakıt fiyatlarının 1975'den bu yana 60 kat arttığı halde tüketimin azalmayışıdır. Eğer aşırı bir akaryakıt tüketimi olsaydı, fiyat yükselişleri dolayısıyla tüketimin azalması gerekirdi. Bu eksilme olmadığına göre daha eksilme olamayacak kadar az akaryakıt kullanıldığı açıktır.

Türkiye için petrol kadar maden kömürü ve linyitte önemlidir. Ama maden kömürü ve linyitin petrolün yerine geçemediği de gerek dünyanın ve gerekse ülkemizin geçirdiği deneyimlerle anlaşılmıştır. Bu nedenle *üretimin düşürülmeden petrol tüketiminin kısılabileceğine* inanmak akıl işi değildir. Yine bu nedenle zaten az olan akaryakıt tüketimini pahalılaştırarak kısmak, astarı yüzünden pahalı, sonuçları son derece olumsuz bir çalışma olur. Fayda değil zarar getirir.

Bu nedenle akaryakıtta şimdiye kadar gidilenin aksi yol tutulmalıdır. İki bakımdan böyle olmalıdır.

1 — Şimdiye kadar su kaynaklarımızdan yararlanma dış kredilere, yani dışarının insafına bırakılmıştır. Bu nedenle enerji kıtlığı azmıştır. Bundan sonra devlet bu tutumunu değiştirmelidir. Neyi var neyi yoksa su kaynaklarından enerji üretilmesine harcamalıdır.

2 — Bunun yanında:

a) Transit geçen yabancı arabalara, sınırdan girerken dövizle benzin karnesi alma zorunlu kılınmalıdır. Böylece akaryakıt döviz faturamızın bir kısmı yabancı transit arabalarla, turistik özel arabalara döviz olarak ödetilmelidir.

b) Benzin ve akaryakıttan alınan vergiler kaldırılmalıdır. Bunu telafi için lüks arabalara yılda 100.000.— 1.000.000.— (Yüz bin ilâ bir milyon) liralık vergi konulmalıdır.

Bu suretle Mercedes'lerin maliyeti ev kadınına, sanayiciye, tarımsal üreticiye ödetilmez ve hem de döviz harcaması azalır. Devlet gelirlerinden de bir eksilme olmaz.

6. İHRACAT NASIL ARTTI?

Biz de sanılır ki, döviz karaborsası şu yolla kaldırılabilir: Dövizin resmi fiyatını karaborsa fiyatına çıkarırsak, ortada karaborsa için neden kalmaz. Bu suretle dövizin karaborsa fiyatı da kalmaz. İhracat artar, dış ticaret dengeye yaklaşır.

IMF baskısı ile Turgut Özal ve daha doğrusu Demirel hükümeti bu esası kabul etmiş ve dövizi (doları) karaborsa fiyatının üzerinde artırarak, 24 Ocak 1980 operasyonunu gerçekleştirmişlerdi. O tarihte dolar fiyatları şöyleydi:

Resmi döviz fiyatı	Petrol ve gübre dışalımı için	35 TL.
	Diğer dış alım için	47 TL.
Karaborsa dövizi	Havale dövizi	56 TL.
	Diğer karaborsa dövizi	52 TL.

Karaborsa fiyatı yani dövizin piyasadaki fiyatı en çok 56 lira olduğu halde, 70 liralık yeni bir fiyat biçilmişti. Bunu Turgut Özal bir gazeteye yaptığı açıklamada, şöyle izah ediyordu.

— Biz kasten karaborsa dolarının çok üzerinde bir fiyat biçtik ki, uzun süre yeniden döviz ayarlamasına gerek duyulmasın. Zaten 1970'de de böyle yapmıştık. O zaman doların karaborsa fiyatı 13 lira olduğu halde biz 15 lira değer biçtik. Ve bu değer yıllarca aşılamadı.

Turgut Özal böylece dolar başına 70 liralık bir döviz fiyat düzeyini garanti ediyordu. Bazı bu işi çok iyi (!) bilen bilim adamlarımız da «işte tutarlı ve bilimsel davranış böyle olur» diyorlardı. Aslında Turgut Özal 1977 yılında Park Otelde düzenlenen bir panelde de bu keşfini (!) yani karaborsanın üzerinde değer saptayıp, dövize kararlılık kazandırma keşfini övünerek anlatmıştı. «Onlar (Onlar dediği

IMF uzmanlarıydı) 13,5 liralık bir dolar değerini yeterli görüyorlardı, ama biz onları şaşırttık, 15 liralık değer biçtik. Ve böylece yıllarca değişmeyen bir dolar değeri hediye ettik ülkemize.» Böyle diyordu Turgut Özal.

Oysa doların 15 liralık değerinin yıllarca değişmeyişinin nedeni, paramızın kararlılığı değil, o yıllarda doların hem altına hem de güçlü paralara göre (Batı Alman Markı, İsviçre Frangı ve Japon Yenine göre) değer kaybetmesiydi. Hatta bu arada Dolar bir de kendi değerinde devalüasyon geçirmiş, bizde de 15 liradan 14 liraya indirilmiştir. Turgut Özal bir gelişmeyi görmezlikten gelerek, kendi dışımızdaki olayları ve nedenleri bizim, bizim olunca da tabi zatı devletlerinin dirayet ve kerametine bağlamışlardı.

Ama dünya o dünya değildi. Olaylar Özal'ı doğrulamadı. 12 Eylül'e gelindiğinde dolar değeri 3 lira daha artıp 73 lirayı bulmuştu. Gelişme Özal'ın «24 Ocak kararlarının uygulanmasına yardımcı» olduğunu kabul ettiği dönemde de sürdü. 1980 yılı sonunda dolar 100 lirayı, 24 Ocak kararlarının yıldönümünde ise % 60 bir artışla 112 lirayı bulmuştu. 1982 yılında da dolar yükselmesini sürdürdü. 14 Temmuz 1982'de Sayın Özal görevi bırakırken, % 100'ün üstündeydi kaydedilen yükseliş. Ama buna da bir açıklama tarzı bulundu... 24 Ocak kararlarını hemen izleyen günlerde uzun süre aynı kalacak bir kararlı dolar kuru lafı unutulmuştu. Şimdi yeni bir açıklama yapılıyor. «Stabilizasyon programı» teriminin anlamı unutulur. 24 Ocak'ın bir «Stabilizasyon operasyonu» olduğu söylenir. Stabilizasyon da ise belli başlı maliyetler bir süre artar ama sonra ya bu artış hızı azalır ya da hatta büsbütün durur. Oysa bizim stabilizasyon (!) operasyonunda döviz fiyatları hızlanarak yükseliyor. Ve daha da yükseleceğe benzer.

Fakat dedik ya, Sayın Özal'dır ilk iddia sahibi. Şimdi dediği çıkmayıp dolar başını alıp gidince, bunu bir kusur değil, nimet diye göstermek lazım. Sayın Özal bunu da yaptı. Ve şu iddiayı ileri sürüyor bugün: Enflasyon oldukça dolar kurunu da ayarlamak lâzım. Yoksa ihracat aza-

lır. Eğer 1983 dış satımı, 1979'dakinin üç katına çıkmışsa, bunu dövizin durmadan yükselmesi sağlamıştır.

Acaba bu böylemidir? Bu soruya yanıt vermeden önce, 1980 Eylül'ünden sonra dış satımın nasıl arttığını görelim.

1980 yılının Ağustos sonuna kadar, dışsatım da önemli bir artış yok. Ağustos'dan sonra Irak - İran savaşı başladı. Böylece Irak ve İran'ın Ortadoğu ülkeleri dışından mal alması olanaksız hale geldi. Bu ülkelere büyük bir dışsatım potansiyeli doğdu. 1980 yılındaki dış satım artışının başlıca nedeni budur. Yoksa doların yüzde 50 oranında pahalılaştığı 1980 yılının ilk aylarında, dış satımın 1979 yılına göre hemen hemen hiç artmadığının yanıtı bulunamaz.

1980'den 1981'e dış satım % 62 artmıştır. Bu artışın nedeni de 1981'de olan ama 1980'de ancak 4 ay varolan bir faktörün, Irak - İran savaşının doğurduğu sonuçlar gereğidir. Böyle olmasaydı, 1981'den 1982'ye doların değeri enflasyonun çok üzerinde artış kaydettiği halde, ihracat artışının 1981'in hatta 1980'in çok altında kalışını açıklama olanağı bulunamazdı. Hatta 1983'de dolar değeri enflasyonun çok üzerinde artış kaydetmesine karşılık, dışsatım artış hızının sıfıra yaklaştığı da inkar edilemez bir olgudur. Böyle olunca Turgut Özal'ın savı sıfıra inen bir değer taşımaktadır.

Dışsatım artışının —1979'a göre— bir nedeni İran Irak savaşı ise, bir diğeri de döviz fiyatlarının sürelki artışı olabilir. Ama iki olay arasında tam bir korelasyon —ortak ilişki— yoktur. Buna karşılık üçüncü bir çok önemli etken daha vardır, ki kanımızca dış satımın artışında önemli bir rol oynamıştır: Bu etken bizce faiz ve kredi etkenidir.

1980 yılı Ağustos ayında başlayan yüksek faiz ve kıt kredi ortamında, dış satım kredilerine tanınan kolaylık ve faiz düşüklüğü nedeniyle, maceracı dış satımcılar türedi. Bunlar ayakta kalabilmek için dışsatım kredilerine başvurdular ve zararına dış satımlara giriştiler. Dış satım kredisi ve prefinansman kredileri gerçi ucuzdu ama ihracat gerçekleşemeyince gelecek ek faiz ve cezalar bir hayli ağır oluyor-

du. Bu cezayı göze alamayan serüvenci bir çok dış satımcı «Ne fiyatla olursa olsun» satışlara giriştiler. Bu nedenle dışsatım mallarımızın fiyatlarını dış pazarlarda düşürme pahasına sürüp giden bu işlemlere, naylon dışsatım denen hayali dışsatımlar da eklenebilir. Naylon dışsatımlarda mal bedeli sıfırken yani mal gitmemişken, bunun karşılığı karaborsa dövizleriyle doldurduldu. Bir yandan dış satım artarken öte yandan paramızın dış değeri düşüyordu. Böylece paramızın dış değeri «içerdeki enflasyon» etkeninden kopmuş olmaktadır. Yani dışsatım kağıt üzerinde arttıkça, artmış göründükçe, Türk parasının dış değeri daha da düşmekte, doların değeri de başını alıp gitmektedir.

İhracat işte böyle artmaktadır. Yani bu *kurtarıcı* dış satım (ihracat) değil, batırıcı dışsatımdır. Böylece dış satım artışının olması değil, olmaması ekonomiye daha yararlıdır. 1982'de ve özellikle 1983'de Türk lirasıyla piyasadan döviz (karaborsa dövizi) alma olanakları da, Merkez bankasının büyükçe ve düzenli dış satım yapanlara bile ödeyecek reeskont olanakları da, Özal'ın kurduğu kargaşa ve çarçur düzeni içinde eriyip gitmiştir. *Özal'ın dediği gibi döviz kurları arttığı için dışsatım artmamıştır. Aksine dışsatım arttığı için döviz kurları (başta doların Türk lirası karşılığı) yükselmiştir.* Çünkü bu dışsatımın bir kısmı eski yazılarımızda belirttiğimiz gibi «Can havliyle dışsatım»dır. Şimdi bu tip dış satımı sürdürme olanağı kalmadığı içindir ki, dış satım artış hızı kesilmiştir. Bazılarının sandığı gibi, doların değerinin artışı ile dış satım artmaz. Kredi sistemini *anormal oranlarda* dış satımı finanse etmeye çevirdiğinizde ortaya *kredi almak için* karmakarışık bir dış ticaret düzeni çıkar.

7. HER DIŞ SATIM ARTIŞI OLUMLU SAYILAMAZ

Tek başına «mevduat artışı» gibi, tek başına dış satım artışı da yararlı ya da olumlu bir gelişme değildir. Olumlu dış satım artışı, dış satım konusu mallarımızda dış pazar fiyatlarının yükselmesini, para değerimizin dışarda düşmesi yerine yükselmesini değilse bile kararlılığını sağlayan-dış satımdır. Dış satım bugünkü düzeniyle durmadan artsa, (artık buna olanak da kalmadı ya) ülke daha çok harabolur. Çünkü bugünkü dış satımın ülkeye maloluş bedeli son derece yüksektir: Paramızın dış değeri düşmekte, bankalara verilen kredileri geri ödeme taahhütleri tutmamakta, başta dış satımcılar olmak üzere düzinelerle, yüzlerce firma batıp iflas etmekte, Merkez Bankasının bankalar kanalıyla verdiği reeskont kredileri geri dönmediğinden Merkez Bankası ve buradan da Hazine ödemeleri sıkışmaktadır. Özal'ın övündüğü dış satım artışının ekonomimizi iyileştiren değil, kötüye götüren bir dış satım artışı olduğu meydandadır.

Okuyucularımıza, Özal'ın politikasını savunanların 24 Ocak kararları doğrultusundaki gidişin lehinde en büyük kanıtları olan 1980-1983 dış satımlarında büyük rolü olan prefinansman konusunu da anlatmak isteriz. «Prefinansman» teknik bir terimdir. Dışardan mal alan kişilerin, o malı satan ülkenin dış satımcısına dış satımdan önce, mal tedariki için yaptıkları peşin ödemenin adı prefinansmandır. Bizde yaygın olduğu alan öteden beri özellikle Tütün dış satımıdır. Özellikle İzmir'deki dış satım firmaları bu konunun yabancısı değillerdir. Ancak bu son derece sınırlı olarak kullanılan finansman şekli, asıl 1980 yılı sonlarında *«Özal usulü ekonomi»* döneminde yaygınlık kazandı.

Prefinansman bir alıcı ile bir satıcı arasındaki «peşin ödeme» ilişkisi olmaktan çıktı ve Türkiye dışında biriken «maceracı dövizlerin» Türkiye'de işletilme alanı oldu.

Dışarıda parası olan adamlar, Türkiye'ye bir bankanın kefaletiyle 6 ayda dış satım yapılması koşuluyla döviz göndermekte, bu döviz Türk lirasına çevrilerek dış satımı üstlenene verilmektedir. Aslında Türkiye'ye banka aracılığıyla para gönderen dışardaki kişiler açıktan (karaborsadan) bir pirim - komisyon almaktadır. Bu komisyonu ödemek için elbette karaborsadan döviz talebinde bulunulmakta, paramızın dış değeri bir de bu nedenle düşmektedir. Bir örnek verelim: Dışardan 1 milyon dolarlık prefinansman gönderen bir kişi kendisi taahhüde girmeden bunun diyelim yüzde 6'sını oluşturan 60 bin doları, döviz olarak istemektedir. Türkiye'de borçlanan firma ya da bunların aracıları bu 60 bin dolar için piyasaya çıktıklarında, dolara talep artmaktadır. Bu yüzde 6'ları, yüzde 10'ları küçümsemeyelim. 1981 ve 1982'de ülkemize gelen prefinansman 1 milyar dolardan eksik değildir. Buna ödenen 60-100 milyon dolar için piyasadan döviz aranışı da paramızın dış değerinin düşmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Üstelik bu para karşılığı, dış satım yapılamayınca, büyük cezalara muhatap olan dış satımcı, yeniden karaborsa döviz arayıp ödemeye girişme, naylon dış satıma baş vurma yoluyla para değerimizi daha da düşürmektedir.

Görüldüğü gibi, paramızın dış değerinin düşmesinin nedeni sadece bizim ülkemizdeki enflasyon oranı ile dış ülkelerdeki enflasyon oranı arasındaki fark değildir. Aksine dövizlerdeki düşme enflasyon oranları arasındaki farkın çok üstündedir. Bunun asıl nedeni «Özal usulü» dış satım politikasıdır. Şimdi bu politika ayakta durdukça, paramızı ne kadar düşürsek yine bunun üzerinde bir karaborsa değeri bulunur. Yani devalüasyonun sonu gelmez.

8. PARALARIN DIŞ DEĞERİ

Bizde ekonomi konusuyla uğraşanların, bu konuda konuşup yazanların bir çoğuna bakılırsa, paraların dış değerinin artıp azalmasının nedenleri bu ülkelerdeki fiyat düzeyi değişmeleridir. Örneğin Amerika'daki enflasyon Batı Almanya'daki enflasyonu geçerse buradan doların değeri Batı Almanya Markına göre düşer, ya da Türkiye'deki enflasyon yüzde 30, Birleşik Amerika'daki enflasyon yüzde 5 ise iki enflasyon arasındaki fark olan yüzde 25 kadar, Türk parası Amerikan parasına göre dış değer kaybına uğrar.

Yukardaki yaygın bir anlayıştır ve bu yanlış anlayışın günahı sadece bizim ekonomistlere yüklenemez. Aslında bu doğru görünen yanlışın bulucusu IMF'dir. IMF uzmanları ülkelerden gelen Toptan eşya veya Tüketici fiyat endekslerini dikkatle incelerler ve buna göre hükümetlerine para değerlerini düzeltmeleri için uyarıda bulunurlar. Bütün IMF düzenlemeleri bu temel esasa göre yapılır. Ama bu temel esas, IMF'nin bütün temel bilgi ve inanışları gibi asıl ve esastan yoksundur (1).

İki paranın dış değeri, yalnızca ekonomideki iç enflasyon oranları arasındaki farkla ilgili değildir. Kuşkusuz içerdeki enflasyon oranları burada çok önemli bir faktördür. Ama bunun önemsiz kaldığı durumlar da vardır. Bunun açık örneği 1980-1983 döneminde Amerikan dolarının diğer paralar karşısında değer kazanışında görülür. Birleşik Ame-

(1) IMF —International Monetary Fund— 1946'da yani savaşın barut dumanları daha dağılmadan Bretton Woods anlaşmasıyla kurulmuş bir uluslararası kuruluştur. Amacı, kuruluş anlaşmasından yazıldığı gibi, «Uluslararası alışverişin sürtüşmesiz akıp gitmesi»dir. Ancak onun koyduğu ödemeler düzeni daima gelişmiş ülkeler lehine çalışmıştır. Bu hususta Enflasyon adlı kitapımızda geniş bilgi vardır.

rika'da enflasyon oranı Batı Almanya'dakinin iki, İsviçre'dekinin dört katı olduğu halde, Amerikan doları hem Batı Alman markı ve hem de İsviçre Frangına göre değer kazanmıştır. Bu değer kazanış, IMF'nin 1946'dan beri egemen kıldığı «inanılmış doğru - conventional wisdom» yargıyı bir hayli sarsmıştır. Ama IMF'nin bu görüşünü değiştireceğine dair bir iz göremiyoruz. Yani yanlış yine sürecek.

Paraların dış değerinin sadece ülkelerdeki enflasyon oranları arasındaki farka göre, birbirlerine oranla değişeceğini söylemek ve yazmak son gelişmelere olduğu kadar mantık, dış ticaret ve ekonomi bilgilerine de uymaz. Çünkü, döviz o ülkenin parası değildir. En azından döviz değeri o değer demek değildir. Döviz değerinin bu anlamda olması için dövizlerin bir «altın tabanına» dayandığının kanıtlandığı eski günlerde olduğumuz kabul edilmelidir, oysa o günlerde değiliz artık.

Döviz değerleri aslında dışardan alınan «ithal edilen» mallarla, dışarıya satılan «ihraç edilen» mallar arasındaki değerlendirmelere göre belirlenir. Yani sizin mallarınızın dış değerleri kendi iç fiyat düzeyinizdeki artıştan daha yavaş değer kazanıyorsa, paranızın dış değeri düşer. Bunu şöyle anlatalım: İçerdeki enflasyon oranı yüzde 30 ise ve dış pazarlarda siz bu malınızı geçen yıldan yüzde 30 daha pahalı satamıyorsanız, paranızın dış değeri düşer. Diyebilirsiniz ki, bu ileri sürdüğünüz fikrin, yani dış satım mallarınızın fiyat artışlarının, dünya fiyat artışlarından geri kalması demek, ülkeler arası enflasyon farklarının, paranın dış değerini arttırıp eksilttiğini söylemekle ne farkı var? Çok farkı var. İlerde göreceğimiz gibi enflasyon halinde her malın ve hizmetin fiyatı aynı oranda yükselmez. Örneğin son on yılda Türkiye'de, hangi mal grubunun fiyatı gübre, akaryakıt ürünleri ya da elektrik oranında artmıştır? Bir ülkede çeşitli gruptaki malların fiyatları eşit ölçüde artmaz. Hele hizmet fiyatları mal fiyatlarına oranla —çoğu kez— daha yavaş artar. Siz bu nedenle, eğer mal sattığınız ülkelerin enflasyonunun üzerinde fiyatı artmış bir malı, daha düşük bir

fiyat artışına uğramış bir malla değiştirirseniz, paranızın değeri düşmez.

Daha somutlaştıralım: Siz dış ticarette bir grup malı diğer bir grup malla değiştiriyorsunuz. Aradaki fark —değer farkı— kadar da borçlanıyorsunuz. Öyle bir ulusal ekonomi ve ulusal dış ticaret politikası izleyebilirsiniz ki, paranızın dış değeri düşmeyebilir, ya da daha az düşebilir.

Bugün Türkiye'nin dış ticaret politikası o kadar kötüdür ki, 24 Ocak 1980 günü karaborsada 53 TL olan dolar bugün 290 liradır (*). Artış yüzde 400'den fazladır. Aynı dönemde enflasyon yüzde 30 civarında olduğu halde, paramızın dış değerinin yüzde 80 düşmesi ya da dolar fiyatının yüzde 550 artışı neyi anlatır? Her şeyden önce dışarıya sattığımız malların, iki ülke arasındaki enflasyon oranlarının çok üstünde fiyat artışına maruz kalan mallar arasından seçildiğini anlatır. Bu olacak şey, aklı başında ekonomi yöneticilerinin yapacağı şey değildir. Ve bu yanlış politikada hâlâ direnilmekte, direnmek ne söz, daha da başı boş hareket edileceği övünçle, gururla ilân edilmektedir.

Dış ticaret, ülkelerin hiç birinin serbest bırakmadığı bir alandır. Ortak pazar (AET) ülkeleri, Birleşik Amerika ve Japonya ticaret alanında tam bir çekişme, hatta savaşım halindedir. Aynı şekilde Sosyalist Blok ülkeleriyle bunların, bu alanların her biri ticaret savaşımı içindedir. Bu savaşım içinde dış ticaretlerine verdikleri biçim, bu biçime göre yapılan değişim, ülke paralarının birbirlerine oranlarını, ya da teker teker her ülke parasının dış değerini ortaya çıkarır. Demek oluyor ki, ülkelerin dış para değeri, aslında; alış-veriş sepetlerine konan malların birbirine göre değişim oranlarını esas alarak belirlenen, ortaya çıkan değerdir. Her ülkenin içerdeki fiyat düzeyi ve düzeyin kesimlere göre biçimlenişi kuşkusuz bu bedellerin belirlenmesinde rol ve pay sahibidirler. Ama herşeyi bu etken —iç fiyat hareketleri— belirlemez.

(*) 27 Şubat 1984'te 350 TL.

Burada bir noktayı daha belirtelim. Bugün (20 Kasım 1983) 1 dolara dış alımda 265 lira değer biçiliyor resmi kurdan. Karaborsada bu değer en az 290 liradır. Ama Türkiye' de fiyatlar her bakımdan yani her mal açısından, Amerika' daki dolarlı fiyatların 290 katı değildir. En azından ücretler, hizmet fiyatları olsa olsa bire karşı 150 oranındadır.

Bunun gibi tarım ürünlerinde ve tarım ürünlerinin sanayide işlenişi sonunda elde olunan besin, içki ve tütün kesiminde dolar/Türk lirası bedeli 1'e 100-120 civarındadır. Kiralar, otomotiv endüstrisindeki ürün bedellerinde —buna karşılık— dolarla Türk lirası arasındaki fiyat oranları 1'e 600 kadar yükselmektedir. Hünerli dış ticaret politikası, bu fiyat oranlarını gözönünde bulundurarak dış ticareti düzenlemeden geçmektedir. Oysa bizde tam tersi yapılmaktadır. İhracına çalıştığımız malların arasında bitmiş dayanıklı tüketim malları, et gibi enflasyonun en hızlı olduğu alanlar seçilebilmektedir.

Buraya kadar özetlersek, dış ticaret politikasını, yani alınan mallarla satılan mallar arasındaki fiyatı gözetmek gerekir. Dış ticaret oranları paranın dış değerinin belirlenmesinde iç fiyat düzeyinden önce gelir. Dış satımda amaç, bazılarının sandığı gibi, sadece dış satımı arttırmak olmamalıdır. Aksine dış satım, ticaret hadlerimizin bozulmaması, yani aynı miktar mal satıp daha az mal alma yolundaysa ve dış satım bu bedelin ödenmesiyle artıyorsa, işler iyi gitmiyor demektir. Böyle bir süreç içinde dış satımın artmasının sağlıyacağı yarar, vereceği zarardan çok daha azdır. Çünkü bu durumda ekonomi denen organizma şahdamarından kan yitiriyor demektir. Dışardaki hükümetler sosyalist olsun, sosyal demokrat veya kapitalist olsun, bu noktayı en önemli sorun olarak görürler. Gerçekten de öyledir.

Rahmetli Menderes, «ıspanak 5 liraya çıktı» diye kendisini eleştirenlere «Ne zararı var, alanda Türk satanda Türk» diye yanıt vermişti. Bu aslında o zaman güldürü konusu olmuştu. Bugün dolar başını almış gidiyor, dış sa-

tım fiyatları düşüyor. Döviz fiyatlarının içerdeki fiyat endekslerinin üzerinde bir tempoyla yükselmesi ve özellikle dış satıma konu olan ürün fiyatlarının durmadan düşmesi, merhum Menderes'in «Alanda Türk, Satanda Türk» derken epeyce haklı olduğunu, bunca yıllık acı deneyimlerden sonra ortaya koymaktadır.

1980'lerden beri ucuza satan Türk'tür ama, ucuza alan Türk değildir artık. «Ne olursa olsun ve ne bahasına olursa olsun dış satımı artırma» sloganı ve bu slogana uygun politikalar, ekonomiyi bugüne kadar halsiz bırakılmış düzeyine kadar aşağıya itmiştir. Türkiye bu politikayı izlemeyi sürdürdükçe, sadece bir «dış satım kobayı» olur. Sayın Turgut Özal, dış satımın 1979'dan bu yana 3 kata çıkartıldığını belirtiyor. Ve politikasının doğruluğunu bununla savunuyor. Oysa:

1) Herşeyden önce artış 3 kat değil, 1979 yılına göre, 2,5 kattır. 1978'e oranla daha da düşüktür (*).

2) Dış satım artışının en önemli nedeni İran-Irak savaşıdır. Bu savaşın sonucu olarak en büyük sıçrama, 1980'den 1981'e olmuştur. (Yüzde 62) Bu etkenin aynı kaldığı 1982 ve 1983 yıllarında dış satım artışı hemen hemen durmuştur. Hem de 1981'den çok daha ağır maliyetler bu topluma ödetildiği halde durmuştur.

3) Daha önemlisi, 1982 ve 1983 dış satımları özellikle tarım ürünlerinde büyük ölçüde fiyat kırmaları, endüstri ürünlerinde ise, büyük kamu destekleri sayesinde ayakta kalabilmiştir. Büyük ölçüde fiyat kırmanın anlamı ve dış satımın ancak bünyeden yapılan özverilerle sürdürülmesinin anlamı, ülkenin dış alıcılar yararına daha da fakirleştirilmesidir.

Buraya nereden geldik? Şuradan: Yanlış bilginin nasıl yanlış uygulamalar doğurduğundan ve bunu kanıtlamaya çalışmamızdan. Türkiye'de paramızın dış değerinin en hızlı

(*) 1980'den 1983'e de artmadığına göre artış süresi dört yıldır.

düştüğü aylar, yönetimin dış satımın en çok arttığını, dış ödemeler dengesi açığının en çok azaldığını ve içerde fiyat artışlarının en çok geriye çekildiğini ilân ettiği aylardır. Böylece, paranın dış değerini içerdeki enflasyon oranına ya da dış ödemeler dengesi açığına bağlayan görüşlerin sakatlığını da ortaya koymuş oluyoruz.

Türkiye için önemli olan bir diğer konu da dış satımın artması ve fiyat yapısı kadar, *nasıl yapıldığıdır*. Eğer dış alım resmi evraktakinden farklı olarak yapılıyorsa, yani resmi belgelerde gösterilen bedeller kısmen ya da tamamen dışardan —şimdi anlatamayacağımız— dolaşık yollarla ödeniyorsa, döviz yani paramızın dış değerini belirleyen dış ödeme araçlarının fiyatı aşırı şekilde yükselir, paramızın dış değeri aşırı bir tempoyla düşer. Üstelik ülke bir fakirleşme süreci içine girer.

Ayrıca bir de dış ticaret hadleri konusu var :

Bunu Prof. Gülten Kazgan şöyle anlatıyor,

«Mal ithalat ve ihracatında gözlenen olumsuzluğun en ciddi yani, Türkiye'nin dış ticaret hadlerindeki olağanüstü kötüleşmedir. 1973 : 100 esasına göre dış ticaret hadleri (ihraç malları fiyat endeksi/ithal malları fiyat endeksi) 1983'ün ilk üç ayında 44,4, ikinci üç ayında 40,5'ti. (Bu oran 1979 sonunda 78'di. 78'den üç yılda 40'a düşüyoruz. İşte 24 Ocak kararlarının ulusumuza hediyesi —ABK) Yani 1973'te bir birim ihraç malı verip bir birim ithal malı alırken, bu gün bir birim ithal malı alabilmek için 2,5 birim ihraç malı vermek gerekmektedir. Geçen yılın ilk yarısına oranla bu yılın ilk yarısındaki kayıp yüzde 17'dir. (1979'a göre kayıp ise yüzde 50'dir —ABK) Bir ülkenin ihraç malı fiyatları (dolar olarak) mutlak olarak düşerken ve dış ticaret hadleri aleyhine dönerken ihracat geliri artmıyorsa, ülkenin mutlak fakirleşme sürecine girdiği kabul edilir (2). ... Dış dünyaya gelirini transfer ediyor

(2) Aslında dışsatım artma trendi içinde olsa da aynı durum vakidir. Ancak dış satım artışı, dış satım malları fiyat artışını telafi ediyorsa bazı durumlarda (o da bazı durumlarda) mutlak fakirleşme yoktur denilebilir.

demektir. Son yıllarda sadece GSMH rakamları yayınlanmakta, milli gelir rakamları ise yayınlanmamaktadır. Milli gelir kayıpları da ortaya çıkmamaktadır (3).

Bu çok ciddi olay karşısında Türkiye'yi daha fazla dışa açmanın ne kazandıracağı ve ne kaybettireceği sorulması gereken temel sorudur.»

Demek oluyor ki dış satım artışı olsun, iç fiyat düzeyleri olsun paranın dış değerinde dış satım mallarıyla, dış alım mallarının fiyat savaşını etkilemeleri dışında önemli değildir. Paranın dış değerini alış-veriş sepetine konulan malların karşılıklı çekişmesi belirler. Bu çekişme de alım satım mallarına yapılan aşırı desteklemeler (aşırı vergi iadesi oranları, aşırı faiz sübvansiyonu) aynı nedenlerle, paramızın değerini yükseltmez, düşürür, ülkeyi fakirleşmeye götürür.

Paraların dış değerlerini belirleyen bir diğer etken, kuşkusuz bir ülkenin mevduat olarak çekebildiği paradır. Amerika'da faiz oranlarının ve bu yolla uluslararası mevduata verilen çekiciliğin (cazibenin) arttırılması yoluyla doların dış değerinin yükselmesinin sağlanması, bunun en önemli ve yakın örneğidir. Ancak bu etken kuvvetli paralar arasındaki savaşımda rol oynar.

Son olarak bir ülke parasının dış değerini belirleyen, o ülkenin siyasal bunalım, kargaşa ve savaş olasılığı içinde bulunup bulunmadığıdır. Bir ülkede bu durum ve olasılıklar arttıkça o ülkenin parası akşamdan sabaha, sabahtan akşama düşer.

Paranın dış değerini korumak da, bu nedenle dış ticaret serbestliğinden değil, dış ticarette güdümden geçer. Bugüne kadar ki yanlış güdümler, güdümcülüğü, yönlendirmeciliği suçlama nedeni olamaz. Bütün dünyada hükümetler ve hatta AET gibi ekonomik gruplaşmalar, dış ticaret politika-

(3) Sayın Kazgan bizim 24 Ocak'tan bu yana ekonomik istatistiklerin bir sis perdesi arkasında bırakıldığı şeklindeki diğer yargımızı da onaylamaktadır.

larını «merkezden güdüm» esasına bağlamışlardır. AET tarım politikası (buna bağlı olarak tekstil sanayi) dış ticarette sıkı bir güdüm içindedir.

«Güdüm» dedik diye bizi «formaliteleri destekleyen» bir kişi olarak görmek yanlış olur. Formaliteler, bir güdümün aracı değil, sadece suistimali önleme amacıyla yapılıyorsa, anlamsızdır, bıktırıcıdır. Bu sadece formalite için formalitedir. Bizde dış ticaretteki formalite bilinçsiz bir güdümle bir arada gittiğinden bu hale düşülmüştür. Formalite güdüm sağlasaydı, hiç ticaret hadleri 4 yılda yüzde 50 oranında düşer miydi?

Güdümü sağlayan formalite, anlamlı olduğu için oyalayıcı, düğümleyici değil çözücü ve kestirmecidir.

9. ENFLASYON - I

Türkiye'de ve genellikle az gelişmiş ülkelerde enflasyonun nedenleri nelerdir? Bunu akl-ı evvel IMF bir tek etkenle açıklar. İstem (Talep) fazlası ve bu fazlalığın aşırı oluşu. İstem fazlalığının fiyat artışlarına neden olması sonucu kamu otoritelerinin önleme yolunda verdiği sübvansiyonlar ve koyduğu narhlar ile çift fiyatlar oluşması...

IMF yıllardan beri bunu söylüyor. Batı ekonomistleri üniversitelerinde bunu okutuyorlar. Az gelişmiş ekonomilerin egemen olduğu ülkelerde bu okutuluyor. Bu ülkeleri yönetenler de dikkatlerini sadece bu noktaya dikiyorlar. «Bütçe açığı olmazsa, kamu kuruluşları (KİT'ler) finansman açığı vermezlerse, enflasyon önlenir» diyorlar. Dolayısıyla, bu doğrultuda çaba harcıyorlar. Bütün bu düşünce ve çabalarına karşın yine de bazen enflasyona gidiyor, bu doğrultuda kararlar alıyorlar. Enflasyona gidince dar gelirlilerden tepki geliyor, dış ticarette tıkanmalar oluyor. Hemen bir önlemler paketi hazırlanarak, dar gelirlilerin (Sayın Özal'ın deyimiyle Orta Direk'in) gelirleri azaltılıyor, yaşamları harabediliyor.

Bütün bu politikalar yanlıştır. Yanlışlık da enflasyonun bilinmeyişi, anlaşılmayışından doğuyor.

ENFLASYON MİLLİ TASARRUFU ARTTIRIR

Konuya bir açıklama getirmek için şu soruyu sorarak başlayalım. Enflasyon az gelişmiş ülkelerde neden gelişmiş ülkelerin beş, on katı daha yüksek oranlarda gelişiyor? Neden endüstri ülkelerinde enflasyon oranı nadiren yüzde 10'u aşarken ve hele en bunalımlı dönemlerde sadece 50 yılda bir-iki kez yüzde 20'yi bulurken az gelişmiş ülkelerde hiç yüzde 20'nin, yüzde 30'un altına düşmüyor?

Bunu bizim bazı ekonomi profesörlerimize sorarsanız, onlardan alacağınız yanıt yalındır ve ilk bakışta akla yakın gelecek niteliktedir. «Efendim az gelişmiş ülkeleri sorumsuz politikacılar yönetiyor.» Ya da şu yanıt verilebilir. «Ekonomi bilmeyenlerin yönetiminde durum bu olur.» Az gelişmiş ülkelerin hep «sorumsuz!» ve «bilgisizler!» tarafından, gelişmiş ülkelerin ise hep bilgili ve «sorumluluk duygusu bulunan» kişi ve kadrolarca yönetilmesi, kader gibi razı olunacak ve değiştirilemeyecek şeyler olarak gösterilir. Oysa böyle bir açıklama biçimi her halde haklı olamaz. Bir Reagan'ın ya da Thatcher'ın bir Ecevit, bir İnönü ya da Demirel'den daha bilgili, daha ciddi olduğu mu söylenmek istenir?

Aslında enflasyonun nedeni, vergi koymadan tasarruf arttırması ve az gelişmiş ülkelerdeki «tasarruf kıtlığı»nı önlemesidir. Hep söylenir, dillerde pelesenk edilir: «Enflasyon tasarrufu yutar.» Enflasyon bankaya yatırılan mevduatı gerçekten yıpratır. Ama yukarıda gördüğümüz, açıkladığımız gibi «mevduat = tasarruf» değildir. Mevduat demek tasarruf demek değildir. Tasarruf ulusal ekonomide «yatırılabilir fonlar»ın artması demektir. «Yatırılabilir fonlar»da genel olarak «kârlar» arttıkça artar. Kârların artması da az gelişmiş ülkelerde rasyonel çalışma olanakları kolayca artırılamadığı için ancak enflasyonla mümkün olabilmektedir. Enflasyon, yani üretim süreci boyunca fiyatların durmadan yükselmesi, *mala hücumu arttırır. Mala hücumun artışı* ise satışları kolaylaştırır ve kârları arttırır. *Süreç budur.* Az gelişmiş ülkelerde yöneticiler ve yöneticileri etkileyen güçler, bu nedenle enflasyonu ister ve uygularlar.

Enflasyon olmadan az gelişmiş ülkeler sanayii, ayakta kalamaz. Ancak enflasyonun yarattığı tasarruflar sayesindedir ki, bu ülkelerde sanayi ayakta kalır, hatta gelişir.

Az gelişmiş ülkelerde, enflasyona tamah edilmesinin nedeni budur. Akılcılık ve bilim her olayın, oluşun bir nedeni olmasını kabul eder. «Nedensiz oluş» akla, mantığa ve bilime uymaz. Bu nedenle:

— Enflasyon gelir dağılımını bozar,
— Enflasyon dış ticarette darboğazları yaratır,
— Enflasyon tasarrufu azaltır,
— Enflasyon işsizliği arttırır,

ise, enflasyondan kaçınılması ve enflasyonun egemen gidiş olmaması gerekir. Ama oluyor. Neden? Çünkü, enflasyon gelir dağılımını bozar, dış ticarette dar boğazlar yaratır ama tasarrufu arttırır. Çünkü firma kârlarını arttırır, yatırımı özendirir. Bu nedenle de az gelişmiş ülkelerde ister istemez bu politika seçilir.

Bunun karşıtını savunmak, yani enflasyonu her belânın başı göstermek ve ondan sonra «önlenmiyor» demek, kendini kaderciliğe bağlamak olur.

Denilebilir ki, enflasyonla para değeri düşerse herkes parasını neden bankaya yatırsın? Bankaya para yatırılmazsa tasarruf olur mu?

Evet parasını bankaya yatırmaz ama, koşar «temelden» bir daire müteahhidine parayı yatırır. Daha temelden aylık takside girdiği için, inşaat süresince meydana gelen fiyat yükselişlerinden parasını korur. Yani yine tasarruf etmiş olur. 1970-1980 döneminde olduğu gibi... Yine belirtelim: *Yüksek faizle bankaya yatırılan para, ulusal tasarrufa en zararlı bir birikim şeklidir. Kişinin birikimi ile ulusal tasarruf birbiriyle karıştırılmamalıdır.*

ENFLASYONA ALIŞMIŞ BİR EKONOMİ

Böylece enflasyona alışmış bir ulusal ekonomi ortaya çıkar. Bütün yatırımlar, ekonomik hesaplar buna, yani enflasyonun süreceğine göre yapılır. Böyle olunca da enflasyon, ekonomide büyük yıkımlar meydana gelmeden, oran olarak düşürülemez. Ya da düşürülürse bile, ona neden olan etkenler sualtında, belirsiz biçimde süregittiğinden, bir yerden öyle bir patlak verir ki, eski enflasyon hızları bile aranır. Bu nedenle enflasyonla haşır neşir olmuş, o süreç içinde kurulmuş üretim birimlerinin, egemen oldukları bir ulu

sal ekonomide ve hele serbest piyasa ekonomisi kurallarıyla büyümeyi sürdürerek, enflasyonu önlemenin olanağı yoktur. Örnek isteniyorsa işte Brezilya, işte Şili'deki uygulamalar sonucu, IMF programından önceki enflasyon oranlarının bile aranır oluşu.

«Peki» denilebilir, «bizde enflasyonun başını alıp gittiği dönemlerde neden yatırımlar azalıyor? Bu da enflasyonda tasarrufun azaldığını göstermez mi?» Kuşkusuz, bu olay bizim karşıtımız olan «tasarrufun enflasyon dönemlerinde azalması» tezini savunanları haklı çıkarmaz. Ama onların bu yanılgılardan dolayı mazeretleri olabilir. Enflasyonda yatırımlar azalmaz, ama yatırımların birleşimi değişir. Çünkü, enflasyonun iki çok önemli olumsuz etkisi vardır. Birincisi gelir dağılımının bozulması ve bunun sonucu olarak, emeğin ucuzlamasıdır. İkincisi ise, dış ticaretin ve yatırım için borçlanmanın zorlaşmasıdır. Bu iki olumsuz etki ile, yatırımları dış ticarete ve dış krediye bağlı sektörlerde yatırımlar azalır. Ama, el emeğinin ağırlık taşıdığı inşaat ve konut gibi sektörlerde yatırımlar olağanüstü bir hızla artar. Böylece yatırımların en uygun dağılım oranından uzaklaşılmış olunur. Asıl sorun buradadır. Yatırımların organik ve en uygun dağılımın bozulması, yatırımların azalması gibi gözükür.

Ancak konuyu burada bırakmayıp enflasyonun bu iki olumsuz sonucu üzerindeki incelemelerimizi daha derinleştirelim. Enflasyon sonucu emeğe biçilen değerin azalması, emekte sendikalı işçi ile sendikalı olmayan işçiler arasında büyük farklar yaratır. Sendikalı olmak bir çeşit ayrıcalık halini alır. Bu ayrıcalığı elinde tutan sendikalı işçilerin yöneticileri de bir ayrıcalıklı grup halini alırlar. «Sendika ağalığı» buradan doğar. Sendikaların, yani işçilerin örgütlerinin istemleri sadece patronlar tarafından değil, fakat sendikalı olmayan «çalışanlar» yani örneğin askeri ve sivil bürokraside yer alanlar, sendikasız işçiler ve çalışması daha çok kafa emeğine dayanan serbest meslek mensupları ve esnaf ile emekliler arasında da antipati ile karşılanır. Toplum içinde anti-sendikal bir birikim doğup gelişir. Sendikalar as-

linda işçinin emeğinin, fiyat yükselmeleri ve milli gelir artışına paralel olarak, değerinin arttırılmasını amaç tutan örgütler iken, enflasyon içinde işsizliğin, anarşinin ve hatta fiyat artışlarının nedeni gibi görünür. Hele toplu sözleşmelerin her bir yenilenme döneminde işvereni işçilere karşı, daha elverişli koşullara sokma yolundaki grevler ve direnişleri sendika liderleri anlatamaz, nedenleri açıklayamaz hale düşerler. Artık sendikacılık mesleği gitgide daha gözüpek, atılgan ama işçiden kopmuş bir çevrenin eline geçmeye başlar. Bunun sonunun az gelişmiş ülkelerde ne gibi patlamalara neden olduğunu bizim yakın tarihimizden de, Güney Amerika ülkeleri tarihlerinden de izleme olanağı vardır. Yani enflasyonist bir süreç içinde sendikalar gelir dağılımı fonksiyonunu düzelten ama, bir yandan da daha sert bir gelir dağılımına neden olacak sosyal patlamaların kaynağı, nedeni haline gelirler.

Enflasyon nasıl gelir dağılımını bozarsa, gelir dağılımını bozan her politika da enflasyonu şiddetlendirir. Hatta bir kısım polisiye önlemlerle enflasyon durdurulmuş görünse de ya da piyasadaki satınalma gücü zorla azaltılıp, halkın refahı büyük ölçüde baskıda tutulsa da enflasyonist etkenler, gitgide ve alttan alta işlevlerini yaparlar. Baskılar ya bir noktada «zora dayanmaz» gevşer, ya da başka nedenlerle kaldırılır. O zaman, işte o zaman Güney Amerika tipi enflasyon başlar. Yani yüzde 40 ile yüzde 200 arasında değişen oranlarda, zincirden boşanmış vahşi hayvanlar örneği durmadan hareketlenen fiyatlar dönemi gelir.

Enflasyonun ikinci önemli sakıncası dış ödeme güçlüklerinin artmasıdır. İşte burada, iç fiyat düzeylerinin aynı oranda artmayışı ve para dış değerlerinde düşmeler nedeniyle «dış alım kârlı ve kolay», dış satım «kârsız ve zor» hale gelir. Dış alımlar için, kamçılanan dış alım istemi için yeterli döviz bulunamayınca hammadde dış alımını yapamayan fabrikalar, «eksik kullanım» ya da daha bilinen deyimiyle «atıl kapasite» içine girerler. Bunun sonucu mal kıtlığı ve enflasyonun daha da artmasıdır.

Buraya kadarki tahlilleri niçin yaptık? Şunun için: Enflasyon bazı avantajlar sağlar ve bazı yapı bozucu niteliklere sahiptir. Bu avantaj ve handikapları iyi bilmedikçe, enflasyonu iyi tanımadıkça az gelişmiş bir ekonomiyi doğru analiz etmek ya da doğru yönetmek olanağı kalmaz. Çünkü, enflasyonu düşürmekle moneter ve bu arada reel tasarrufun azalacağını hesaba katmazsanız, hasmınızın gücünü ve hasmınızı yenecek silahları doğru olarak belirleyip seçemezsiniz. Enflasyonu aşağı çekeceğiniz zaman, işletmelerin kaynak kıtlığı çekeceğini bilmezseniz, Türkiye'nin bugün düştüğü duruma düşersiniz. Firmalar arka arkaya öyle bir sıkıntıya girerler ki, sonradan para bassanız da bu kıtlığı önleyemezsiniz. Sonunda yapı zorlanır, zorlanmaktan halsiz düşer. Uzun sürede enflasyon açmazına daha kolay düşülür hale gelinir. Güney Amerika ülkelerindeki süreç bunu açığa çıkarmıştır.

AZ GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ENFLASYON

Az gelişmiş ülkelerde ve Türkiye'de enflasyonun nedeni kaynak kıtlığıdır. Bu kaynak kıtlığı nedeniyle tüketim ve yatırım çok düşük düzeylerde kalır. Bunlar doğru saptanmadan, enflasyonla savaşılamaz. Bir de bizim gibi enflasyonist trend içinde bulunan ülkelerin, bu trendden yani uzun süren eğilimden gördüğü zararlar vardır. Bunun başında kuruluşların enflasyoncu gidişin süreceğini düşünerek, *normal durumda kâr etmese de bu gidiş içinde kâr edeceğini düşünerek* çarık çürük *genişleme* (tevsi) ve *kuruluş* yatırımlarına girmeleridir. Bunun sonucu hiç gerçekçiliği olmayan, ilk bunalımda değil, ilk *enflasyon düşmesi* (Oran olarak) halinde, firma yapılarının çökeceği bir durumun yaratılmasıdır. Böylece bir yandan atıl kapasiteler (yani fabrikaların yapabileceklerinden az-eksik üretim) öte yandan da enflasyon bir arada yürür. Az gelişmiş ülkelerde enflasyonun asıl nedeni buradadır. Yani endüstriyel ve agro-endüstriyel yapının bozuk olmasıdır.

Böyle olunca da enflasyona sadece bir «istemde aşırılık» durumu olarak bakmak yanlıştır. O kadar yanlıştır ki

«istemi kısmak» için alınan önlemler toplum yapısından sıkı bir direnç görür. Bir süre için istem kısılmış, enflasyon (genel fiyat düzeyinin yükseliş hızı) geri çekilmiş görünür. Ama küçük bir vesilede (iktidar değişimi sırasındaki geçiş dönemi gibi) hiç umulmayan fiyat artışları ile karşı karşıya kalınır. Şu 1983 Kasım ayına bakınız: Para basımı; inşaat müteahhitidinin, bir kısım işçinin, üreticilerin hakları bile verilmeyerek sınırlanmaya çalışılmıştır. Ama enflasyon bir iktidar değişeceği ve bu iktidarın fiyatları yükseltici eylemlerde bulunacağı korkusuyla alıp yürümüştür. Dahası var: Brezilya, Uruguay ve Şili'deki sıkı askeri rejimlerde bile, iktidar değişimi söz konusu olmadığı halde birden fiyatlar zincirlerinden kopmuştur ve sadece birkaç yıllık fiyat artışları duruşundan sonra...

Enflasyon bizim gibi ülkelerde yapısal değişiklikler ile, sanayiin yapısında önemli düzeltmeler yapılmadan değiştirilemez. İşçiyi, küçük üreticiyi olmaz sıkıntılara sokarak hatta bunların üretici gücünü yıkacak bazı iyimserlik veren eğilimler elde olunsa da, sonuçta ekonomik yapının harabolmasından başka sonuç alınamaz. Monetarist politikalarla yani sadece parayı azaltıcı önlemlerle bir sonuca varılamaz. Çünkü sanayi ve genel olarak ekonominin yapısı enflasyonsuz yaşayamayacak, reel tasarrufta bulunamayacak bir duruma gelmiştir. Yapılacak şey, deflasyon değil, kat'iyyen degil asseinissement (yapı sağlamlaştırma)dır. Peki bu nasıl olur? Bunu görmeden parasal ekonomide düşülen bazı yanlışları anlatalım (*).

(*) Bu konuyu «İşte Alternatif» kitabımızda ele aldık. (Baskıya verildi.)

10. ENFLASYON - II

MEVDUAT, FİYATLAR VE HARCAMALAR

Bazıları, paranın harcanacağı yerde bankaya yatırılmasının dolaşım hızını azalttığını ileri sürerler. Bu nedenle paranın bankaya yatırılmasının, «*harcanacak*» yerde bankada tutulmasının enflasyonu düşüreceğini sanırlar. Hatta Özal'ın yerine ekonominin kumanda yerine gelen (daha eksik yetkilerle) Adnan Başer Kafaoğlu da, halkın parasını bankaya yatırıp çek kullanmasını öğütlemiştir sık sık... Sayın Özal üstelik son seçim kampanyasında banka faizlerinin enflasyonun üzerinde saptanacağını, bu yolla hem mala saldırma döneminin sona ereceğini ve hem de «Ortadirek»in ek gelir sağlayacağını belirtmiştir.

Bu iki kanaat da, yani

a) Bankaya yatırılan paralarla dolaşım hızının düşeceği

b) Bu yolla «Ortadirek»in gelirinin artacağı, yanlış kanılar, hatalı yargılardır.

Önce birincisinden başlarsak, bankaya yatan paranın dolaşım hızı yavaşlamaz, hızlanır. Çünkü bankalar kasalarında, «faiz ödedikleri» parayı bekletmezler. Hemen onu bir şekilde plasmana çevirirler. Hatta, aldıkları paradan daha fazlası çeşitli şekilde plase edilir. Bu nedenle bankaya para yatırmanın, paranın dolaşım hızını azaltmayıp artıracağı kuşkusuzdur. En azından Türkiye'deki bankacılık sisteminin çalışmasında durum böyledir, süreç böyle işler.

İkinci nokta yani faizler, faiz gelirleri artırılarak Ortadirek gelirinin artırılacağı ise gerçekte bir masaldır. «Ortadirek» denilen kavram içinde yeralan en önemli grup, ücretliler ve maaşlılardır. Yani işçi ve memurlar. İşçi ve memurların hangi yollardan para artırıp bankaya koyabilecekleri sanılıyor? «Ortadirek» denilen grubun diğer üyeleri (es,

naf, emekliler vb.) için ise faiz, bir yandan gelirken öte yandan kullanıldığı mal ve hizmetlere giren bir maliyet parçasıdır. Nasıl ücret maliyete girerse, faiz de maliyete girer. Hayat pahalılığı yoluyla yine işçi ve memurun sırtına biner. 1980, 1981 ve 1982'de olan budur. 1983'te faizlerin düşmesinin, bankalara gidecek paraları azalttığı doğrudur. Ama bunun zararlı olduğu yanlıştır. Bir kez en çok saldırılan nokta, 1983 enflasyon hızının 1981 ve 1982'den çok yüksek olduğu doğru değildir (1). 1983 yılı enflasyonu 1981 ve 1982 yıllarının olsa olsa hizasındadır. Yani halkın bankalara para yatırmasındaki yavaşlama, enflasyonda bir sıçrama nedeni olmamıştır. Gerçi Sayın Özal «biz yüzde 50'lik bir enflasyon devralıyoruz» diyor ama, resmi makamlar bunu söylemiyor. Denilebilir ki resmi makamlar yanlış. Ama Sayın Özal icra yerindeyken bu resmi makamları düzenlediği zaman doğru oluyor da, daha sonra mı yanlış oluyor? Bu da anlaşılmış değil.

Enflasyonun sıçramadığı ortada. Buna karşılık bankalara para yatırımının azalması sayesinde gelişme hızı, Sayın Özal'ın pek övündüğü 1981 yılını geride bırakmıştır. Hem de elverişsiz yağış koşulları nedeniyle enerji ve tarımda gerilemelere karşın, bu böyle olmuştur. Bu nasıl olmuştur. Bankaya gidecek paralar en başta hisse senedi alımına yönelmiştir. Hisse senedi satışlarındaki artışlar sayesinde birçok firma daha ucuz ve rahat bir finansmana kavuşmuşlardır. Bu rahat finansmanla daha rahat bir üretim sürecine girmişlerdir. Bu bir. Bankaya daha az hızla giden paralar nedeniyle, beyaz mallar, otomotiv endüstrisi ürünlerine de istem artmıştır. Bu endüstrilerde satışların artışı çok önemlidir. Çünkü bu iki endüstri dalı, inşaattan sonraki en önemli sürükleyici sektördür. Bu sektörün sürüklediği diğer endüstriler de hamleye geçmişler ve böylece para-kredi kesimindeki olumsuz gelişmeye karşın sanayi yüksek bir geliş-

(1) Hatta mevduat faizlerinin arttığı 1984 Ocak, 1983'ten hızlı bir enflasyona tanık olmuştur. Şubat, Mart, Nisan'da da mevduat arttıkça enflasyon daha hızlanmıştır.

me hızı içinde olabilmiştir. Bir endüstri firmasının en çok yeğlediği finansman yolu, malını satarak yaptığı finansmandır. İşte mevduat artış hızının ve belki de mevduatın azalışı endüstri firmalarına bunu sağlamıştır.

Harcamaya bir «bela» gibi bakılmamalıdır. Harcama olmadan sanayi mal satamaz. Mal satmayan bir sanayi ise duraklar, hatta geriler. Bireyler düzeyinde harcama artınca enflasyonun artacağı doğru bir yargı değildir. Harcamanın artması, bazı durumlarda üretimin artmasına ve atıl kapasitelerin kullanılmasına neden olabilir. Türkiye'de istem artarken harcamalar artarken, endüstride atıl kapasiteler de geniş ölçüde varolmuşlardır. Bizde istem artışının enflasyonu artırması bundandır. Yani hem istem artıyor ve hem istem artışına karşın fabrikalar tam çalışmıyor. Çarpık olan durum buradadır. Çarpık olan bir endüstri yapısında, «halkın tasarrufunun (çalışan halkın tasarrufu olurmuş gibi) tekellere ucuza patlamayacağı» (!) gibi ucuz bir sloganla (hadi demagoji demiyelim) bankaya yatırımlarının artmasının, yani mevduatın ne pahasına olursa olsun şişmesini istemelerinin çağdaş ekonomik düşünceyle bağdaşır yanı yoktur. Hele enflasyon oranının düşüklüğü yönünden hiç bir tutarlı yanı, yararı yoktur.

Para hacmini kısmanın da enflasyonu azaltacağı, düşüreceği sanılmamalıdır. Endüstriyel yapı bu kadar çarpık iken, parayı azaltarak sadece parasal etkenlerle oynayarak, fiyatların artışını önleyemezsiniz. Çünkü bir dönemde ortaya çıkan fiyat düzeyi, ekonomik yapının ve çalışmaların bir bileşkesidir. Bunlar bir lüks değil bir öğedir. O günkü sosyo-ekonomik yapıyı oluşturan direklerdir. Sosyo ekonomik yapıda hiçbir değişiklik yapmadan bu direkleri çekmenin sadece bir sonucu olur. O sosyo-ekonomik yapının sadece kötü işleyen yanlarını değil, o kadar da -hatta ondan fazla daiyi işleyen yanlarını yıkarsınız. Burada bir açıklama getirelim. Yıkılacak derecede sallanmayan bir ekonomik yapının, kötü tarafları yanında bazı olumlu yanları, öğeleri de vardır. Aslında IMF'nin yeni reçeteleri, kötü yönleri düzelteyim der-

ken daha çok iyi taraflarını yıkıma uğratır. İşte o zaman o toplumlar için o reçetelerin uygulanmasından önceki düzenlemeler, aranır hale gelir. Brezilya ve Uruguay gibi örnekler açıktır ama, yine Türkiye'mizden söz açalım.

Türkiye'de 24 Ocak uygulamalarından sonra bazı önlemlerle faizler artırıldı. Mevduat arttı. Arttı da ne oldu? Önce mevduat artışının birinci derecede yararlanıcısı durumunda olan daha doğrusu olması gereken Banka Sistemi, topluma yararlı olmaktan çıkıp, topluma yük haline geldi. Bugün Merkez Bankası ve Hazine, bankalardan vadesi gelmiş alacaklarını isteseler, banka sisteminin ayakta kalıp kalamayacağı kuşkuludur. Yani 24 Ocak'tan önce inşaat, sonra, iyi kötü ayakta duran banka sistemimiz devreden çıkmıştır. Bankacılık sistemi ile birlikte ne kadar yanlış tarafları olsa da, orta gelir gruplarının konut sahibi olmasını sağlayan bir «konut inşaat» kesimi vardı. Bu kesim de hemen hemen ortadan çekilmiştir. Halkın adına gecekondu ya da ne denirse densin kendi konutunu yapma çabaları da yine bu aşırı yüksek faiz politikasıyla ortadan çekilmiştir. Şimdi sadece parababalarının gösteriş yarışında işe yarayan 25-150 milyonluk daireler inşa eden bir «yapı kesimi» ayaktadır.

ZAM YAPARAK UCUZLUK GETİRMEK (!)

Bir de IMF reçeteleri uygulayıcılarından Sayın Özal'ın «zam yaparak ucuzluk» yaratmak (!) çalışma ve iddiaları var. Bu iddia ve yöntemlere göre asıl pahalılık yaratan şeylerin başında, aslında daha ucuza satılan malların doğurduğu kamu fonları açığı gelir. Bu kamu fonları açığı nedeniyle para basılıyor. Bu para basımı nedeniyle de enflasyon oluyor. Yürütülen gözlemin ana çizgisi bu. Bundan sonra «o halde» deniyor «bu enflasyonist gidişi önlemenin yolu zam yaparak bu açıkları kapatmaktır.» Böylece gelsin «akaryakıta zam», «gübreye zam», «elektriğe zam», «demir çelik ürünlerine zam».

Bu mantıktaki mantıksızlığa, ama buna karşın bazılarınca «ciddi politika» diye alkışlanışına şaşmamak elde değildir. Çünkü, para basılması neden istenmez? Para basınca, birkaç ay sonra gelecek olan fiyat artışlarını siz derhal yapınca bunun «pahalılıkla savaş»a ne yararı olur? Hatta zararı olmaz mı? Fiyatlar daha hızlı artmaz mı? Ve geçmiş uygulamalar hep böyle olmadı mı? 24 Ocak sonrasında her yapılan zam yeni bir zam getirmedi mi?

Fonlardaki açıkların enflasyon nedeni olduğuna dair savın, yanlış olduğuna dair en büyük kanıt aynı açıkların varolduğu yani başta gübre birçok girdinin sübvanse edildiği 1977 öncesi yıllardaki enflasyon hızının yüzde 10 ile yüzde 20 arasında kalmış olmasıdır. Bu oranlara bugün ne kadar hasretiz!..

11. «TEKELLERE ÖLÜM» EDEBİYATI

Piyasada ve bizim ekonomimizle uğraşan aydınlarda (özel ya da kamu kesiminde olsun) yanlış bilinen bir konu da tekel ve tekelcilik konusudur. «Tekellere Ölüm» sözü herkesin bayıldığı bir kavram. Özal Hükümeti programında bile bundan sözedilmiş ve denilmiş ki, «Özel kesimde olsun, kamu kesiminde olsun, tekellerle mücadele edeceğiz.» Bunu demiş ya bizim kimi 'ilerici' yazarlarımızdan bile bir alkış, bir alkış... Doğru bir söz imiş, «tekellerle mücadele»... Ama acaba, bu tekellerle mücadeleye Özal'ın gücü yetecek mi? Bir Cumhuriyet yazarı bunu söylüyor, pardon yazıyor.

Her şey gibi, ekonomideki her kavram gibi «tekel» kavramını da Türk aydını yanlış biliyor. «Tekel Olgusu» Türkiye'de olacak şey değildir. Tekeller kapitalist ekonomide sermaye yoğunluğunun çok yüksek olduğu dönemin ürünüdürler. Türkiye gibi kapitalizmin oldukça zayıf olduğu ülkelerde, Marksist anlamda ya da fiyat teorisiyle uğraşan ekonomistlerin anlayıp anlattıkları anlamda bir «Tekel Olgusu» Türkiye'de mevcut değildir. Çünkü, bu iki anlamda da Tekeller, ancak sermaye yoğunluğunun üst sınırlara dayanmasının meydana çıkardığı hukuksal ve sosyal yapılardır. Tekel durumu demek, bir ya da birkaç firmanın hem sürümü, sunuyu (arzı) kontrol etmesi ve hem de arkasında dünya çapında bir mali güç, teknik olgunluk bulunması anlamını taşır. Bu anlamda ve bağlamda Türkiye'de tekel durumunda olan tek firma, bir kamu firması olan «Tekel»dir. Hatta Tekel Genel Müdürlüğünün de, sigara fabrikaları yapan dış firmalar üzerinde bir kontrolü olmadığı için onun da «Tekel» olabildiği tartışılabilir.

Somut örnekten girerek «tekel durumunda» olmanın ne derece güç olduğunu anlatmaya çalıştık. Tekel Genel Mü-

dürlüğü, örneğin sigarada «tekel durumuna» *yaklaşmıştır*. Çünkü:

1) Tek sigara imalatçısıdır,

2) Sigaranın hammaddesi olan tütün piyasasında *epeyce* etkilidir,

3) Arkasında gerektiğinde T.C. Merkez Bankası gibi oldukça güçlü bir mali destek vardır,

4) Senelerin birikimi bir tarımsal ve endüstriyel bilgi birikimi vardır.

Bu niteliklere sahip ikinci bir firma ya da firma grubu Türkiye'de yoktur. Örneğin iki grup seçelim. İmalat sanayiinde «Beyaz Eşya Yapımcıları», hizmet kesiminde «Bankalar».

Beyaz eşya yapanlar, yani buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrik süpürgesi v.b. yapanlar ve satanlar tekelci durumuna erişmemişlerdir. Çünkü:

1) Mali durumları uzunca bir süre stok bekletmeye yeterli değildir,

2) Hammaddelerini oluşturan saç ve demir-çelik endüstrileri üzerinde hiçbir etkileri yoktur,

3) Elektrik fiyatlarının —ki mallarının kullanılışında büyük etkendir— oluşmasında hiçbir etkileri yoktur,

4) Dışarı ile yarışma şansları yoktur.

Bunlar olmadıkça tekel durumundan söz etme olanağı da yoktur. Batıdan bir tekel'i, örneğin «General Elektric» firmasını düşünelim. Aynı bağlamda:

1) Mali durumu uzunca bir süre stok bekletmeye elverişlidir,

2) Saç ve demir yapımcıları bu firmaya karşı büyük ölçüde fiyat yükseltemezler,

3) Birleşik Amerika'da elektrik fiyatları bizdeki gibi sık sık zam görmez,

4) Her pazara girecek mali ve teknik gücü vardır.

Bizde bir alanda, bir veya birkaç firmanın tekel durumunda olup olmadığını bu ölçüler içinde düşünmek gerek. Tekel durumundaki firmalar (örneğin İsviçre'de Nestle firması) çok güçlüdür. Bu güçlülük, süt sanayiini ve fındık piyasasını kontrole kadar uzanır. Şili gibi denizaşırı bir ülkede Allende'yi etkileyecek kadar güçlüdür, bir Nestle... Bir Unilever'i, bir Philips'i, bir Fiat ya da Monte Catini'yi, bir Volvo'yu, bir Skoda'yı, bir Siemens'i düşünün. Türkiye'de bu niteliklere uygun firmalar var mı? Kat'iyen yok.

Bu gibi malî, teknik ve hattâ sosyo-politik güç olmayınca bir tekel durumundan söz etme olanağı da olmamak gerekir. Bir alanda sadece birkaç satıcı bulunması, tekel durumunun varlığı için yeter neden olamaz. Öyle olsaydı, Cümbüşçü Zeynel Abidin en güçlü tekel, yani müzik aletlerinin alım-satım ve dağıtımında son derece etkili bir tekel olması gerekirdi. Oysa, Zeynel Abidin'in olaylara hükmeden değil, olayların tutsağı olduğunu bilmeyen yoktur.

Denebilir ki, sağcısı solcusu Tekel'den sözediyor. Biraz daha anlatsanız, somut örnekleri arttırsanız. Hizmet sektörüne geçelim. Bankacılık kesiminde oligopol, yani tekelci durumdan söz ediliyor. Burda da öyle bir durum yok. Çünkü tekelci yapıda firmalar birbirlerine yakın güçtedir. Bizde öyle bir durum var mı? Örneğin bir İş Bankası ile, bir Akbank ile, bir Bağbank, bir Ekonomi Bankası aynı durumda mıdır? Hangi tekelci durumdan söz ediliyor? Hem ben bir şey daha yazayım buraya: Bankacılık kesiminde tekelci durum değil, Türkiye'de, Birleşik Amerika gibi bir ülkede bile yoktur. Çünkü bütün bankalar az ya da çok Merkez Bankası denen —adı her ülkede değişebilir— mekanizmanın etkisi altındadır. Bir banka ne kadar büyük olsa bile Merkez Bankası gücüne yaklaşamaz, onun hizmetlerinden —ve bu nedenle de baskısından— uzak kalamaz. Kaldı ki, bizdeki banka düzeninde bu etken olmasa da Oligopol durumu olamaz.

Özetlersek, Türkiye'de ne oligopol ve ne de herhangi bir tekelci durumun varlığı imkânsızdır. Türkiye ekonomi-

si henüz «tekel yaratacak» duruma ulaşabilmiş değildir. Öyleyse, bu lâf nereden çıkıyor? Bunun çıkış nedenleri şöyle özetlenebilir:

Gerek sağdaki ve gerekse soldaki inceleyici ve yöneticiler Türkiye ekonomisinin özelliklerini incelemeye üşeniyorlar. Onu Batı'da tahlil edilmiş ve sonuçlandırılmış kalıplara oturtarak kolayca bir sonuca bağladıklarını sanıyorlar. Bu sanılar, kolayı seçme, onları doğruyu görmeden alıkoyar. Ama doğruyu göremeyiş, zorlukları biriktirir.

12. LİBERAL EKONOMİ

Bizde yerleştirilmeye çalışılan yanlış bir kanı da liberal ekonominin iyi olduğu, her şey piyasa güçlerinin etkisine bırakılınca bütün sıkıntıların ortadan kalkacağı gibi bilimsel ve mantıksal hiçbir dayanağı olmayan bir kanıdır. Bu kanının yanlışlığını birkaç bölümde görelim.

I — DÜNYADA LİBERAL EKONOMİ KALMAMIŞTIR

Dünyada liberal ekonomi kalmamıştır. Çünkü ilk olarak liberal ekonominin uygulandığı dönemlerde altın para sistemi egemendir. Altın para sisteminde fiyatları bir ölçüde devlet müdahelesinden uzak olarak belirlemek mümkündür. Çünkü bütün dünyadaki para toplamını belirleyen altın miktarıdır. Böyle olunca devletin para basarak fiyat düzeylerini harekete geçirmek gibi bir etkisi yoktur. Oysa bugün piyasadaki para miktarını belirleyen, her ülkede değişik kamu organlarıdır. Böyle olunca, fiyat düzeylerini belirleyen en önemli etkenin yani paranın miktarı, hükümetçe belirlenince bir serbest ekonomiden sözetme olanağı kalmaz.

İkinci olarak, liberal ekonominin uygulandığı dönemde ekonomik yapı tarımsal nitelikteydi. Yani işçiler, nüfusun çok küçük bir kısmını oluşturuyordu. Siyasal ve ekonomik güçleri ise hemen hiç yoktu. Bu nedenle de kolayca sömürülebiliyor, sistemin hataları bu sömürülerle kâr oranları yüksek tutularak kapatılabiliyordu. Bugün ise bu sömürü ortadan kalkmasa da epeyce zorlaşmıştır.

Üçüncü olarak, liberal ekonomi uygulayan ülkelerce, sömürgeler veya sömürge halindeki ülkeler büyük ölçüde sömürülüyor, bu sömürü ticaret serbestliği ilkesine dayandırılarak haklı gösteriliyordu. Şimdi ise kalkınma halindeki bir ülkede böyle bir olanak yoktur.

Şu var ki ,özgürlük deyimi çekici bir kavramdır. Bu nedenle ekonomide liberallik, geniş ölçüde halkın kulağına hoş bir etki yapar. Oysa az gelişmiş ülkelerde liberalizm özgürlük değil, tutsaklıktır. İşçi ve emekçi büyük sanayi işletmelerinin ve devlet işletmelerinin; küçük üretici çeşitli tefeci kuruluşlarının ve gene büyük sanayinin bütün ülke halkı da büyük sanayi ülkelerinin, insafsız dış tekellerin ekonomik çıkarlarının tutsağı haline gelirler. Bu tutsaklıktan kurtulmak için yapılan gayretler ve fikir çatışmaları «kurulu düzeni», «anayasal düzeni» değiştirmek gibi ağır bir suç sayılarak ceza tehditleri altına sokulmuştur. Oysa asıl özgürlük burada gereklidir. Liberal ekonomi demek, serbest piyasa kanunları, büyük balığın küçük balığı istediği gibi yutması demektir. Örneğin, Türkiye liberal ekonomi içine tam olarak girse, Türkiye sanayii hemen hemen yüzde 60 düzeyinde silinir ve en az üç milyon emekçi işsiz kalır. Yine Türk işçi mevzuatı liberal ekonomiye göre düzenlense, işveren bütün zam isteklerine karşı çalıştırdığı işçilere, «bu ücrete çalışmayan gider» diyebilir. İşten ayrılanların yerini sayısı milyonları bulan işsizlerle doldurur. Yine liberal ekonomi dünya ve Avrupa çapında egemen olsa, Alman işverenleri önce çalışma koşullarını ağırlaştırarak, derece derece baskılarla bizim işçilerimizin hepsine yol verebilir.

Zaten bütün bu nedenlerle, dünyada liberal ekonomi uygulanmasına son verilmiştir. «Dış ticaret serbest olmalıdır» savı, sadece büyük sanayi ülkelerinin küçüklere yönelttiği bir öğüttür. Aslında bu ülkeler en geniş şekilde himayeciliği sürdüren ülkelerdir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde para bütünüyle devlet koruması altındadır. Devlet tarım ürünlerini belli bir fiyattan alarak, onların ayakta kalmasını sağlar. Amerika tütün, fındık, incir dışalımını kotalara, yani bazı sınırlara bağlamıştır. Bunun gibi birçok sanayi ürünü ithalat yasaklarıyla korunmaktadır. Ayrıca Amerika'ya işçi göçü hemen hemen sıfıra indirilmiştir. Faiz tamamıyle kamu otoritelerince kararlaştırılır. Emisyon da aynı şekilde devlet eliyle düzenlenir. Bütün Avrupa Ekono-

mik Topluluğu ülkelerinde, yani iktisat politikalarını birbiriyle uyum içine sokmakta anlaşmış ülkelerin herbirinde faiz ülkeden ülkeye değişir, kamu otoritelerince saptanır. Yine bu ülkelerde topluluk dışı ülkelerden gelen tarım ve sanayi ürünlerinin dışalımına sıkı kayıtlar ve vergiler konulmuştur. Ayrıca bu ülkeler birbirlerinin tarım ürünlerine dahi serbest ithalat yasağı tanımazlar. Japonya'da sanayi aslında navlunla korunmuştur. Yani bütün sanayi ülkeleri Japonya'dan çok uzakta bulunduğundan, Japon Milli Sanayi coğrafyasal bir korunma altındadır. Bununla birlikte yine de Japonya'da tekstil, cam, aliminyum endüstrileriyle pirinç ve balıkçılık konularında önemli korunma önlemleri alınmıştır. Ayrıca Japon sanayii ürünlerini dış ülkelerde destekleyen önemli sübvansiyonlar vardır. Para, faiz, kredi politikaları hükümetin sıkı denetimi altındadır.

Durum bu iken, yani hiçbir ülke liberal ekonomi uygulamazken, liberal ekonominin aleyhimize uygulanacağı belliyken, bunu savunmanın şampiyonluğunu yapan bir hükümetin iş başına gelmesi Türk sanayii ve tarım için cidden büyük bir şanssızlıktır.

II — TÜRK SANAYİİ KORUNMALIDIR

Türkiye de, her ülke gibi sanayiini korumak zorundadır. Bu zorunluluk hiçbir gerekçe ile vazgeçilecek ya da ertelenecek bir olay, bir politika değildir ve olamaz. Buna karşı çıkanların bugün çoğunlukta olması üzüntü vericidir. Her ülkede yurttaşlar kendi sanayiinin yanındayken, bizde çoğunluğun suçlayıcı olmasını, ancak Türk sanayiinin geçtiği aşamaları inceleyerek anlayabiliriz. Onu da sırası gelince göreceğiz. Ama bir tuhaflığa işaret etmeden geçemeyeceğiz. Bugün Türkiye'de ulusal sanayii dış yarışmaya açarak, onu kendi deyimiyle «terbiye» etmeye çalışanlar, öte yandan ondan dışsatımda bulunacak firma ve yurt çapında yukarıdaki «terbiye» maksadının zıddı bir değerlemeye giriyorlar. Dış rekabetle terbiye edilecek kadar «korumayı, gümrük ve dışalım yasağını» suistimal ettiği söylenen sana-

yi, dış rekabete nasıl açılacak ve nasıl dış satımını artıracak? Bunu anlamak zordur. Zaten «iktisat» adına öyle abes iddialarda bulunuluyor ki, bu çelişkiyi çözmeye çalışmıyoruz.

Sanayiimizi suçlayıp, kendilerini de bu kesimi «terbiye etme» misyoneri görenlerin ilk savunması, «ama dışarıyla rekabet edemiyor» oluyor. Oysa sanayiimizin dışarıyla rekabet olanağı yok. Bundan da doğal bir şey olamaz. Hatta tarımımızın dışarıyla rekabet olanağı yok. Neden? Birçok sebepten:

1) Her şeyden önce sanayiimizin ana girdileri dışarıdan pahalıdır. Bu girdiler iki şekilde ele alınabilir:

a) Üretim girdileri: Bizim sanayiimiz, elektriği bir batı ülkesinden 120 kat (ortalama) pahalı olarak satın alır. Girdi olarak kullanılan demir-çelikte bu pahalılık 2 kat, Petkim ürünlerinde 4 kat, kâğıt için 1,5 kattır. Böylesine pahalı üretim girdileriyle çalışan bir sanayii dış rekabete açmak, Dünya ağır siklet boks şampiyonu ile 12 yaşında bir çocuğu boks maçına sokmaya benzer. Böyle bir maçta 12 yaşındaki çocuk nasıl ölüme mahkûm ise, sanayiimiz de böyle bir rekabet içinde öylesine mahkûmdur.

b) Maliyet girdisi olarak faiz, bankacılık ve sigorta hizmetleri de Türk Sanayii için çok pahalıdır. Yüzde 50,5'luk bir Merkez Bankası reeskont kredisiyle kurulan ve aynı oranda bir «Orta Vadeli Kredi» ile çalışan bir sanayi elbette dış ülke sanayi ürünlerinin yarışmasına dayanamaz. Çünkü oralarda en yüksek faiz maliyeti yüzde 20'yi geçmez.

Bunun gibi dış ülkelerde ulaşım, taşıma ve sigortacılık hizmetlerinin ülkemize oranla son derece düşük olduğu da hesaba katılmalıdır. Bunların yanında işçiliğin ucuz olması avantajı büyük ölçüde kaybolur.

2) Sanayide araştırma-geliştirme harcamaları, gelişme halindeki ülkelerde son derece yüksektir. Bu nedenlerle de, üretimi artırıcı, ya da israfı önleyici ve maliyeti düşürücü önlem ve buluşlar bu ülkelerde bizimle kıyaslanamayacak

ölçüde yüksektir. Batı ülkeleri, Sosyalist ülkeler, Japonya ve özellikle Birleşik Amerika Devletleri'nde bu gibi buluşlarla, bizimle kıyaslanamayacak yeni üretim yöntemlerinin bulunmasında, devlet bir yılda bizim on yıllık bütçemize eşit harcamalar yapar. Sanayi bu araştırma ve buluşların nimetinden yararlanır. Bizde devlet bu işlevin farkında bile değildir. Yaptığı korumalar bunun bedeli, yani yapamadığı araştırma-geliştirme işlevlerini telafi etmeye bile yetmez. Bize göre sanayi böyle kurulmamalıydı. Ama bizim önerdiğimiz kuruluş biçiminde de Devlet Sanayii hiç olmazsa teknolojik gelişme ve araştırmalarla gerek kamu kuruluşlarına ve gerekse özel kesime yararlı olmalıdır.

Devlet bizde sanayie bu yardımı getirmedikçe, bu yardımdan bol bol yararlanan Batı ülkeleri, Sosyalist ülkeler, Japonya gibi ülkelerle sanayimizi sonucu belli olan yarışa sokamaz, buna hakkı yoktur.

3) Sanayiin yanlış kurulduğu bellidir. Ama bunun günahı da bugün bu sanayii, sonucu belli bir yarışa sokmak isteyenlere aittir. Biz bu kuruluş biçimini de, şimdiki Başbakan, çarık-çürük işletmelere Devlet Planlama Müsteşarı makamından «Teşvik Belgeleri» verirken, eleştirmiştik. Ve o zamanlar onların adı «yapıcı», bizim gibilerin adı «yıkıcı» olmuştur. Olayı şöyle anlatalım: Türk sanayii cılız doğmuştur. Ama o daha ana rahmindeyken, «dikkat edin bu çocuk cılız doğuyor» diye uyarıda bulunmuş ve bir «tosuncuk» doğması için «şunları yapın» demiştik. Bizi dinlemediler, çocuk cılız olarak doğdu. Biraz büyüdü, «cılız» oluşunun doğurduğu sakıncalar daha göze çarpınca, «ebe ve doktor» bir kızgınlık içinde «bu çocuk toraman gençlerle, güçlü pazulu atletlerle halter kaldırsın» demeye başladılar. «Ya halter altında ezilirse» dediniz mi, «ezilirse ezilsin» diyorlar. Oysa biz «cılız mılız ama, bu çocuk bizim çocuğumuz, onu riske edemeyiz,» diyoruz. Ve hâlâ aynı fikirdeyiz.

«Türk toplumu kedi gibi kendi doğurduğunu yemiyecektir. Bunu Türk halkına zor anlatırsınız baylar!..» diyoruz ve ekliyoruz, «hatta karşı koyanları şöyledir, böyledir diye suçlasanız bile...»

Biz işçiyi, emekçiyi tutarız. Yirmi üç yıldır bu işi yapıyoruz. Aileme bırakacağım en büyük miras budur. Ama emekçiden sonra, kentsel kesimde biz sanayiciyi tutarız. Bankacılık, tefe faizleri, yüksek kiraların, pahalı bürokrasinin, vurguncu aracının yükünü işçiden sonra o çeker. Hatta tarihin bu evresinde Türkiye'de sanayici ile işçinin çıkarı çatışmaz, çakışır. Geri bıraktırılmış ülkemizin kurtuluşu bu sanayiin —çarık çürük olsa da— elde tutulmasına bağlıdır. Onu hem pahalı faiz, ateş pahası enerji fiyatıyla ayağından bağla hem de, «ejderhalar» karşısında döğüşe çıkar. Bu olası değildir. Kamuoyu, ülke ekonomisinin belkemiği ve gözbebeği sanayie karşı biçimde oluşturulmuştur. Bu yanlış oluşmaların büyük kısmını yıktık. Bunu da yıkacağız.

4) Sanayiimizi geliştirmek —«kafasına terbiye maksadıyla da olsa yumruk vurmak değil»— işsizliğe karşı açılacak bir savaşta en önemli silahtır. Bu silah elden bırakılamaz. Yapılacak şey ona ucuz faiz, ucuz enerji, ucuz girdi vererek tam çalışmaya sokmak, bir vardiya ile çalışanları iki, üç vardiye ile çalıştırmaktır.

5) Şimdi sanayiimiz ayaktadır çok şükür. Dışarının ucuz mal ve hizmeti teklif ediliyorsa, bu da onun varlığı sayesindedir. Bu sanayi elimizden çıkınca, yabancı sanayiciler asıl yüzlerini ve kanlı dişlerini çıkaracaklardır. Bundan kimsenin kuşkusu olmasın. Her ülkenin sanayii o ülkeye en ucuza gelir. Yabancı sanayiin ülkeye yarar getirdiği görülmüş değildir. Bu nedenle ne kadar «şımarık davranıyorlar» dense de ben sanayicinin bu şekilde «terbiyesine» ömrüm oldukça karşı çıkacağım. Çünkü o bizimdir. Milli sanayiimizin varolmadığı ortamda, zayıf oluşu halinde neler çekileceğini bilmek isteyenler, Osmanlı Devletinin son yılları tarihine baksınlar.

6) «Tüketiciyi korumak» Amerika'da bazı çevrelerce, kapitalizmin çirkin işleyişini önlemek için sanki bir alternatif gibi ileri sürülür. Aslında sağlık koşullarına uygun mal satılması dışında hiçbir ülke, Birleşik Amerika Hükümetleri

dahil, pek birşey yapabilmiş değil. «Müstehliki koruyacağım» diye politika oluşturulamaz. Hem her fiyatın piyasada rekabetle ve bireylerin istemlerine uygun olarak belirlendiği liberal teoriye inan, ona karşı çıkanları «malum kimseler!» diye suçla ve hem de «tüketici kazıklanıyor» diye feryad edip politika oluştur. Bunu anlayan beri gelsin.

7) Eğer kazık varsa bile, bankacı, tefeci, ithalatçı, dış sanayici, rantiye kazıklayacağına sanayici kazıklasın. En bedava kazanç faiz ve kiradır, sanayi kârı değil. Faiz ve rantiye geliri artarsa —ki 4 yıldır çok arttı— ülkede yatırım azalır. İşsizlik artar. Kârlar artarsa, yatırım artar işsizlik azalır.

13. ORTADİREK ŞAŞIRTMACASI

Ortadirek şaşırtmacası Özal'ın seçimi kazanmasının ve seçimden sonraki göz boyamacı uygulamaların en önemli etkenlerinden biri... Özal'a göre işçi, memur, esnaf, emekli, çiftçi ortadireği oluşturuyor. Bu kadar insan Ortadirek ise, kim. Ortadireğin dışında.? Genel seçimlerde bu tanımı dinleyen 17 yaşındaki yeğenim babasına soruyor:

— Geriye kim kaldı ki? Galiba sadece milyoner hatta milyarderler, değil mi baba?

Aslında Özal'ın bu biçim bir sloganla siyasi ilişkilerine girmesi, karşısında sadece işadamı ve sanayiciyi bıraktığı kanısını uyandırıyor. Oysa öyle değil kazın ayağı. Özal yaratıcı, emek harcayıcının karşısındadır. Bu emek harcayıcı işçi memur da olabilir, çiftçi de, iş adamı da olabilir. Özal hükümete geçince de, hükümete gelmeden önce önemli makamlardayken de hep çalışmayan, havadan para kazananı korumuştur. Çalışan, emek harcayan hep perişan olmuş ezilmiştir.

Bunu somut örneklerle anlatalım.

FAİZ ŞOKU

«Faiz Şoku» deyimi Özal'ın kendisinin... Gerçekte bir şok oldu faizin böylesine yükseltilmesi... Faizlerin yükseltilmesi faizden para kazananların, yani çalışmadan para kazananların lehine oldu. Çalışmadan para kazananların çıkarlarındaki artış da, çalışarak para kazananların çıkarlarının azalmasına neden olur. Bir Hükümet ki, yıllık kalkınma hızını yüzde 5 olarak ilan eder ve sonra faiz gelirlerini yüzde 50 oranında arttırır, enflasyon artışının da yüzde 25'in altında kalacağını söyler. O hükümet resmen çalışanların hakkını tefecilere, sırtüstü yatıp paralarına faiz bekleyenlere yedireceğini ilan etmiş demektir.

Çünkü faizlerde artış yüzde 50 ve enflasyon oranı yüzde 25 ise, net faiz gelir artışı yüzde 25 demektir. Yıllık kalkınma hızı yüzde 5 olan bir ülkede, bir kısım insan ortalama gelir artışının 5 katı ek gelir elde ederse, geri kalanın gelirlerinin bunun çok altında olacağı da kabul edilmiş olur. Bunun başka matematik açıklaması olamaz. Özal hükümetinin sözcülerinin ne söyledikleri belli değildir. Hem yüzde 5 kalkınma hızı ilan et, hem de mevduata (tefecilere) yüzde 25 gelir vaadet ve vaadini hemen tut!.. Doğrusu bu, ne söylediğini bilen, söyledikleri arasında bir bağ kuran kişi ya da kadronun yapacağı iş değildir. Bunu kısa süren bir seçim kampanyasının dağdağası ve gürültüsü içinde bir kısım seçmenin gözünden kaçırmanın belki olasılığı vardır ama, aynı kandırmacanın aylar, yıllar süreceğini sanmak akla yakın olamaz.

TÜKETİCİYİ KORUMA SLOGANI

Türkiye'de bir kısım insan hatta ekonomist, Türk sanayicisini günah keçisi haline getirmişlerdir. «O sanayici yok mu? Ah o sanayici!.. Yurttaşın parasını yok pahasına kullanan o!.. Yurttaşa çarık çürük malı satan o!.. Üçe alan otuz beşe satan o!..» Günah keçisi bulunmuştu. «O» sanayici ve bir de başka kesimde incelenecek «O» bürokrat!..

O halde, böylesine ülkeye ve halka acımayan «O» sanayiciyi «*terbiye etmelidir*». Terbiye nasıl olur? Onun yaptığı mallara açarsın sınır kapılarını görürler gününü keratalar. Bunalmış, geçim sıkıntısından ne yapacağını şaşırmış yurttaş da, hele ekonomist geçinenlerinde bu yanlış yüklenmeye katılmasıyla «hop» bunları söyleyen partiyi iktidara getirmiştir.

Biz sanayiciye, vaktiyle yüklendiğimiz ve bir solcu olarak, yatırım, ücret ve teknoloji konularında yıllarca yazmadığımız kalmayan bu sanayiciye acımaya başladık. Biz o sanayiin çarpık çurpuk olduğunu, teknoloji geliştirmede duyarlı olmadığı, işçisiyle kaynaşıp sosyal barış ortamını yaratmadığı için suçlu olduğunu savunurken bize «Moskova'ya»

diyenler, tarihin acı cilvesi şurada ki, bizden başka savunmacı bulamadılar. Biz, sanayiciye «vur abalıya» sloganıyla Başbakanı, Bakanı, bürokratı, ekonomi profesörü yüklenip dururken karşı çıkıyoruz ve diyoruz ki:

1 — Baylar bu sanayi böyleyse bunun en büyük sorumlusu Devlet politikasıdır. Bu sanayi çarpık çurpuk kurulurken, onu vergi bağışıklığı, gümrük bağışıklığı, yatırım indirimleriyle donatan, yurttaşın vergilerini onlara bağışlayan sizdiniz. Enflasyon oranlarını ve kalkınma hızlarını tahrif eden ve böylece «çarpık, çurpuk» sanayi ile de «pekâlâ kalkınılıyor» izlenimini veren ve böylece vaktiyle, onu düzeltici önlemlerin alınmasını engelleyen sizsiniz. «Bu sanayii terbiye etme» sözünü en son ağıza alacak olan da sizsiniz.

2 — Siz ülkenin doğal kaynaklarını iyi kötü değerlendiren, yüzbinlerce işsize işveren, ülkede at nalından traktöre, patiskadan televizyona binlerce kalem eşyayı yurt dışından alma sıkıntısından kurtaran, bu sanayiciye ne verdiniz? Ne verdiniz:

— Ucuz enerji mi?
— Ucuz demir-saç ve kimyasal hammadde mi?
— Sanayie hünerli işgücü veren bir eğitim sistemi mi?
— Ucuz değilse bile *dayanılabilir oranda* kredi mi?

Bunların hiç birini vermediniz.

Türk sanayici Pet-kim ya da demir-çelik işletmelerinden hammaddesini, bir Avrupalı kuruluştan 2-3 kat pahalıya alır ve hem de kalitesi bozuk şekilde... Enerji'yi bulamaz, yeterince bulunca da bir Yunan sanayiciden 8 kat pahalıya, bir Alman sanayiciden 96 kat pahalıya satın alır. Eğitim sistemi Ortaçağa yakındır, bol teknik eleman yetiştirmez. Devlet araştırma faaliyetlerine yardım ederek ülkenin teknolojik düzeyinin yükselmesine yardımcı olmaz. Yani diğer ülke sanayilerinin yararlandığı avantajları sağlamaz, sonra da gelir onu gelişmiş ülke sanayileri ile yarışa sokar.

Peki, bundan kimler, hangi sınıf ve zümreler yararlanır? Çalışan mı, yoksa çalışmayan mı? Gayet basit, çalışmayan

yararlanır. Sanayici az çok çalışan, üretim güçlerinden bir sentez çıkartan, onu gecesini gündüzüne katıp denetleyen insandır. Onun yerine kollanan ithalatçı kimdir? Fırsat kollayan, bir dış satıcıya yaranmasını bilmiş yani emeğiyle değil, yabancıya yakınlığı ile değer kazanan kişidir. Tüketiciyi koruma sloganının altında çalışmayanı, fırsatçıyı, spekülatörü korumak yatmaktadır.

Diyelim bir fabrika ürünü pahalı veya kalitesiz. Onu terbiye etmek için ithalat yaptınız. İthalat sonucu Türkiye'deki fabrika kapandı... Kim zarar görecek? Her şeyden önce orada çalışan işçiler... Oraya mal veren milli kuruluşlar. Kapanan —diyelim— bir tereyağ tesisi ise, ilk zarar gören o fabrikada çalışan işçiler, onun arkasından o tereyağ tesisine süt veren hayvan yetiştiricilerdir. Kapanan bir —diyelim— buzdolabı fabrikası ise zarar görecek olan fabrika işçileriyle birlikte, saç boya vb. satan milli kuruluşlardır. Peki tüketici kim? O işçiler ve o fabrikaya mal satan fabrikanın ya da fabrikaların işçileri değil mi?

Gazetelerde okuyoruz. Ortak Pazar ülkeleri —ki herbiri bizden 10-15 kat daha zengin— bizim tekstil ürünlerimize sınırlar koyuyor. Niçin? Çünkü bizim tekstil ürünleri daha fazla satılırsa, kendi tekstil tesisleri batacak ya da en azından büyük zararlar göreceklerdir. Peki, onların hükümetleri bilmiyor mu «sanayii terbiye etmeyi?» O hükümetlerin hiç aklı yokmu ki «tüketicileri korumuyor?» Dünya iktisat literatüründe üretici faktörler korunur diye yazılır ve bunun yolları araştırılır. Çünkü tüketici dediğiniz, işçidir, köylüdür, çiftçidir, memurdur, emekçidir. Bunları koruma da üretim organizasyonunda bunların gelirlerini arttırmakla olur. Onları işsizliğe itmekle değil...

BENİM SANAYİCİMİ YABANCI SANAYİCİ İLE TERBİYE ETMEK

Başlığı okudunuz. Olur mu hiç böyle şey? Benim sanayicim bana kazık atacak ve bu kazıklardan beni yabancı sanayici kurtaracak... Benim sanayicimden yabancı sanayicinin

daha insaflı olmasının nedenleri var mı? Denilebilir ki, bizim sanayicimizden onlar, yabancılar daha avantajlı çalışıyor. Bunu sen de kabul ettin Kafaoğlu... O halde daha iyi çalışandan, daha ucuza mal alınmasına nasıl karşı çıkıyorsun? Şunun için karşı çıkıyoruz: Eğer Alman yöneticileri 19. yüzyılda böyle düşünselerdi. Alman Sanayii bugünkü durumda olmazdı. Alman sanayii kendisini İngiliz rekabetine karşı koruyan Alman Hükümetleri sayesinde kurulup gelişti. Fransız, İsveç, İtalyan sanayileri de öyle... Japon sanayii de öyle.. Yeni kurulan sanayiler daima bu ilkelerle, yani milli korumaların güçlülüğü ilkesi ile kurulabilmiştir. Rahmetli Hocamız Fadıl Hakkı Şur, «İngiltere Sanayii ilerdeyken İngilizler Amerikan hükümetlerini fazla himayecilikle suçlarlardı. Amerikan sanayii İngiltere'yi geçince aynı suçlamalar Atlantik'in öbür tarafından İngiliz Hükümetlerine yöneltilmeye başlandı» der ve bizim bu konuya dikkatimizi çekerdi.

Sanayiini koruma gerici bir fikir değildir. Çünkü temelinde «ulusal çıkar» yatar. Dünya'da eskimeyecek tek slogan, tek temel amaç ise «Ulusal Çıkar»dır. Biz ulusal çıkarımıza ne uygun gelirse onu savunacağız. Varsın bize «modası geçmiş fikirleri savunuyor» desinler. Buna sadece güler geçeriz. Önemli olan sınırların mallara değil, fikirlere açık olmasıdır. Çağdaşlık asıl burada yatar.

Yabancı sanayi kaldı ki, bizden daha güçlü olmadığı hallerde de bize gelebilir. Nasıl? Bizim mallarımız örneğin otomobillerimiz nasıl ihraç olunuyorsa öyle... Bizim binek otomobillerimiz öyle ahım şahım şeyler değil... Bunun aksini üreticiler bile savunamaz. Ama biz dışarıya binek otomobili satıyoruz, satabiliyoruz. Üstelik bizden çok daha güçlü ülkeler, 50 milyonluk Türk pazarını fethetmek için ve buradaki ulusal sanayii bir kez çökertmek ve ondan sonra istediği gibi at oynatmak için damping yapıp, fiyat kırıp Türkiye'ye o aldatıcı çehre ile girebilirler. Asıl korkulacak nokta buradadır. Örneğin bir Wolsvagen firması 100 bin adet Wolsvagen'i bir yılda Murat veya Renault fiyatına sürebilir. Sermaye gücü buna elverişlidir. Bir kez ulusal araba sanayiini yıktıktan sonra istediği gibi at oynatabilir.

Ulusal sanayi bize Cumhuriyetin hediyesidir. Onu üç beş üç kağıtçının geçici çıkarları uğruna, tüketiciyi koruma masalları arkasında da olsa yedirmeyiz. O politika Hasta Adam Osmanlı Devleti zamanında geçerliydi. Biz Atatürk döneminde «İstek bulsun heryerde Türk Malı, Türk Malı» diye biten marşlarla büyüdük. Büyüdük ve bu politikanın doğru olduğunu gördük.

14. SANAYİLEŞME VE BİZ

Sene 1967... Başbakan Süleyman Demirel, Devlet Planlama Müsteşarı şimdiki başbakanımız Turgut Özal. Sayın Özal yatırımların yavaş gidişinden yakınmaktadır ve yatırımlarla dışsatımı (onların deyimiyle ihracatı) geliştirmek için ek önlemler gerektiği düşüncesindedir. Düşünüp taşınıp bir yasa tasarısı hazırlar. Bu tasarı Büyük Millet Meclisinden geçer ve «933 Sayılı Yasa» olarak genel düzenimiz içine girer. Yasa'ya göre yatırım yapanlara şu kolaylıklar sağlanır:

1 — Yüzde 100'e varan yatırım indirimi,

2 — İthal olunan tesis ve makineler için yüzde 100'e varan gümrük muafiyeti,

3 — Kredilerde her türlü vergi muafiyeti,

4 — Parası yetmezse Devlet bütçesinden faizsiz fon verilmesi,

5 — Devletin azınlık hissesiyle girip fon eksikliğini kapatması,

6 — Öncelikle döviz tahsisi.

Ayrıca dışsatımda da bazı kolaylıklar sağlanıyordu. Bu teşvikleri uygulamak üzere Devlet Planlama Örgütüne 4. Daire olarak «Teşvik ve Uygulama Dairesi» eklendi ve başına da o tarihte Hukuk Fakültesinde doçent olan merhum Yılmaz Ergenokon getirildi.

Bu devlet fonlarını Yağma Hasanın böreği haline getiren yasa, çeşitli yerlerden tepki gördü. Ama «Anayasaya Aykırılık» davası açmaya o zamanki CHP gerek görmedi. Zaten iktidar yöneticileri de buna güveniyordu.

Ne var ki, o tarihlerde parlamentoda bulunan bir sol parti iptal davası açtı. Anayasa Mahkemesi 933 sayılı ya-

sanın hemen hemen bütün maddelerini (2-3 madde hariç) Anayasaya aykırı buldu. Ama iptal davasına kadar, 1 ya da 1,5 yıl Anayasa'ya aykırı uygulama sürmüştü. O zamanki iktidar kadrosu ve DPT müsteşarı —şimdiki Sayın Başbakanımız— Turgut Özal bir genelge ile iptal kararını eski yasaların verdiği yetki ve güçlerle yumuşattılar. Şöyle ki;

1 — 474 sayılı gümrük vergilerinde belirli prosedürle tarifeyi sıfıra kadar indiren yasanın verdiği olanaklarla 933 sayılı yasada verilmiş ama, Anayasaya aykırılığı ilâna bağlanmış uygulama sürdürüldü.

2 — Gelir Vergisi yasasının verdiği olanak sınırları içinde de vergide yatırım indirimi uygulandı.

3 — Ayrıca 933 sayılı yasayla verilip de, yasa Anayasa mahkemesince iptal edilmeden başlayan uygulamalarda oldu bitti gereği sürdürüldü.

Aslında iptal kararı üzerine çıkarılan genelge, bu iptal kararını adeta hükümsüz hale getiriyordu. Ama bu uygulama yatırımcıların işine geldiği için, aleyhinde kimse Danıştay'a gitmedi. Bileniniz vardır. Danıştay'a gitmek için dava açanın çıkarlarının, o uygulama nedeniyle zarar görmesi gerekiyor. İşte o zamanlar kuruldu, şimdi Sayın Özal taraftarlarının eleştirdiği «sermaye oranı düşük sanayi». Ama Sayın Özal ve güç aldığı iktidar «yatırım olsun da nasıl olursa olsun» diyerek bu çarık çürük sanayiin kurulmasına destek oldular.

Zaman böylesine geçerken biz bulabildiğimiz olanaklar ile, «yapmayın, etmeyin, sağlıklı bir yapı doğmuyor, kamu fonları israf ediliyor» diye uyarı görevimizi yaptık, dinletemedik. Özal ve arkadaşları «bir halka açık şirket» efsanesi buldular. Açıkgözler Avrupa yolunu tuttu, on binlerce işçinin parası da kamu fonları ile birlikte havaya gitti.

Biz böyle bir sanayi doğmasını istemezdik. Ama olanlar olmuştu. Kurulan sanayiler çarık çürüktü. Enflasyonun süreceği esasına dayanıyordu. İşte çektiğimiz sıkıntılar «yatırım olsun da nasıl olursa olsun» sloganıyla kurulan bu

gibi sanayilerden oldu. Ama bu sanayi kuruluşları sayesinde işsizlere iş bulundu, bazı ara malları ve tüketim mallarının Türkiye'de sağlanması mümkün hale geldi. Şimdi bu sanayie, çarık çürük olarak kurulmasına kendisinin neden olduğu, bu sanayie kızgın Sayın Özal... Bunları savunanlara kızıyor.

Aslında çarık çürük de kurulsa, milli endüstri kuruluşlarımız, zaman ve piyasa denilen zor sınavda bazı önemli başarılar kazandılar. Tam olgun hale gelmeseler de bir varlık gösterebiliyorlar. Doğal ki, Özal'ın DPT ve ekonomi politikasına egemen olduğu yıllarda planı bir yana iten yaklaşımı olmasaydı, kamu fonları ve dışarda çalışan işçilerimizin paraları «gerçekten planlı» bir düzen içinde yatırımlara yöneltilseydi, sanayileşmemiz kuşkusuz daha sağlam olurdu. Bunun böyle olmayışının en büyük sorumlusu kuşkusuz 6 yıl yatırımların (özel ve kamu yatırımlarının) düzenlenmesini, (küçücük sunta fabrikalarına kadar) belirleyen, hatta özel sektöre bile dikte eden o zamanki Teşvik ve Uygulama Dairesi, onun yöneticisi olan Sayın Başbakanımızdır. Sayın Özal'ın çalışma ve işbölümü anlayışını bilenler, bu yatırımların hiçbirinden haberi olmayacağını kabul etmezler. Teşvik Uygulama Dairesinin bütün uzmanları değilse bile kilit adamları, Planlama Müsteşarına kafası ve her türlü inançları benzeyen kişilerden seçilirdi. Bu müsteşar da şimdiki Başbakanımız Sayın Turgut Özal idi.

Sayın Özal'ın o zamanki teşvikleri, yani bir anlamda yatırımın yapılması iznini verirken gözettiği şey, «ne kadar ithalatı yerli imalatla karşıladığı» ölçüsü idi. Dış pazarlarla rekabet koşulu aranmazdı. Bir tesis o zamanlar dışardan gelen bir malı kendisi yapacaksa, onu ne fiyata satarsa satsın izin verilirdi. İzin verilmekle kalınmaz, tesis biter bitmez onun ürettiği malın dışardan alımı yasaklanırdı. Şimdi «tüketiciyi koruma» sloganı altında dışalımı serbestleştireceğini program ve bayrak haline getiren Sayın Özal'ın bu anlattığımız eski tutumuna okuyucuların inanmaları herhalde

zor olacak. Ama olayları yaşayanlar hayattadır. Teşvik belgesi verilen tesisler ortadadır.

Sayın Özal kendi eserlerini yakmak isteyen bir ressam durumuna düşüyor, bugünkü tutum ve politikasıyla... Eski Başbakanlardan biri «hafızai beşer nisyan ile malüldür» yani «İnsan belleğinde unutma hastalığı vardır» diyordu. Bizde siyasiler herhalde bu hastalığa inanmış ve güveniyor olmalılar ki, kendi yaptıklarını kolay unutacağına inandıkları halk yığınlarına eski icraatlarını değişik şekilde anlatırlar. Özellikle Sayın Başbakanımız bu konularda çok ustadır.

Buraya kadar özetlersek, Sayın Özal bakanlar üstü Planlama Müsteşarıyken çarpık çurpuk sanayileşmemizin mimarlığını yapıyordu. Biz «böyle sanayileşme olmaz, siz devlet parasıyle, üstelik özel sektöre yanlış sanayi kurduruyorsunuz» diye onu eleştiriyorduk. Bizi anlamayan özel sektörün o zaman ki yetkilileri, «amansız hür teşebbüs düşmanı!» diye ilan ediyorlardı. Zaman geçti sanayimiz kuruldu. Özal iktidar mevkiinden uzaklaştı. Ama kurulmasına önayak olduğu kuruluşlar ve çarpılan sanayi ülkeyi uçurumun kenarına getirdi. Kendisini 1965'de planlama müsteşarı yapan kişi 1979 sonunda Başbakan oldu. Ve onu bu kez Bakanlar Üstü Başbakanlık ve Planlama Müsteşarlığına getirdi. Bir de baktık, Sayın Özal sanki Devlet eliyle o sanayileri kendisi kurdurmamış gibi özel sanayiciyi kötülemeye, «tatlı kârlara alışmış...» nakaratıyla başlayan suçlamalarına başladı. Bununla da kalmadı, onların canına kasdeden bir kredi ve faiz politikası izlemeye başladı.

İşte o zaman biz «milli bir varlık» olan sanayimizin geçmişini bırakıp, halini düşündük ve onu «tefecilere, ithalatçılara, üçkağıtçılara karşı» savunmaya girdik. Faizci, ithalatçı, ihracatçı ile sanayicinin çıkarları çeliştiğinde biz hep sanayicinin yanında olduk ve hep bu tutumumuzu sürdüreceğiz. Bankacılık, ticaret ve hizmet kesimlerine karşı sanayiciyi kalemimizle savunacağız. Burada iki söz, iki yanıt veriliyor:

Birincisi, sen tatlı kâr elde edenin yanında mısın? Hayır. İşçi çalıştıran, işsize tesisinde iş bulanın yanındayım. Eğer sanayicinin kârlarını azaltmak istiyorsanız bundan vazgeçiniz. Sanayici işçiye hakkını vermek koşuluyla istediği kadar kar etsin. Çünkü:

a) Vergiyi en az kaçırabilecek grup sanayicidir. Bunu bir eski hesap uzmanı ve bir Maliye Danışmanı olarak yetkiyle söyleyebilirim.

b) Daha önemlisi sanayici kârını, gelirini en yüksek oranda yatırıma aktaran kişidir.

Tatlı kâr, kolay kârdan sözeden Sayın Özal, aslında kendi icraatını kötülemektedir. Çünkü tatlı kâra en çok olanak hazırlayan Sayın Özal'ın kendisidir. Bu sonradan daha iyi anlaşılacaktır. Ama biz Planlama Müsteşarlığı dönemini bırakıp son yıllar icraatına bakalım:

1) En tatlı kârlar, halkın yüzmilyonlarca lirasının tam anlamıyla (en azından) yıllarca eksik faizle kullanılmasına, geç ödenmesine, hiç ödenmeyip deve yapılmasına neden olan bankerlerce elde edilmiştir. Bunların, bankerlerin tatlı kârının nedeni Özal'dan başka kim olabilir?

2) Garantisiz Ticari Borçlar uygulaması ne çabuk unutuldu. Bu alacakların sahiplerini bulanlar çeşitli yollarla dünyanın tatlı kârını elde etmişlerdir. Bu Özal'ın icraatı sonucu değil midir?

3) Dışsatımda bellil nirengi noktalarını geçmek için hayali dış satım oyunlarıyla devletten ve bazı özel kesim firmalarından havadan para alanlar, Sayın Özal'ın politikasından yararlanmadılar mı?

4) Bankerler batmadan önce ayda yüzde 10'la bankerlere para verip, faiz alanların bu kazançları havadan kazanç değil de nedir? Askeri yönetime karşın en çok yabancı sigara kaçakçılığı Özal'ın dış ticaret politikası yüzünden dışarda biriken fonlarla Özal'ın Başbakan Yardımcılığı sayesinde olmadı mı?

5) 1980 devalüasyonundan sonra karaborsa dövizi kazancı en yüksek oranlara yükselmedi mi?

Bütün bu olanlara karşın, başkasını suçlayıp «havadan para kazandırmayız» demek, bir marifettir ama, sadece bir propaganda marifetidir. Zaten biz de Özal'ın o hünerine belki de herkesten çok hayranız.

İkinci nokta, peki, bu çarık çürük sanayiin bütün hatalarını çekecek miyiz? Hemen yanıt vereyim: «Özal'ın bu politikasıyla çekeceğiz.» Bu dış alım falan bu çarpık sanayiin çarpıklığını düzeltmez. Çünkü düzeltebilmesi için bol ithalat gerek, ona ne dövizimiz yeter ve ne de ithal malları, fonlarla oluşturulan fiyatlarıyla yerli ürünlerle yarışabilir. Az ithalat yapınca zaten yerli sanayi terbiye edilemez. Özal'ın yaptığı sadece gösteriştir, kafaları karıştırmadır.

Diyebilirsiniz ki, nasıl düzeltilebilir bu çarpık çurpuk sanayii? Gayet belirli yolları vardır:

a) Ona enerjiyi ucuz vermekle (Bunun yolları vardır. «İşte Alternatif» kitabında bunu anlatacağız.)

b) Ona ucuz girdi vererek (Demir, bakır, petkim),

c) Ulaştırmayı demir ve denizyollarına ağırlık verip ucuzlatmakla,

d) Arsa ve konut sorunlarını çözüp, sanayie içerde pazar açmakla ve bu yolla kapasite kullanımını artırmakla,

e) Durmadan devalüasyon yapılarak, sanayicinin ön planlar yapmasını engelleyen bugünkü gidişe son vermekle,

f) Devlet işletmelerinin yönetimini daha rasyonel, demokratik hale getirip, temel mal girdilerini ucuzlatmakla,

g) Emek yoğun yatırımlar kurulup, maden ve tarım ürünlerinin işlemesine ağırlık verilip, beslenme giderlerini düşürmekle,

h) Vergi, döviz ve faiz, oran ve fiyatlarında ekonominin yükünü taşıyan sektörleri gözeten, lüks mallar üreten kesimlere göre bu kesimleri destekleyen uygulamalarla,

i) Emeğe, çalışmaya ve başarıya değer veren bir gelir ve ücret politikasıyla,

j) Ekonomik karar mekanizmalarını kapalı kapılar arkasında fiskoslarla işler halden çıkartıp, daha demokratik karar mekanizmaları kurmakla,

k) Tarımda yeni bir ekim ve dikim planı hazırlayıp, topraklardan en iyi yararlanmayı sağlamakla,

l) Komşu ve benzer ülkelerle tekel halinde bulunduğumuz ürünlerde OPEC'e benzer ama daha etkili dış ticaret kartelleri kurup, tarımsal dış satım gelirlerini arttırmakla.

Özetle biz, Türk sanayiinin ve halkımızın emeğine ve gücüne güvenerek «bizim olanı» onarmak yolunu yeğliyoruz. Sayın Özal ise «bizim olanı» yabancıya kırbaçlatarak terbiye etmek istiyor. Biz halkımızın «var olan» yaratıcı emeğine güveniyoruz. Sayın Özal var olsa da «kıt olan» parasına güveniyor. Parayla halk;

— Hem bankalara mevduat yağdıracak,
— Hem köprü, baraj, vb. alımına akıtacak,
— Hem konut fonunu paraya boğacak,
— Hem de bol vergi ödeyecek...

Biz ise halkımızda bu kadar para varsa, niye adam başına milli gelir halâ 1.000 dolar civarında diye soruyoruz? Rakam merhametsiz!

«TAVUK GELEN YERDEN KOYUN ESİRGENMEZ!»

Yukardaki başlığı görenler bir atasözünü yanlış anımsayıp yansıttığımızı sanacaklar. Doğrusu «Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez» şeklinde olduğunu herkes bilir. Ama bizim gerek dış ticaret rejimi düzenlenirken ve gerekse oluşturulan toplu konut fonunun kaynakları üzerinde çalışılırken, tavuk gelecek yere kaz da değil koç büyüklüğünde koyun bağışlanmıştır. Türk sigara sanayiini ve tütün üretimini tehdit eden sigara dışalımının serbest bırakılması için ortaya atılan gerekçe, «iyi ama buradan toplanan paralarla konut yaptıracağız» olmaktadır. Burada belli başlı iki yanlış vardır.

Birisi, hatta konut yapımı gibi birincil önemde bulunan bir ekonomik amaç bile özellikle tütüncülüğümüze öldürücü darbeler vuracak bir kararı hoş göstermez, haklı kılmaz. Bunun adı kapıyı kırıp baca yapmaktır.

Ama şu ikinci hata daha önemlidir. Sigarayı eğer tekel dışında bir kuruluş getirirse paket başına 30 sent yani (dolara 400 lira dersek) 120 lira konut fonuna ödenecek idi. 29 Aralık 1983'de ilân olunan ithalat rejimi böyleydi. Ama ne hikmetse Ocak 1984'de bir değişiklikle fona ödenecek para kaldırıldı. Buna karşın Sayın Başbakan yabancı sigaradan konut fonuna 80 milyar lira gelecek diyebiliyor. Acaba yüzde 100'den yüzde 25'e indirilen gümrük resmi, Toplu Konut Fonuna mı aktarılacak? Diyelim öyledir. O vakit bir hesaba girelim. Yüzde 25 gümrük vergisi 80 milyar lira ise, 320 milyar (gümrüksüz) lira değerince sigara ithal edilecek demektir. 10 paketli bir (kutu) ithal malı sigara 7 dolardır. Yani dolara (1984'de ki artışları da hesaba katıp) 400 lira karşılık hesaplarsak, 2800 liradır. Bir paket 280 liraya geliyor.

Başbakanın dediği gibi, 80 milyar lira Devlet geliri elde edilecekse 1 milyar 150 milyon paket Amerikan sigarası ithal edilecek demektir. Başka şekilde hesaplıyalım: Türkiye'nin nüfusu 50 milyon diyelim. Beşikten ölüm yatağına kadar herkes sigara içse her yurttaşın yılda 28 paket Amerikan sigarası içmesi lazım ki, Sayın Başbakanın hesabı tutmuş olsun.

Bir başka şekilde hesapla, 800 milyon dolarlık dış markalı sigara ithalatı yapılabilmeli ki Sayın Başbakan'ın hesabı doğru çıksın. Sayın Pakdemirli'nin aşırı iyimser tahminiyle dış satımımız 8 milyar dolar olacak. Diyelim ki tahmin doğrudur. Böyle olduğu halde bile dış satımdan elde olunan her doların —ama her doların— onda biri Amerikan sigarasına sarfolunacak demektir. Diyelim ki bütün bu hesaplar doğrudur. Acaba 80 milyar liralık gelir elde etmek için 800 milyar dolar harcamak doğru mu? Türkiye milli geliri 10 trilyon lira civarında, 400 milyar lira —yani yurt-

taşlarımızın sigaraya harcayacağı hesabedilen para— bunun yüzde 4'üdür. Milli gelirin yüzde 4'ünü sadece Amerikan sigarasına harcayan bir toplum! Başbakan ve hükümetin iddiaları bu oluyor.

İktisatta tasarrufun —ulusal tasarrufun— arttırılması yollarından biri lüks sayılan malların yurt içinde az tüketilmesidir. Lüks tüketimden vergi —ya da benzeri gelir— elde etmek için lüks kullanımını teşvik etmek ve böylece tasarrufu artırmak dünyada hiç bir dönemde hiç bir ekonomistin yazıp söylediği bir çare değildir. Özal hükümeti tıpkı aşırı yüksek faiz gibi tasarrufu azaltıcı bir önlemin yanında, lüks malların kullanımını artırarak tasarrufu —ulusal ve bireysel— artırmak iddiasındadır. Doğrusu bu cüretlerinden dolayı tebriki haketmişlerdir.

Bu eleştirilere karşı şunlar söyleniyor: «Canım zaten bunlar kaçak olarak gelmiyor mu? Gelse ne olur? Üstelik bir de Devlet gelir elde ediyor». Bu çok yanlış bir vargı sistemidir. Bir kaç nedenle böyledir.

1 — Bir devletin görevi, yasaklanan şeylerle uğraşmakta başarı sağlıyamıyorsa, başarısızlığının nedenlerini arayıp onu gidermektir. (Kaçakçılığın bu şekliyle nasıl başa çıkılabileceğini bir bölüm sonra anlatacağız.) Yoksa yasağı «mubah» yapmak değil...

2 — 24 Ocak kararlarından sonra şimdi orta direk dediği halkın belini kıran zamları yaparken de şimdiki sayın Başbakanımız «canım zaten, margarin yağı, demir-çelik, çimento, kağıt karaborsada idi. Biz bu karaborsa fiyatlarını tescil ettik, aracıda kalanı KİT'lerin kasasına aktardık.» demişlerdi. Son 6 Kasım kampanyasında da gazeteci arkadaşımız Yalçın Doğan'ın bir sorusuna karşılık aynı yanıtı vermiştir. Şimdi insaf ile düşünelim: Bir ton gazete kağıdını basının bir büyük kısmı 10.000, bir küçük oranı 19.000 liradan alıyordu. 24 Ocak kararlarıyla bu fiyat 40.000 liraya çıkmadı mı? Gazete kağıdının bir karaborsası vardı ama, bu genel gazete kağıdının yüzde 5'ini aşıyor muydu? Durum bu iken yüzde 5 karaborsa için, yüzde yüz kullanıma

3 kat zam getirilmedi mi? Yine insaf ile düşünelim: Demir çelik ürünlerini karaborsadan alan kaç kişiydi? Devlet müteahhitleri karaborsadan mı alıyordu? Sanayici karaborsadan mı alıyordu? Karaborsadan satılan demir, resmi fiyatla satılan demirin yüzde 20'sini buluyor muydu? Kat'iyyen bulmuyordu. Ve sayın Özal yüzde 15-20 karaborsa için, yüzde 100 zam yapıyordu. Yasağı kalkan malların ithalatı, kaçak ithalatı bir kaç kat aşacaktır.

(Sayın Özal ve onun yakın çevresi hep böyle yanıtlar verirler. Örneğin şimdi Özal'ın kabinesinde olmayan bir müsteşara, «Mevduat sertifikalarının sadece yüzde 25 vergi ödediği, bunun vergi adaletine aykırı olduğu» söylenince şu yanıtı vermişti: «Siz herkesten yüzde 25 vergi alırsanız yeter. Zaten kim yüzde 25 vergi veriyor ki?» Şimdi bu vergi yüzde 10'a inmiştir. Acaba Özal ve çevresi, bu adaletsizliği «Canım kim yüzde 10 gelir vergisi veriyor?» diyebilecekler mi?)

Hadi o zaman çift fiyat vardı. Son zamları da Sayın Özal hükümeti çift fiyat için mi yaptı? Ha, buna benzer bir gerekçe gübre zammı için bulunmuştur. Sayın yetkililer «Biz gübreye zam yapmayacaktık. Bir gazete gübreye zam var diye yazdı. Herkes gübre depo etmeye başladı ve biz de havadan para kazanılmasın diye gübreye zam yaptık» «diyorlar»

3 — Kaçakçılığı ortadan kaldırarak, havadan para kazanılmasını önleyeceğiz diyenler, yeni havadan kazançlara neden olacak bir düzen içine girmişlerdir. Gazeteler 8 adet «190 Mercedes» ithal edip satan Sayın Mehmet Çelik'in öyküsünü yazdılar. Her Mercedes 25-26 bin Mark yani, 2,5 milyon liraymış ve bay Çelik her arabadan 20 milyon lira kazanç elde etmiş. Gümrükleri de alıcılara ödetmiş yani 2 milyon lirasına 20 günde ve 8 arabada 16 milyon lira kazanmış. Şimdi soruyoruz: Hangi işte —kaçakçılık dahil— hem de rizikosuz, paranıza yüzde 80 kâr elde edersiniz? Kârın tadını alan Mehmet Çelik «ikinci partiye de başlıyacağım» diyor.

4 — Bir önemli nokta daha var, ilk olarak SODEP lideri sayın Erdal İnönü parmak bastı. İnşaat genel olarak az döviz harcanan bir dal. Şimdi Sayın Özal'ın koyduğu bu mekanizma ile, konut fonu için döviz harcayacağız. Yani, taşı, kumu, çakılı dövizle almış olacağız. Herhalde taş, kum, çakıl da kaçakçılık konusu değildi.

5 — Bu yol, yani lüks malların ithalinin artacağı ya da hiç olmazsa aynı kalacağını düşünme yolu, gelir dağılımındaki bozukluğun artacağı ya da en azından aynı kalacağının kabulü demektir. Yani işçinin, köylünün, memurun ve emeklinin milli gelirden aldığı payın artmayacağının (belki azalacağının) kabulü demektir. Aslında en önemli sakınca burdadır. Devlet gelirlerinin bir büyük kısmının lüks mal tüketebilecek bir tüketici grubun varlığına harcanacağı ve bunların gelirlerinin artacağını kabul etmek kadar sosyal adaletin bozulmasını sürdürecek ikinci bir yol yoktur.

Demek oluyor ki, «Zaten kaçakçılık vardır», «Havadan kazançları önlüyoruz» gibi yollarla bulunacak bahaneler Toplu Konut Fonuna para aktarıyorum derken, göze alınan büyük zararları haklı gösteremez. Kaldı ki şimdiye kadar sadece özel bir düzeyde ele alınan sakıncalar, makro düzeyde daha da artacaktır.

Bilindiği gibi bir halkın (her gelir düzeyinde) bir günlük harcamaları vardır, bir de ondan artırdıkları. Bu artırdıkları, günlük yaşam için harcadıkları azalınca, daha yüksek bir düzeye ulaşır. Maltepe'ye 100 lira veren bir kişi Marlboro alırsa artırdığı azalır. Gerçi ödediğinin bir kısmı devlet geliri olarak tasarruf demektir ama, bu bile o kişinin artıracağı ve bankaya, tahvile vb. yatıracağı tasarrufları azaltır. Bunu bir Mercedes veya BMW alan yurttaş düzeyinde düşünürseniz, sorun daha iyi anlaşılmış olur. Bunun gibi konut fonuna alacağınız bazı gelirler (Tekel gelirleri, akaryakıttan fona verilecek paralar) de Fon gelirlerini arttırır ama devlet gelirlerini düşürür. Bu düşüşü azaltmak için Tekel maddelerine ve akaryakıta zam yaparsanız, bu takdirde de yurttaşın günlük harcamaları yükselir, faize, tahvi-

le vb. yatıracağı paralar azalır (Akaryakıt ve Tekel maddeleri satışları zam dolayısıyla hiç artmasa bile) Turgut Özal hükümetinin bizce en büyük temel hatası da buradadır.

— Hem konut yapımına 350 milyar liralık ek kaynak bulunacak,

— Hem köprü, baraj satışları için kaynak bulunacak,

— Hem devlet bütçesi bu yıl eski hükümetin saptadığı gibi 600 milyar artacak,

— Hem bankalardaki mevduat 700-800 milyar artacak.

Ve bunların hepsi de yüzde 5 gelir artışı ile olacak. Bu olası şey değildir. Yani 500-600 milyarlık bir milli gelir artışı ile en az 2 trilyon liralık tasarruf artışı olacak. Hem de Marlboro, viski içilip, İsviçre çukulatası, Rus havyarı, Panama muzu yeyip Mercedes, Lada, BMW, Toyota ithalatı artırılarak...

Ne yapalım ki bu iddiaları «Hesap adamıyız» diyenler ileri sürüyor ve «Tavuk gelen yere koyun bağışlanıyor»..

15. KAÇAKÇILIK

Sayın Özal hükümetinin lüks maddeler ithalatını haklı göstermek için ileri sürdüğü «nasıl olsa kaçak olarak geliyor» gerekçesine bir önceki bölümde değinmiştik. Bunu devlet ciddiyeti ile bağdaştırmanın olanağı yoktur. Kaçakçılık bir yasağı, devletin yasalarınca konulan bir yasağı dinlememek demektir. Peki, o yasak neden konulmuştur? Devletin her kararı gibi, kamu yararı için alınmıştır yasak kararları. O halde bir kamu yararı olmadan geri alınmamalıdır. Ya da kanunun o yasakla göreceği zarar ortadan kalkmadıkça, yasak uygulanmaya devam edilmelidir.

Şimdi madem ki söz konusu dışalım kaçakçılığıdır, söze oradan girelim. Biliyorsunuz silah kaçakçılığı yasaktır. Neden yasaktır? Devletin kimde silah olduğunu bilmesi ve silah kullananlara bizzat kendisi, kontrollü olarak silah verebilmesi için. Bunda çok önemli bir kamu yararı vardır. Ama bu yarar oldukça, «şu kadar para verirsen, vergi ödersen istediğin kadar silah getirirsin» diyebilirmiyiz? Kuşkusuz diyemeyiz. Başka bir ithal yasağı uyuşturucu maddeler içindir. Sağlık ve insanlığı koruma nedenleriyle bu yasak konulmuştur. Ve bu yasak gözardı edilemez. «Bir miktar vergi ver de ister eroin getir, istersen afyon» diyemez bir iktidar.

Sigara ithal yasağı da bir yasaktır ve ulusal çıkarlarımızı korumak için konulmuş önemli bir yasaktır. Şimdi hiç kimse böyle bir yasağın çiğnenmesine göz yummamalıdır. Tütün tarımımızı ve tütün üstüne kurulu dış satım ve sanayiimizi korumak hatta tarımsal dengeyi uyumla ayakta tutmak için bu yasağı mutlaka ayakta tutmalıyız. Ayakta tutabilir miyiz? Tutabiliriz. Yeter ki inanalım, gerekli olduğuna yetkililer kalpten kanaat getirsin. Yabancı siga-

rının bir ülkeye sokulması bizim bildiğimiz kadar her ülkede sınırlanmıştır. Neden? Her devlet bu yasakla sigara sanayii ve tütün tarımına sahip olmasalar bile devlet gelirlerini büyük bir ölçüde korumak için bu kararı almışlardır. Çünkü, sigara endüstrisi olmayan ülkeler bile onu devlet gelirlerinde önemli bir faktör olarak belirlemişlerdir. Bizde ise konu daha yaşamsaldır, tarımımızın belki de ölüm-kalım sorunudur. Amerika Birleşik Devletlerinin Virjinya tütünü ile bizim Balkan ülkeleri tütününün 2. Dünya savaşından bu yana süren savaşı söz konusudur. Bir Bulgaristan bu iki tütünün savaşından yara almadan çıkmıştır. Bir Yugoslavya'da öyle. Oralarda bir yabancı sigara kaçakçılığı konusu yoktur. Demek ki bu sorun ortadan kaldırılabilmiştir.

Peki, nasıl ortadan kaldırmışlar? Bu soruya bazıları bu rejimlerin daha otoriter olmaları, halkının yılgın olması gibi gerekçeler bulabilir. Oysa engel oluşları, sadece ekonomik önlemlerle sağlanmış bir başarıdır. Bulgaristan ve Yugoslavya gibi sırasıyla yılda 5 milyon ve 8,5 milyon turist gelen ve transit yolları üzerinde bulunan ülkeler tütün konusunda, sigara konusunda kuşkusuz bizden daha zor durumdadırlar, sigara ve tütünlerini koruma açısından... Bunun bilincinde olarak bir seri önlem almışlardır. Ülkelerinde Amerikan tipi tütün ekim çalışmalarına girmişler, 5-6 yılda bunda başarıya ulaşmışlardır. Arkasından bu tütünleri de sigara harmanlarına alarak, ülke içinde kendileri Amerikan sigarası yapımcısı olmuşlardır. Bugün Bulgaristan'da fiyatını ödediğiniz takdirde «Bulgar tütünü az, Virjinya tütünü çok» olan ve yasal olarak Amerikan sigara markalarını (Kent, Marlboro, Viceroj, Kool vb.) bulabilirsiniz. Ama keseniz elvermiyorsa «Amerikan tütünü daha az, Bulgar tütünü daha çok» Bulgar patent ve isimli sigara içebilirsiniz. Bugün bu sayede, aşağı yukarı 300 lira karşılığında Malboro'yu hemen her yerde bulabilirsiniz, hem de Bulgar parası Leva ödeyerek. Ayrıca Bulgaristan'da ara yollar ve turistik otellerde yüzlerce «Vergisiz Satış Yeri-Free Shop» vardır. Bul-

garlar olsun Yugoslavlar olsun sigara kaçakçılığından hiç korkmadan, «kur politikalarını ona göre ayarlayıp» buralardan yapılan alışverişlerin karaborsaya yansımasından hiç mi hiç aldırmazlar. Yukarıda analtılan bilinçli ve uzun dönemli politika ile çıkarlarını sağlam kazığa bağlamışlardır. Sonradan Yunanistan'da buna benzer bir uygulama zincirine girmiştir.

Burada çok ilginç bir noktaya dönelim: Bulgar tütününün fazla olduğu sigara ile Amerikan tütününün fazla olduğu sigara arasında bir maliyet farkı yoktur. Kalite farkı da yoktur. Ancak bir Marlboro, bir Kool ya da bir Eve bir Bulgar sigarasından çok ama çok daha pahalıdır. Bunun nedeni, tiryakilerin Amerikan tipi sigaraya alışmalarını önlemektir. Yoksa Bulgaristan'da ya da Türkiye'de, Yugoslavya'da, Yunanistan,da, tiryaki yerli tipi sigaradan Amerikan tipi sigaraya bir döndümüydü, dava yitirilmiştir. Sigara ithal yasağının nedeni zaten Türk tipi tütün ekiminin ürettiği ürünlerin satışlarının azalmamasıdır. Bunun için de yapılacak şey, bir yandan sigara fabrikalarının imalat kalitesini yükseltmek ve ondan da önemlisi, diğer Balkan tütün üreticilerinin yaptıklarını yapmaktır. Yoksa nasıl olsa «kaçakçılık var» denirse ve bu gerekçeyle sigara dış alımı serbest bırakılırsa, yasak kalkmış olur ama, milli sigara üretimi ve tütün üretimi sonu belirsiz bir serüvene itilmiş olur. Bulgaristan, Yugoslavya anlattığımız yöntemlerle tütünden çok sigara ihrac eden ülkeler olmuşlardır. Türkiye'de aynı şeyi yapabilirdi. Sayın Özal Devlet Planlama Müsteşarı iken ya da başka daha yetkili yerlerde bulunurken bu önlemlerin semtine uğramadı. Şimdi bu yüzden yıpratıcı kaçakçılık olayında kolay yolu seçiyor.

Anlattığımız sigara ve kaçakçılık konusu diğer alanlarda da aynıdır. Nedeni ekonomiktir. Lüks maddeler ve ürünlerdeki kacakçılığın nedeni, gelir dağılımındaki aşırı bozukluklardır. Örneğin yeter derecede Mercedes alıcısı bulunsa, Türkiye'de zaten Mercedes montaj fabrikası kurulabilir. Böyle bir fabrikanın kurulamayış nedeni ikilidir: 1 —

Mercedes gibi kalliteli bir otomobilin Türkiye teknolojisi içinde imaline olanak yoktur. 2 — İmal olunsa da bu maliyete alıcı bulunmaz. Yani sorun şudur: Türkiye'de Mercedes ya da benzeri bir araba üretimi yapacak ve «en küçük ekonomik kapasitede» bir tesisi besleyecek halk talebi yoktur. Buna karşılık halkın gelirinin çok üstünde geliri elde eden ve bu gelirini Türkiye'de yatıramayan ya da yatırmak istemeyen bir gelir grubu vardır. Yıllık birey başına gelirin 1000 dolar civarında bulunduğu bir ülkede, aşırı vergilerle maliyeti daha da artmış arabaları satın almak için bu kadar insan varsa, bu bile korku duyulacak kadar büyük bir vergi adaletsizliğinin varlığını gösterir. Demek oluyor ki, bu yolla kaçakçılığı önlemenin yolu, lüks mal ithaline izin vermek değil önce gelir dağılımındaki adaletsizliği törpülemektir. Bu törpülenmedikçe ithalat ie bile başa çıkılamaz.

Denebilir ki, ithalat konusunda durum sadece bu mudur? Örneğin otomotiv endüstrisinin bunda kabahati hiç yok mu? Burada kabahatten çok objektif koşullar önemli. Vaktiyle özel otomobil endüstrisine girilirken biz buna şiddetle karşı çıktık. Dedik ki: Türkiye'de teknolojik düzey olarak otomobil üretemeyiz. Üretiriz belki ama, bu enflasyon sayesinde satılan otomobil olur, kalitesi düşük otomobil olur. Montaj için harcanacak dövize değmez. O dövizle otomobil ithal edelim. Sanayi kalemimizi ağır metalürji sanayi, ağır kimya sanayi ve teknoloji birikimimizi geliştirmeye harcayalım. Bu yapılacağına çarık çörük teknolojimizle otomotiv endüstrisine girdik ve bundan ne alan ne de satan hoşnut... Şimdi bir yandan otomobil dış alımına gidiyoruz ama, öte yandan o ithalata yüzde 300'e varan vergiler koyuyoruz. Örneğin piyasada 11 milyona satılan bir otomobil (mercedes 190) gazete haberlerine göre 6 milvon lira vergi ödemektedir. Bu derece yüksek vergi (gümrük) duvarı arkasından otomotivcilerimiz meydan okuyorlar, «biz rekabet ederiz, gelsinler de görsünler!...» Manzara neresinden baksanız gülünç!...

Yukarıdaki açıklamadan Mercedes kaçakçılığının «eko-

nomik yollarla» önlenmesinin gerekleri de anlaşılmış olmalıdır. Bunun başında gelir dağılım adaletsizliğini düzeltmek gelir. Gelir dağılımını düzeltmenin de tek yolu var: Rant ve faiz gelirlerini azaltarak ücretlinin, küçük çiftçinin gelirlerinin artırılması. Bu yola uygun fiyat politikası, para-kredi politikası, vergi-kamu harcamaları (yani amme maliyesi) politikaları da klasik maliye ve iktisat kitaplarında yazılıdır.

İkinci yol, otomotiv endüstrimizin teknolojik düzeyini yükseltmektir. Bu yolla alıcı ve yolcuların can ve mal güvenliği de korunmuş olacaktır.

Üçüncü yol, temel mal (demir-çelik, aliminyum) ve hizmet (elektrik) fiyatlarının yurt içinde kapsamlı ve esaslı bir şekilde ucuzlatılmasıdır.

«Bu zahmetli yollara ne lüzum var? Ben lüks araba dışalımını serbest bırakırım» denilirse, asıl o zaman bilimsel davranılmamış olur. Çünkü bizim gibi gelir dağılımı bozuk ülkelerde her lüks mal dışalımı, yeni lüks mal özentilerini ve gelir dağılım bozukluklarını beraberinde getirir. Ayrıca değişik markada arabaların çoğalması, bizim gibi zaman zaman döviz bunalımı geçirmesi kaderinde yazılı ülkelere böyle bunalımlı dönemlerde, büyük sakıncalar getirir. Yani kaçakçılığı bir dalda önlemek için, o dalda dışalıma gitmek sorunları önlemiyor.

Yukarıda lüks araba ve sigara konularındaki kaçakçılığı önlemenin kesin yollarını açıkladık. Kaçakçılık aslında en çok, geliri en bozuk dağılmış ülkelerde yayılıp genişler. Özal yönetimi gelir dağılımını daha çok bozduğuna göre, kaçakçılığı azaltmayıp kolaylaştıracaktır yargısına varmak yanlış olmaz. Sadece yabancı sigara kaçakçılığı, tütün ve sigara tarım ve endüstrileri feda edilerek önlenecektir, ya da önlenebilir diyebiliriz.

16. İŞSİZLİK

İşsizlik denilen sorun bizde yalnız sosyal boyutuyla ele alınıp değerlendirilir, bilim ve san'at çevrelerinde... Oysa işsizliğin ekonomik sonucu da sosyal sonuç ve boyutundan daha önemsiz değildir. Önce burada söze başlamak gerekir bu nedenle...

Bir ulusal ekonomi elindeki imkanları kullandığı ölçüde güç bulur. Elindeki imkanlar ise doğal kaynakları, üretim araçları (kapital malları da diyebiliriz), sürekli ve hemen tüketilebilen mal stokları ve insan gücüdür. Bunları eksik kullandıkça gücünün tamamından yararlanmıyor demektir bir ülke... İşte Türkiye'de durum budur. Resmi makamların yayınlarına göre, insanlarımızın yüzde 12 ya da yüzde 21'i işsizdir. Oysa bir uygar ülkede işsiz sayısı değil yüzde 10'un ya da 20'nin, yüzde 5'in üzerine bile çıksa sabah akşam o ülkede sadece işsizlik konuşulur. Oysa bizde bakarız faiz oranları, muz dışalımı, ya da köprü satışı, 50 milyon dolar dışsatım yapan şirketler vb. konuşulur sadece...

Aslında Türkiye'de işsizlik sorununun boyutları, yukarıdaki rakamın da üzerindedir. Çünkü bizde gizli işsizler vardır. Bunlar kırsal yörelerde yaşayıp bir iş görmeyen eş, dost akraba ve evlatları tarafından geçimi sağlananlardır. Bunlar yanında devlet ve devlet kuruluşlarında, KİT'lerde ve Belediyeler gibi kamu kuruluşlarında aşırı yüklü bir işgücü vardır. Bu konuda hemen herkes aynı kanaattadır ve doğrudur. Yani Türkiye insangücünün büyükçe bir kısmından hiç yararlanmıyor, ona yakın bir düzeydeki insan gücünden de pek az yararlanıyor.

MADALYONUN ÖBÜR CEPHESİ

Ama işsizlik sorunu tartışılırken madalyonun öbür yü-

zü yani, birçok dalda insangücü eksikliği olduğu gözönüne alınmaz. Örneğin, gereği kadar öğretmen, hastabakıcı, hemşire, sağlık personeli yoktur. Orta kademede işinin ehli olan teknik eleman yoktur. Gereği kadar işinin ehli çoban bulmak bile bir sorundur. Bir yanda işsizler, bir yanda çalışan eksikliği... Aslında bizim gibi ülkelerde sorun da buradadır. Bir yanda işsizler vardır, öte yanda doldurulması gerekli işgücü istemi. Ne var ki, son birkaç yılda «kritik» denilen, «bulunmuyor» denilen bazı mesleklerde de işsizlik başlamıştır. Örneğin mimarların, teknik elemanların bazılahele sağlık ve eğitim hizmetleri alanında, bunca işsize karnının iş bulma şansları azalmıştır.

Aslında bu paradoksu inceleyeceğiz ve bu çelişkiye zaman zaman değineceğiz. Ama çelişki yalnız burada da değil. Ülkenin en önemli sorununun işsizlik olmasına karşın bütün Beş Yıllık Planlarda ve yıllık programlarda sanki böyle bir dert yokmuş gibi davranılması ve ilgililerin değerlendirmelerini sadece kalkınma hızı ve bir de son yıllarda enflasyon oranları üzerinden yapmalarıdır. Bunun en çarpıcı örneği Sayın Başbakan'ın işsizlik hakkında yaptığı beyanlarda görülebilir. Sayın Özal'a göre işsizlik için yüzde 3, yüzde 5 hatta yüzde 6 kalkınma hızı sağlanacak kadar ekonomi düzelmiş olsa bile yapılacak pek birşey yoktur. Ancak yüzde 7 kalkınma hızına ulaşınca işsizliğin artışı duracak (dikkat buyurun işsizlik azalmayacak) ve sonra gerilemeye başlayacaktır. O zamana, yani kalkınma hızı yüzde 7'yi buluncaya kadar, Türkiye'de Hükümet Başkanı olarak Sayın Özal'ın yapacağı birşey, vereceği bir vaad yoktur.

İşte burada ekonomi ve planlama tekniği açısından bir yanlış ve hem de büyük bir yanlış vardır. Kalkınma hızının yüzde 3, hatta yüzde 2 gibi olduğu durumlarda bile batıda ve sosyalist ülkelerde işsizlik artmıyor, eskiden artıyorsa bu artış duruyor, işsizlik, başka bir deyimle işsiz sayısı azalıyor. Bu böyledir. Hem kalkınma hızı nüfusun artışının üstünde olsun hem de işsizlik artsın. Bunun iki nedeni olabilir:

— Ya kalkınma hızı ve milli gelir hesapları yanlıştır,
—Ya da kalkınma stratejisi yanlıştır.

KALKINMA HIZINDA YANLIŞLIKLAR

Bizce bizdeki kalkınma hızı hesapları yanlıştır ve üstelik bu yanlışlık Sayın Özal'ın sorumlu yerlere gelmesiyle (1979 Aralık) daha göze batar olmuştur. Bunun nedenlerinden biri Sayın Başbakan'ın kendisini ya da içinde bulunduğu yönetimi gayretli göstermek için aşırı iddialarda bulunmaktan çekinmemesidir. Bu konuda iki sağlam örnek verebiliriz.

Birisi Sayın Özal'ın 1981 yılı Ocak ayının başlarında 1980 Aralık ayı dışsatımının 700 milyon doları aştığına dair beyanıdır. Bu beyan yapıldığında ben Dünya gazetesinde köşe yazarıydım. Rakamdan anlayan bir adamın, bir sorumlu kişinin bu ölçüde büyük bir «saptırma yaptırmayacağını» düşünerek bu rakama inandım. Oysa inanmamak için birçok neden vardı. Dışsatım rakamlarında her ayın sonucu, o zamanlar onu izleyen ikinci ayın ilk haftasında ilân edilirdi. Çünkü bazı karışık hesaplar vardır. Oysa Sayın Özal, Aralık ayı dışsatım rakamını Şubat ayının ilk haftasında ilân edilecek bu rakamı Ocak ayının ilk haftasında ilân etmişti, bundan kuşkulanmalıydım. Sonra 1980 Kasım dışsatım rakamları yüzde 100 artırılsa, yine Özal'ın ilân ettiği rakamı bulmuyordu. Bir ayın ihracatı birden yüzde 100'den fazla da artamazdı ya, bu nedenle de inanmamalıydım.

Ama belirttiğim gibi, rakamların anlamını bilen bir resmi yetkilinin bu sözüne inandım ve gazetemde (Dünya) iyimser ve Özal'ın bu başarısını öven bir yazı yazdım. Sonra dışsatım rakamlarından uzun süre haber çıkmadı, ta Nisan ayına kadar... Nisan ayında Aralık ayı dışsatımı, Ocak 1981 ve Şubat 1981 rakamlarıyla birlikte resmen ilân edildi.: 470 milyon dolar. Yani Sayın Özal'ın sevinçli müjde rakamının yüzde 63'ü...

İkinci kanıtımız, «24 Ocak Bir Devrin Perde Arkası» adlı kitaptan. Burada şunu belirtelim ki Sayın Özal bu kitabı

beğenmiş ve ona buna «Bunun kitabı yazıldı» diye yanıtlar vermiştir. Gazeteci Emin Çölaşan bakın kitabın 185. sahifesinde ne yazıyor:

«Daha önce de değindiğimiz gibi, 1980 yılı Şubat ayında Türkiye'ye sadece 125 milyon dolar kredi geldi. Bunun 90 milyon dolarlık bölümü IMF'den sağlanan kredinin ikinci taksidi idi ve köprü kredisi olarak sağlanmıştı. Diğer 35 milyon dolar ise OECD yardımı çerçevesinde 1979'da verilen kredilerin kullanımından oluşuyordu...

Şubat ayının son günlerinde Turgut Özal, yurt dışında kendisini izleyen Mehmet Ali Birand'a verdiği demeçte, 1 Milyar 300 milyon dolarlık kredinin Merkez Bankasına gelmeye başladığını söylüyordu. Oysa ortada böyle bir şey yoktu...» (1)

Maddi ve yorumsuz açıklanması gereken rakamlarda böyle davranan bir politikanın milli gelir, dış ticaret hesap ve mukayeseleri gibi konularda da o kadar itinalı olmayacağına inanmak için kesin neden vardır. Hiçbir ülkede

(1) Sayın Özal daha yakın zamanlarda da gerçeğe aykırı beyanlarla kamuoyu oluşturma çabalarını sürdürmüştür. Bunun en yakın iki örneğini buraya alalım:

— Sayın Özal kendisi ve partisini iktidara getiren 6 Kasım seçimlerinin öncesinde, liderler arası tartışmada hiç fütur etmeden, gözünü kırpmadan, «Faiz serbest olmalıdır ve dünyanın her yerinde böyledir» demekten kaçınmamıştır. Oysa dünyanın hiç bir yerinde faiz serbest değildir.

— Daha yakın zamanda basın toplantısında «zamların enflasyon getirmiyeceği, bunun en büyük delilinin son zamlara rağmen Ocak ayında fiyat artışlarının düşük oluşunu» ileri sürebilmiştir. Kendileri hesabına ne yazık ki, bu kez artık Başbakandır, yani her söz ve her jesti projektör ışığı altındadır. Gerçekten bu demecinin üzerinden 5 gün geçmeden 1984 Ocak ve Aralık ayı fiyatlarındaki yükselişin son 4 yılın en büyük yükselişi olduğu yolundaki devletin resmi rakamları, bütün gazetelerde Başbakan'ın açıklamalarındaki çelişkiyle birlikte manşetlerde yer almıştır.

hem yüzde 4,5 gelir artışı (milli gelir artışı) ve hem de işsiz sayısının artışı düşünülemez. 1982'de Sayın Özal'ın iddiası buydu.

KALKINMA STRATEJİSİ VE İŞSİZLİK

Eğer milli gelir hem —hiç de düşük olmayan— yüzde 3'ün üzerinde artıyor (hem de 2 yıl üstüste) deyip hem de işsizlik artıyor denir ya da işsizlik artışını itiraf zorunda kalınırsa, o vakit Planlama ve Uzun Vadeli Plânlara ışık tutan stratejimiz allahlık (!) hale gelmiş demektir. Üstelik bir Başbakan işsizliğin artışını önlemeyi —dikkat edelim işsiz sayısının azaltılmasını değil— yüzde 7 gibi çok yüksek bir kalkınma hızına ulaşmadan mümkün olamayacağını söylüyorsa, kadere teslim olmuş sayılır. Çünkü Türkiye'de olağanüstü elverişli hava koşulları olmadığı yıllarda yüzde 7 kalkınma hızına ulaşmak hayaldir. Hava koşulları da şansa, kadere bağlı olduğuna göre o halde işsizliğin artması bir kader halini almaktadır. Acaba gerçek böyle mi?

Hiç de öyle değil... İşsizliğin artmasının durması ancak yüzde 7 oranında kalkınma ile mümkündür demek, plancılığı ve makro büyümeyi hiç bilmemek demektir. Bir ekonomi, yüzde 2 ile kalkınır ve hiçbir şekilde işsizlik artmayabilir, hatta o ülkede nüfus artış oranı yüzde 2 olsa bile, işsiz insan bulunmayabilir. Ama bir ülke hem yüzde 7 hatta yüzde 8 kalkınabilir ama o ülkede işsizlik artabilir. Nazari olarak bunlar gerçekleşebilecek olasılıklardır.

Anlaşılan yıllarca Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yapan Sayın Turgut Özal planlama ve plancılığı da gereği gibi bilmiyor. Kalkınma hızı, istihdam oranı, enflasyon, dış ödemeler açığı birbirinden ayrı kategorilerdir. Bir plan stratejisi saptanırken düşük kalkınma hızı ama yüksek istihdam (iş alanı) öngörülebilir. Bunun gibi düşük istihdam oranı ama yüksek kalkınma hızı da öngörülebilir. Bunlar yatırımların sektör ve sanayiler itibariyle dağılımı değişik oranlarda düzenlenerek sağlanabilecek çeşitli birleşimlerle elde olunacak sonuçlardır.

Bu nedenle Türkiye'de işsizlik oranını durduracak, yani yeni işsizler yaratmayacak bir ekonomik ortama ancak yüzde 7 kalkınma hızı ile varılabileceğini söylemek bilimsel olmaz, sadece bunu söyleyen kişinin planlama ve makro ekonominin en temel bilgilerinden haberdar olmadığını gösterir. Zaten bizim iddiamız da budur. Kırkından sonra ekonomist olmaya yönelen Sayın Özal'ın bu yaştan sonra acele öğrendiği bazı ekonomik bilgileri hazmedemediğini daima düşünmüşüzdür.

Ama sorun sadece Özal'ın yanılgısı sorunu değildir. Bizde «Planlama» «Plan Stratejisi» gibi konular ve sorunlar ekonomistlerin daima geç ısındıkları konulardır. Bu nedenle bir «Plan»ın nasıl yapılması gerektiğine göz atmakta yarar vardır. «Plan» yapma işi herşeyden önce, siyasal karar organının teknik çalışmalar yapacak kuruluşlara verdikleri bir «yönetici emir» ile başlar. Bu «yönetici emir»in adı «Plan Stratejisi»dir. Bu «yönetici emir» de siyasal karar organı —bizde hükümet— uzun vadeli —bizde 5 yıllık— planda gözönünde tutulacak hedefleri, önem sıraları ile birlikte sıralar. Bu sıralamada toplumun sosyo-ekonomik sorunları bir öncelikler «hiyerarşisi» içine koyularak sayılır. Örneğin bir plan stratejisinde bu «öncelikler sıralaması» şöyle yapılabilir:

1 — Birey başına gelir artışı
2— İşsizlik düzeyinin indirilmesi
3 — Gelir dağılımında adaletin sağlanması
4 — Sanayide yapının sağlamlaştırılması
5 — Geri kalmış yörelerin kalkındırılması
6 — Yapısal değişikliğin artması
7 — Ürün kalitesinin düzeltilmesi.

Görüldüğü gibi burada, iki ana hedef gibi gösterilen öğeler yer almamıştır: «Enflasyonun aşağı çekilmesi» ve «Dış Ticaret açığının kapatılması». Çünkü bu iki hedef her «Plan»ın içinde vardır. Yukarda sayılan ve sıralanan hedeflere zaten enflasyon olmadan —ya da düşük, örneğin yüzde 5'in

altında— bir enflasyon oranı ile ve dış ticaret açıkları —eğer varsa— uzun süreli ve düşük faizle borçlanmalarla karşılanmış olarak ulaşılması gerekir. Siz bu hedeflere yüzde 5'in ve hele yüzde 10'un üzerinde enflasyonla ulaşmışsanız, zaten «planlı ekonomi vardır» diyemezsiniz. Diyeceksiniz ki Türkiye'de bu uygulanabilir mi? Yanıtımız şu: «Birinci Plan döneminde uygulandı bile...»

Denecek ki, işsizliği artırarak yüzde 5-6 kalkınma hızıyla gelişme olanağı var mı? Vardır elbette. Milli gelir artışı demek, sanayi, ticaret inşaat, tarım ve diğer hizmet kesimlerinde, kişisel —kurumlar dahil— gelirlerin artması demektir. Bu gelirleri artan gruplar, «sermayedar, sanayici, tüccar da olabilir.» Şimdiki gelir artışında durum budur. Sermaye gelirleri, rant gelirleri (faiz ve kiralar) o biçimde artmaktadır ki, sanayiciye ve devlete istihdam yaratacak «fazla» ya kalmamakta ya da pek az kalmaktadır. Bu kalkınma oranı (yüzde 5-6) işçi gelirlerini ve sanayici gelirleriyle Devlet gelirlerini de arttırıcı biçimde ortaya çıkabilir. O vakit Devlet ve sanayici yatırım yapacak «fazla» yı bulur ve yeni iş sahaları açılarak «işsizlik azaltılmış» olur.

Ya da öyle bir gelir artışı elde edilmiştir ki, alt yapı yatırımları savsaklanmış (1975'den bu yana olduğu gibi), sadece makinelerde modernizasyon yoluyla gelirler artmıştır. Bu durumda da sektörler arası dengesizlik ve onunla birlikte işsizlik ve «emeğiyle geçinenlerin geliri toplam olarak» azalmış olur.

Sayın Özal'ın anlatmak istediği gibi, her elde olunan eşit orandaki kalkınma hızı birbirinin aynı sonuçları doğurmaz. Örnek olarak, 1970-1977 yılları kalkınma hızlarımızla Avrupa ve Batı ülkelerinin kalkınma hızlarını gösterebiliriz. 1970-77 arasında bizde kalkınma hızının yüzde 4'ün altına düştüğü yıl yok gibidir. Ama o yüksek kalkınma hızları bizi feraha götürmemiş, 1979'da ekonomik felaket üzerimize çökmüştür. O halde, Milli Gelir artışları göstergesinin pek önemli bir gösterge olmadığını mı ifade etmek istiyoruz? Katiyyen hayır. Milli gelir artışı:

1) Nüfus artış hızını aşmışsa,
2) Yüzde 5'in altında enflasyon hızı,
3) Gelecek yılları tehlikeye atan ciddi oranda olmayan bir dış ödemeler dengesi açığı,
4) İşsizliğin azalması,
5) Kendini sürdürebilecek mekanizmayı kurma başarısı ile, birlikte gerçekleşmişse çok önemli bir göstergedir. Tek başına fazla anlam taşımaz.

O halde bize göre ülkemize uygun bir kalkınma hızı elde etmek için ne yapmalı? Doğal ki, bugünkü dertlerimizi önleyecek bir plan stratejisi. Bu plan stratejisi şöyle olabilir:

1 — İşsizliği azaltmak,
2 — Doğal kaynakların işlenmesine önem vermek,
3 — Teknolojik düzeyi yükseltmek için yoğun eğitime önem vermek,
4 — Kalkınma hızının arttırılması,
5 — Gelir dağılımındaki haksızlıkları törpülemek,
6 — Gerice bölgelere önem vermek,
7 — Sanayi ve tarım yapısını sağlamlaştırmak.

İlk beş yıllık Stratejideki bu sıra 2. Beş Yıllık Planda şöyle değiştirilebilir:

1 — İşsizliği azaltmak,
2 — Teknolojik düzeyi yükseltmek için yoğun eğitime önem vermek,
3 — Doğal kaynaklara önem veren bir yatırım politikası izlemek,
4 — Kalkınma hızının artırılması,
5 — Gelir dağılımı haksızlıklarını daha fazla törpülemek,
6 — Sanayi ve tarım yapısını sağlamlaştırmak,
7 — Gerice bölgelere eğilmek,

Üçüncü Beş Yıllık Planda eğer işsizlik önemli bir ölçüde azalmış, gelir dağılımındaki haksızlıklar önemli ölçüde ortadan kaldırılmışsa şu sıralama akla gelebilir:

1 — Sanayi ve tarım yapılarının sağlamlaştırılması,
2 — Teknolojik düzey ve ürün kalitelerinin yükseltilmesi,
3 — Gerice bölge yatırımlarına önem verilmesi,
4 — Kalkınma hızının yükseltilmesi,
5 — İşsizliğin azaltılması,
6 — Gelir dağılımında adalet gözetilmesi,
7 — Doğal kaynaklar ve doğa kirlenmesi çalışmalarına önem verilmesi.

Aslında Sayın Turgut Özal'ın şemasında ilk sıranın kalkınma hızının artırılmasına bizimkinde ise başka hedeflere verildiği görülmektedir. Ancak biz eminiz ki, daha yüksek kalkınma hızı da bizim «Plan stratejimizle» elde olunur. Çünkü ulusal gerçeklere daha uygundur. Sayın Özal'ın stratejisinde kalkınma hızı, kaynak yetersizliği, enerji yetersizliği, sosyal patlamalar ya da en azından dirençlerle kesilir, bizimkinde kesilmez. Bizim stratejimiz, enflasyonsuz ve daha çok «kendini besliyen» bir stratejidir. İlk beş yılda işsizliği yarı yarıya azaltır. Özellikle KİT'lerin makine parklarının, tesislerinin tam kapasiteyle kullanılması, enerji sıkıntısının önlenmesi de bizim stratejimizle mümkündür.

17. KALKINMA HIZI VE MİLLİ GELİR

«Gayri Safi Milli Hasıla» ya da kısa adıyla (GSMH) bu terime, deyime çok rastlarsınız. Bunun anlamı bir ülkede bir yılda yaratılan mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla değeridir. Ama bunun içinden ulusal değerlerin aşınması, yıkılması, bozulması gibi kayıplar düşülmüş değildir. Tıpkı bunun gibi, dışardan alınan mal ve hizmetler de düşülmüş değildir. Yani çok kaba, tek başına az değer ifade eden bir terim. Biz buna kitap ve yazılarımızda kolay anlaşılsın diye «Milli Gelir» adını veriyoruz. Kuşkusuz GSMH ile Milli Gelir farklı şeyler. Biz kısaca söyleyelim, ya da yazalım diye «Milli Gelir» diyoruz.

Hep yazılan ya da söylenen bir şey daha var. O da «Milli Gelir —Ya da GSMH— 198... da yüzde... oranında arttı» ya da «Milli Gelir de artış hızı azaldı ya da arttı» diye. Bu ne demek? Bir yıl önce hesaplanmış Milli Gelir, bir yıl sonra elde olunacağı düşünülen «Milli Gelir»den düşülür, aradaki fark bir yıl önceki gelire bölünür ve bu Milli Gelir veya (GSMH) artışı diye ilan olunur. Bir örnek verelim ve diyelim ki 1980 Milli Geliri 5 Trilyon lira, 1981 Milli Geliri ise 5,2 Trilyon lira oldu. Milli Gelir artışı:

$$\frac{(5{,}2-5) \times 100}{5} = \frac{20}{5} = 4 = \%\ 4 \text{ tür.}$$

Ama diyeceksiniz ki, bunu, yani Milli Gelir rakamlarını nasıl bilebilirsiniz? Örneğin dağ başındaki koyunun verdiği sütü, denizden tutulan balığı. Burada her ülke çeşitli yöntemler geliştirmiştir. Biz de geliştirmisiz. Ama bizim yöntemlerimiz epeyce tartışma götürür. Neyse burayı geçelim. Asıl tartışma, piyasa fiyatlarındaki karşılaştırmadan doğar. Yukardaki örnek çok basit bir örnektir. Şöyle olabilir daha gerçekçi bir örnek:

1980 Milli Geliri 5 Trilyon lira
1981 Milli Geliri 6,5 Trilyon lira
1981 Fiyat artışları % 30

Bu tabloda 1980'den 1981'e Milli Gelir artışı gerçi 1,5 Trilyon lira, (ya da % 30) ama bu artışın ne kadarı fiyat yükselişlerinin sonucu ve ne kadarı gerçekten üretim (ve bunun sonucu gelir) artışıdır? Bunu anlamak için «zımni deflatör» denilen piyasa fiyatlarıyla Milli Gelir rakamlarını sabit rakamlara uyduracak bir katsayı hesaplanır. Örneğin bu deflatör yüzde 28 ise, denir ki, bu artışın yüzde 28'i fiyat artışlarından, yüzde 2'si ise üretim artışından gelmiştir.

İşte asıl güçlük buradadır. Piyasada fiyat endekslerinin (hangisi olursa olsun) yüzde 10 artış göstermesi halinde bile, sağlıklı bir deflatör hesaplamak, yani Milli Gelirin (piyasa fiyatlarıyla) artışının ne kadarının fiyat artışlarından, ne kadarının gerçek üretim (veya gelir) artışından ileri geldiğini belirtmek, son derece güçleşir. 1974'den bu yana Milli Gelir artışlarının saptanması artık siyasal iktidarların insafına kalmıştır. İktidar değişikliklerinde, iktidarı yeni alan eskisinin kalkınma hızını çeşitli hesaplarla düşürmede başarıya ulaşmıştır. Bu nedenle örneğin 1974 ve 1979, 1980 Milli Gelir artışları önceki yıllar ve sonraki yıllara göre düşüktür. Çünkü 1979'da fiyat artışları yüzde 60 ve 1980'de yüzde 100'den fazlaydı. Böyle olunca deflatörlerle oynamada da ortaya büyük kolaylıklar çıkmıştır. Bize göre enflasyon oranının yüzde 10'u aştığı durumlarda Milli Gelir artış hızı hesaplanmamalıdır. Çünkü fiyat artışı bütün malların ve fiyatlarının aynı oranda artması demek değildir. Bir örnek verelim: 1980'den bu yana fiyat artışları yüzde 250'ye yaklaştığı halde, tuğlanın fiyatı aynı kalmıştır. 1980'den bu yana fiyatları 25 kat artan (gübre gibi) mallar vardır, 10 kat artan mallar vardır (sigara, elektrik), 8 kat artan mallar vardır. Doğal ki, fiyat artışları yüksek olan malların üretiminin artışı bir hızla olursa, fiyat artışları, genel fiyat artışlarının gerisinde kalanların bundan daha az hızlı olur. Bu curcuna içinde deflatör hesaplamalarının pöstekideki kılları saymak-

tan farkı olmasa gerek. Sosyalist ve planlı ülkelerde yüzde 5 fiyat artışı olduğu durumlarda bile geliştirilen son derece yetkin hesaplarla ve kompüter sistemi içinde zımni deflatör hesaplamak bir sorun halinde ortaya çıkmaktadır. Tamamen piyasa ekonomisi içinde bulunan bir ülkede fiyat değişikliklerinin üretim yapılarını hiç bozmadığı ya da sınırlı bir şekilde bozduğunu varsayıp, zımni deflatör ya da sabit fiyatlarla gelir artışı hesapları yapmanın bir anlamı olamaz.

Konuyu biraz daha açalım. Söz konusu deflatör olmasın da fiyat artışlarıyla ilgili genel endeksler olsun. Örneğin Toptan Eşya Fiyat Endekslerinin nasıl hazırlandığını görelim. Bunun için malların ve hizmetlerin önemli olanlarının fiyat artışları bir bir saptanır. Bundan sonra her mal ya da hizmete, ulusal (sosyal) yapıdaki ağırlığına göre bir ağırlık verilir. Örneğin buğdaydaki fiyat artışının insan yaşamındaki ağırlığı (oranı) ile, muz'daki fiyat artışı ya da bal'daki fiyat artışının insan yaşamındaki ağırlığı (oranı) başka başkadır. Bu nedenle her birine bir ağırlık verilir. Bu ağırlıklara göre her fiyat artışı hesaplanır. En büyük ağırlık buğdaya (100 puan, muza(2 puan), bala (4 puan) verilir diyelim. Fiyat endekslerinde buğday 2 lira artmış, bu 200 ağırlıklı artış olur. Ama bal 10 lira da artsa 40 ağırlıkta kalır, muz 50 lira artsa 100 lirada kalır. (Fiyatı buğdayın 25 katı arttığı halde ağırlığı buğdayın yarısında kalmıştır).

İşte fiyatların hızla arttığı ülkelerde güçlük de buradan çıkıyor. Hayat pahalılaştıkça halk (fertler ve aileler) para yetiştirmek için harcama yapılarını değiştirirler. Örneğin yukardaki örnekte bal ve muz birçok ailenin harcama planında (harcamaları arasında) yer almaz. Bunlar da bir fiyat artışı olmadı diye, sanki eski durum ve ağırlıklar sürüyormuş gibi, bunlara yine ağırlık verilirse, endekste yanlışlık başlar. Hayat pahalılığı hızı, olduğundan düşük olarak endekslere yansır. Özellikle 1979 ve 1980'deki hızlı fiyat artışlarından sonra 1981'de fiyat artış hızının önemli bir miktarda düşmüş görünmesinde bu etkenin büyük payı olmuştur.

Hayat pahalılığı endekslerindeki bu yanılmalar ve sapmalar, Milli Gelir zımni deflatörlerinde daha belirgindir. Bu nedenlerle Milli Gelir rakamlarına hızlı fiyat artışlarının egemen olduğu yıllarda fazla bel bağlamamak gerekir. Aslında bir üretim artışı olsa bile, bu olumlu puanı, enflasyondan verilecek olumsuz puan silmiştir. Zaten bozuk olmayan ve daha da bozulmayan bir ekonomide neden enflasyon olsun? Enflasyon —doğal afetlerle ya da siyasal güvensizlikle gelenler dışında— bozuk bir ekonominin nefes almasına yarayan bir boru gibidir. Bir boru ki hastayı oksijen çadırına bağlıyor. Ekonomi bozuk olmasa, her üretilen satılsa, her satılanın yerine yenisini koyma olanağı kolayca bulunsa, zaten enflasyon olmaz. Enflasyondaki kalkınma hızlarının aldatıcı olduğunu şöyle de anlatabiliriz:

Sene başında ve ortalarında satılan ve gelir sağlayan mal ve hizmetleri, ertesi yılın başında yerinde koymak için çok daha büyük harcama yapmak gerekir. Üretim süreklidir, ebedidir. Bir yılın üretimini eğer kaynak artırmadan ikinci yıl sürdüremiyorsanız, ortada çok konuşulacak şey kalmamaktadır. Enflasyonlu ekonomilerde, her yıl geçmişteki performansı yaratabilmek, ek bir kaynak bulunmasına bağlıdır. Bu kaynak bulunmazsa gelecek yıl aynı başarı, üretim sağlanamıyacak demektir. Hesaplama zorluğu dışında bu esastan sakatlık yüzde 20'yi —aslında yüzde 10'u demek lazım ama biz Türkiye gerçekleri hatırına yüzde 20 dedik— aşan enflasyon durumlarında, Milli Gelir artış rakamlarına önem vermemek gerektiği fikrindeyiz.

ENFLASYON OLMASA BİLE

Diyelim ki enflasyon oranı yüzde 5'le yüzde 10 arasındadır ve bu arada da diyelim sabit fiyatlarla yüzde 5'lik bir kalkınma hızı gerçekleştirildi. Değerlendirmemiz ne olacak? Doğal ki, bu durumda hesapların doğruluğu eğer kasıtlı bir saptırma yapılmamışsa büyük bir olasılıktır. Ama yine de bazı öğelere, olaylara ya da sayılara bakacağız. Neler bunlar?

1) Önce bakacağız ülkede kullanılabilecek, doğal kaynaklardan daha çok yararlanılıp, çalışan insanların sayısı artırılıp, çalışan insan ve sermaye başına verim arttırılmış mı? Bu soruları biraz daha açalım.

a) Bir ülkede emre hazır olan ya da olacak doğal kaynaklar (akarsular, yeraltı ve yerüstü servetler) bakımından sağlanan her artış milli gelire sağlam bir olumlu katkı sağlar. Ormanlarımız daha iyi işletilir, madenlerimiz, ekilebilir arazimiz artırılırsa da aynı şeyler olur. Buna karşılık tüketilen kaynaklar yerine yenileri konulmamışsa, kalkınmanın geleceği tehlikededir. Bunun en iyi örneği Türkiye'de gözlerimizin önünde olmuştur. Balık cenneti kıyılarımızın kirletilmesi, Zonguldak kömür havzasında tükenen kömür madenimiz yerine yeni buluşlar yapılamayışı, ormanlarımızın alan olarak gitgide azalışı, otlakların daralması bu konuda geleceğe ait endişeler yaratmaktadır. Özellikle Zonguldak maden bölgesinden yararlanışımızın azalışı bizim için ciddi bir alarm olmalıdır. Balık servetimizin azalması da öyle.

b) Kalkınmada daha çok doğal kaynağın üretime sokulması yanında, daha çok insana iş bulunması da önemli bir noktadır. Kalkınma hızı aşırı makineleşme ve yanlış sanayileşme (ki bu çoğu kez aşırı borçlanma ile sağlanır) yollarıyla artırılmış ama çalışan insan/işsiz insan dengesi bozulmuşsa bu kalkınmanın yararlılığı tartışılabilir. Kalkınma hızı yüksek olsa bile bu hız bir yerde tıkanacak demektir, erken davranıp Plan Stratejisini değiştirmek gerekir.

c) Kalkınma üretime yeni yeni makineler (ya da benzeri üretim araçları) sokularak ve aynı zamanda mevcut makineleri daha iyi kullanarak gerçekleştirilmişse, bu doğal ki çok olumlu bir nottur. Ama makineleri gereği gibi çalıştıramamış ve bununla da kalmayıp, yine atıl kapasitede çalışan makineleri devreye sokarak, kalkınma hızı artırılmışsa bu ünlü deyimle «astarı yüzünden pahalı» bir kalkınmadır. Kısa zamanda tıkanır.

d) Kuşkusuz kalkınmanın en iyisi çalışan insanların en iyi şekilde değerlendirilip, adam başına verimi artırarak

sağlanan kalkınmadır. Ama hem adam başına verim azalır hem de verimi yüksek olmayan ek bir işçiler grubu iş hayatına alınırsa, bu kalkınma da «astarı yüzünden pahalı» bir kalkınmadır.

Demek oluyor ki, kalkınmada en önemli öge, çalışan insan ve kullanılan kaynak verimini artıran ve bu olanakları sonuna kadar kullandıktan sonra devreye yeni işgücü ve sermaye (yatırım malı) doğal kaynak sokabilen kalkınmadır.

2) Kalkınma sosyal dengeyi bozmuş mu? Kalkınma sadece «mutlu bir azınlığın» daha da semirmesi sonucunu doğurup, bunun yanında düşük gelirli grupları daha da zor durumlara düşürmüşse, yirminci yüzyılda böyle bir kalkınma uzun süre kendini sürdüremez. Aç midelerden gelen isyanların tahriki ya da dışardan iştahlı çevrelerden yapılan kışkırtmalarla, istikrarsızlığa düşülür. İstikrarsızlık ise sağlam ekonomi politikasının en büyük düşmanıdır.

3) Bütün ekonomik ve sosyal koşullar uygun ve doyurucu bir kalkınma hızı sağlanmış olsa bile, bu kalkınma yakın zamanda dış ödemeler sıkıntısı doğuracak bir finansman yükü ile yürütülmüş ise böyle bir kalkınma da kendi yolunu keser.

Bunun bizde yakın örneği; DÇM'ler yoluyla biriken borçların 1979-1980 bunalımını doğurması, dışarda en iyi örneği ise Brezilya'nın başına gelenlerdir.

Bunun gibi doyurucu olmayan bir kalkınma hızı da pek kötümser karşılanmamalı. Dünya ve ülkenin durumu, hava koşullarını izlenen bazı «düzeltici politikaları» dikkatle izlemelidir. Bunları da teker teker açıklayalım.

1 — Dünya'da bir savaş, salgın hastalık ya da siyasal bunalım olabilir. Bizde üretilemeyen bazı ürünlerin kıtlıkları ya da bu ürünleri satanların fiyat uygulamaları ile yükümüz artmış olabilir. Bu durumlarda kalkınma hızının yavaşlamasından yerinmemek, endişe etmemek gerekir. Aksine soğukkanlı olup bu aksi etkenlere karşı savaşmak için, olayları soğukkanlılıkla değerlendirmekte yarar vardır. Geç-

mişte bazı hükümetler bu gibi durumlarda soğukkanlılıklarını kaybettiklerinden ülke büyük zarara uğramıştır.

2 — Hava koşulları da bir çok ülkede ve hele ülkemizde kalkınma hızının iyi, düzgün ekonomi politikalarına karşın düşmesi sonucunu verebilir. Burada da kalkınma hızı düştü diye çok sert eleştiri yapılmamalı. Örneğin 1983 yılında kalkınma hızı 1982'nin altında oldu diye zamanın ekonomik yöneticilerine çok büyük ve haksız eleştiriler yöneltilmiştir. Oysa 1982 ile 1983'ün koşullarına bakılmamıştır. 1983'de hava koşulları uygun gitmediğinden tarımda ulusal hasıla (ürünler piyasa fiyatı toplamı) gerilemiştir ve elektrik enerjisinde de beklenen gelişme olmamıştır. 1983'ün hava koşulları 1982'de olsaydı, belki de hiç istenmeyen sonuçlar meydana çıkabilirdi. Benzer gelişme ve gerçekleşmeler geçmişte havaların iyi gitmediği 1961 yılında da olmuş, kalkınma hızı düşmüş, (gerçi o zaman «Milli Gelir geriledi» denmişti ama sonra da pozitif bir kalkınma hızı gerçekleştiği meydana çıktı) ve o zaman bu gelişme askeri rejimin ekonomiyi yanlış yönetmesine yüklenmişti. Oysa asıl etken hava koşullarının son derece kötü gitmesi ve bir de bir paragraf aşağıda anlatacağımız durum idi. Sonradan 1962 - 1966 yıllarında gerçekleştirilen «doyurucu kalkınma hızı», «% 5'lerin altında enflâsyon hızı» ve «ekonomik yapı sağlamlaşması» yapılan eleştirilerin ne kadar haksız olduğunu gösterir.

3 — Ekonomide «değiştirme» uygulamalarına ya da daha teknik bir deyimle «yeni yapıya sokma» çabalarına girilince de, asıl çaba bu yöne verildiğinden kalkınma hızı düşebilir ama, buna karşılık «kendini sürdürecek» bir kalkınmaya elverişli bir ekonomik yapı elde edilebilir. 1974'den sonra Japon ekonomisinde bu örnek yaşanmıştır. (1)

(1) Japonya ekonomisini yöneten ekonomiyi yeni yapıya sokma (restructuring) çalışmalarına girerek, yakın ihracat ekonomileri (Taiwan, Kore, Singapur vb.) yarışamıyacak ekonomileri tasfiye etmişlerdir. Böylece, «kendini besleyecek» ve «rastlantılara bağlı olmayan» bir büyümeye elverişli ekonomik yapı kazanmışlardır.

Görüldüğü gibi Milli Gelir rakamları ve hele kalkınma (ya da gelişme ya da büyüme) hızları ekonomide «Her şey» demek değildir. Ekonomi Milli Gelir yanında, fiyat dengeleri, gelir dağılımı dengeleri, geleceği tehlikeye sokmama ve doğayı bozmama, iyi kullanma, insanlara iş ve mutluluk verme noktalarından da değerlendirmeye alınmalıdır.

18. BİZ İTHALAT İKAMESİ Mİ YAPTIK?

Bir genel ve yaygın yanlış daha var. Bu yanlışı hemen herkes yapıyor. Yani ekonomi politikası konusunda konuşan ve yazan herkes ...Şöyle deniyor: «Türkiye 1960'dan bu yana, hatta 1955'den bu yana «ithalat ikamesi» politikası izledi, bu bizi pahalı ve kalitesiz üretime sürükledi. Şimdi bu politika terkedilmeli ve «ikameye» yönelik değil ihracata yönelik sanayi kurmalı. İthalat ikamesi esasına dayalı üretim alanlarında da bu sanayi dallarını daha ucuz ve kaliteli üretime çekebilmek için, ithalat kılıcını «ithalat ikamecilerin» omuzuna asmalı.» Hele bu yargı topluluğunun birinci kısmı, yani 1980 yılına kadar «ithalat ikamesi» yönünde çalışıldığı yargısı herkeste yaygın. Ama bu yargı acaba doğru mu? Bizce bu yargı doğru değil. Otomotiv endüstrileri, beyaz tüketim malları (buzdolabı, çamaşır makinesi, elektrikli süpürge, ütü, bulaşık makinesi v.b.) yerli imalat, ithalat yasakları arkasında korunmuştur. Belki de bu uygulama bir çok kimseyi bu yargıya sürüklemiştir. Ama aşağıda vereceğimiz bazı örnekler, dışardan gelen malların da yerli üretimin yerine geçtiğini gösterecektir.

1 — Otuz yıl önceyi düşünelim. Duvarlarımızı ne ile koruduk? Badana denilen, kireç, su ve bazı yerli karışımlarla «badanalayıp» korumazmıydık? Badana da milyonda bir oranında bile yabancı mal, ürün yoktu. Oysa bir de bugünkü uygulamaya bakalım. Bugün badana çok uzaklarda kalmıştır. Plastik boya, yağlı boya, ya da duvar kağıdı ile «badanayı» ikame etmişiz. Oysa bunların hepsinde büyük «ithal-dışalım» katkıları vardır.

2 — Eskiden mutfak eşyalarımızın büyük kısmı bakırdandı ve yerli malıydı. Bugün mutfakta bakır arasanız da zor bulursunuz. Bunun yerine melamin, üre dışalımında

bulunup, onları kullanarak ürettiğimiz kap kacak geçmiştir. Burada da ithal malı ulusal malı bir büyük ölçüde (ve hem de yerli sanayi kılıfıyla) ikame etmiştir.

3 — Yattığımız yatakların dolgu maddelerini düşünelim. Bunlarda otuz yıl, yirmi yıl öncesi tamamen yerli idi. Bugün ise bu dolgu maddeleri avuç avuç para verilerek dışardan alınan hammaddelerden üretilmektedir. Aynı hammaddeler yoğurt kaplarına kadar uzanmıştır.

Günlük yaşamımızın neresine baksak, sigara ambalajından boya kutusuna kadar herşeyde yukardaki örnekleri görebilirsiniz. Ama denebilir ki, «Peki, otomotiv endüstrisi, buzdolabı ve diğer beyaz mallardaki uygulama ithal ikamesi değil de nedir?»

Bir kez, ithal ikamesi değildir. Çünkü montaj sanayii yokken ne yapılıyordu? Bu mallar ithal mi ediliyordu? Büyük bir kısmı için verilecek yanıt «hayır» dır. Montaj sanayii, zaten ithal edilemeyen malların dolaylı ithalini sağlamıştır, uzun bir süre Bunu biraz anlatalım:

1967 yılına kadar «bedelsiz ithalat» dışında otomobil dışalımı yoktu. 1967'de Anadol üretilince ne oldu? O Anadol'un yüzde 70'i kadar yani 7000 arabalık ithalat yapılmış oluyordu. Bir «Anadol» ayarında araba için diyelim 2000.— dolar ödemek gerekiyorsa, 10.000 Anadol montajı için 14 milyon dolar döviz ödeniyordu. Oysa montaj sanayii «Anadol»u üretmeden önce, binek otosuna harcanan döviz sıfır idi. Allah için bunun ithal ikamesi neresinde? Aksine, döviz kaybettirici bir sanayi uygulamasıydı. Bu uygulama Renault ve Fıat'ın montaja girmesi ile daha da geliştirildi. Yukardaki örnekte tasarruf edildi sayılan 6 milyon döviz tasarrufu da aslında yoktu. Çünkü «yerli yapılıyor» denilen birçok parça için de ayrıca döviz harcanıyordu. Örneğin lastikler «yerli» sayılıyor, montaj talimatı uygulamasında «döviz tasarrufu» hesabına firma lehine yazılıyordu. Aslında maliyette dışalımın payı yüzde 65 idi. (O tarihte) Şarj dinamosu, ve döşemelerde de durum farklı değildi. Kaldı ki, montaj hakkı verilen firmalar Türkiye'ye karşı «tekelci» bir duru-

ma geçtiklerinden, «fiyatları dayatan» bir tavır içinde bulunuyorlardı.

Daha geniş uygulama bulan kamyon imalinde de durum farklı değildi. Yüzde 60 döviz tasarrufu tutturmak için bir firma örneğin «fiberglas»ın ünitesi kurmuştu. Şoför yerlerini bu yerde imal ediyor, yüzde 60 «döviz tasarruf hesabına» bunu yazıyordu. Oysa bunu yaparken, büyük ölçüde ithal malı kullanıyordu. Kısaca, kendi kendimizi aldatıyorduk ve buna da «ithal ikamesi» adı veriliyordu. Bu ithal yükünü arttıran bir ithal ikamesiydi. Çünkü teknolojimiz o düzeylere gelmediğinden, bir otomobile, ya da kamyona olması gerekenden 3-4 kat daha fazla para harcıyorduk. Bu «israf» kaynak kullanımının rasyonelliğini bozuyordu. 6000 dolarlık bir kamyon (o tarihte) dolar karaborsada 13 lira iken Türkiye'de yerli malı olarak 280.000.— liraya satılıyordu. Bu kaynak israfı yıllarca ekonomimizi sömürmüştür, zayıf düşürmüştür. Montaj sanayiine yapılan eleştiriler de gerçeği açıklayacak esas yanlışları ortaya koyacak nitelikte olmamıştır.

Aslında bazı diğer montaj endüstrileri otomotiv, kamyon kadar yanlış olmamıştır. Örneğin buzdolabı, çamaşır makinesinde durum böyle olmuştur. Burada gerçekten, Türk malı mallar üretiliyor şimdi. Hem de fiyat ve kalitede otomotiv endüstrisindeki kadar fark yoktu 1980'e kadar. (1) Neden? Çünkü, Türkiye'de buzdolabı, çamaşır makinesi fabrikasını kuracak kadar teknoloji ve sermaye yoğunluğu vardır. Ama otomotiv endüstrisini çekip çevirecek ne teknoloji düzeyi ne de sermaye yoğunluğu mevcuttur. Ama o zamanki Sanayi Bakanlığı (1964), Devlet Planlama Teşkilatının karşıt oyuna rağmen bu yola girmiş, kamyon montajına

(1) Aslında 1980 yılına kadar beyaz mallar endüstrisinde bunalım yoktu. 24 Ocak kararlarıyla maliyetler arttı, aynı zamanda iç talep azaldı. Bu durumda firmalar kaliteden çalmaya başladılar. Böyle gelişmelere biz «maliyet enflasyonu» deriz. 1980-84 döneminde enflasyonun gerçek hızının hesaplanmayışının bir nedeni de budur.

(aslında ithaline) izin vermiştir. Şimdiki Başbakanımız Sayın Turgut Özal'ın Planlaması ise, otomobil montajı ile bu uygulama üzerine tüy dikmiştir.

Bu uygulama ile, döviz sıkıntısı bahane edilerek ve istihdam sanki sadece montajla olurmuş gibi davranılarak, dehşet verici ölçüde kaynak (iç kaynak) israf edilmiştir. Ve dış kaynak da israf edilmiştir. Şimdi bu sanayi dalları yüzde 300'e varan gümrük resimleriyle korunuyor.

Bir sanayi için gerekli teknoloij ve sermaye birikimi yoksa, o sanayiin kurulması o ülke için israf olur. Az gelişmiş-bizim gibi-ülkelerde kaynak o kadar bol değildir. Asla israf edilmemelidir. İsraf edilirse arkasından mutlaka felaket gelir. Ama bir sanayi sırf montaj sanayiidir diye eleştirilemez. Otomotiv endüstrisi için başka temel nedenlerle zararlı olan uygulama, beyaz mallar için yararlı olmuştur. Ama montaj sanayinin bizde 1964'den sonraki uygulamasının, sanayi politikası uygulamasının adı «ithalat ikamesi» politikası asla olamaz. Bu politikanın adı «bahaneler bularak sanayileşmenin temel sorunlarının yanından dolaşmak ve yığınsal hoşnutsuzluğu törpülemek için talebi libere etmek»tir. Tıpkı, ekonomik eleştiri yapanların «endüstrileşmenin yanlışlığını belirleyen temel koşulları görmemek için bunların yanından dolaşması ve yanlış sanayileşmeye kızanları da yatıştırmak için montaj sanayii, ithalat ikamesi» diye, kolay yollara sapmaları gibi. (2)

(2) Aslında bizim gibi gelişen ülkelerde, her yeni sanayi «ikame sanayii»dir. Örneğin Atatürk döneminde kurulan şeker, basma, cam sanayileri de o zamanlar bir «ikame» sanayii idi. Zamanla ihracat sanayii haline döndü. Sağlam bir ekonomi politikası içinde böyle olur zaten. Ama bir de 1965'ten bu yana kurulan «ithal ikamesi amacına dönük» sanayilere bakın...

19. GÜNEY KORE MODELİ

Bir zamanlar (1950'lerde hatta 60'lı yıllarda) İsrail bize örnek gösterilirdi. «Bak, çalışınca oluyor. Bir araplara bak bir de yahudilere!» Bu sloganı bizde bazı merhum yazarlar da epeyce yürüttüler, yazdılar, övdüler. Ben 1960'lı yılların başında Devlet Planlama Müsteşarlığında çalışırken bazı arkadaşlar gider, İsrail'den kibbutz'ları, Necef çöllerinde yapılanları öve öve dönerlerdi. Odamda bana komşu bir Amerika'lı, bir Norveç'li, bir de Hint'li uzman vardı. Onlar da «gidin öğrenin» temasını işlerdi o zamanlar.

Gidemedik ama, kitap karıştırdık biraz ve İsrail Mucizesi (!) nin kaynağını anlamakta güçlük çekmedik. Adamlar Milli Gelirlerinin yarısı kadar «Dış sermaye akımı ve yardımı» alıyorlardı. Bugün bizim Milli Gelirimiz 50 milyar dolardır bir yılda. Bunun üzerine 25 milyar dolarlık bir dış sermaye akımı düşünün, bir kaç yılda Türkiye, Sayın Başbakanımızın zengin hayalinin bile ötesine ulaşmaz mı? Bunu o zamanlar-doğal ki o zamanın rakamları ile-anlattık. O zamanın hesabıyla payımıza 5 milyar dolar düşmeliydi. 1964' de dışalımımız 650 milyon dolardı yani bir yılda ithalatımızın 8 katı kadar dış sermaye akımı. O zamanlar da hazır cevap şimdiki gibi pek çoktu. «Onu kullanmak da akıl ister, adam ister.» Oysa o akıl da İsrail'e dışardan geliyordu. «Yoğun ser mayeyi gönderen akılı da gönderir»

Ama taşıma su nehir suyundan da fazla olsa değirmenin dönüşü aksamaya başladı. 1970'lerde artık İsrail'den söz eden olmadı. Şimdi ters yönden —felaketli ekonomi politikası yönünden— adı geçiyor.

1970'lerde tatlı su aydınlarımızın gönlündeki tahta İsrail'in yerine Brezilya oturdu. (Gerçi arada Franko ölünceye kadar İspanya'dan sözedenler de çıkmadı değil) Ah o Brezilya... Öyle bir cennet olmuştu ki! Ben de «Eh belki olur,

doğal kaynakları hiç de yabana atılır gibi değil» derken, tam da enflasyon adlı kitabımı yazıyordum. Bir de şunlara —Kore, Brezilya v.b.— bakalım dedim. Ama ben bu kararı verinceye kadar Brezilya'da çöküş başlamıştı bile...

Ne var ki, bizde sözü geçen aydınlar, dünya olaylarını bir ile üç yıl sonradan izlerler. 1980'e kadar, bu geç anlayış ve uzaktan izleyiş nedeniyle panellerde «Bakın Brezilya nasıl kalkındı» derken yandaşları eteklerinden çekip oturttu. Bu görünümlere epeyce rastladık. Ama 1980'lerin «Kralı», gönül tahtına oturan Güney Kore'dir. Biz de bir süre, o mazlum halk çok perişanken oralardaydık. Sevimli, duygulu ve dost sever bir halk. Brezilya ya da İsrail'in ekonomik akibetine uğramaları bizi çok üzer.

Yalnız siyasal haklar bakımından durumları pek parlak görünmüyor. Sendikal hak dersen yok, sıkıyönetim 38 yıl sonra yeni yürürlükten kalktı. Yabancı bir ülkenin hatırı sayılır bir askeri gücü hâlâ oralarda garnizon kurmuş.

Hadi bunlara bakmıyalım. Herkes Güney Kore'nin ihracatının fazlalığından söz ediyor. Yalnız şu unutuluyor: Güney Kore Cumhuriyetine yapılan Amerikan yardımı(şu son yirmi yılda Türkiye'ye yapılan yardımın (bizim nüfusumuz onlardan çok fazla olmasına karşın) tam 18 katıdır. Bu kadar dış yardım alan Güney Kore, bugünkü düzeye bazılarının-başta Sayın Başbakanımızın-sandığı gibi tam liberal ekonomiyle gelmemiştir. Güney Kore Sanayi ve Dış ticaretinin gelişmesi aksine devletçi, korumacı bir ekonomi politikası ile mümkün olmuştur. Bunu Sayın Öztin Akgüç Milliyet gazetesinde yayınlamıştır.

Bizim tezlerimize karşı hep «Güney Kore'ye bak» diyenlere şunu söyleyelim: Güney Kore'nin nasıl kalkındığını da biz iyi biliriz. Ve batıda Güney Kore modeli üzerine yapılan bilimsel incelemelerde bu model ciddi eleştirilere tutularak, eleştirilmiştir. Bunlar dilimize aktarıldığında, Güney Kore modelini savunanların, aslında bu modeli de hiç bilmedikleri anlaşılacaktır.

20. EKONOMİDE DÜŞÜLEN HATALAR VE NEDENLERİ

Acaba ekonomide düşünürken yapılan hataların bunca çok oluşunun nedenleri nelerdir? Bu kadar hata yapılması normal midir, yoksa bazı özel nedenleri mi vardır bu kadar hata yapılmasının? Öyle ya enflasyonu artıran bir faiz oranları yükselişi bizde «Oh yaşadık, enflasyon aşağıya çekilecek» diye yorumlanabiliyor. Güney Kore modelinin «korumacı ve devletçi» niteliği tamamen tersyüz ediliyor. Bunun gibi sayılamıyacak kadar çok hata yapılıyor. Bu nasıl oluyor?

Yanıtlamaya geçerken önce bir öykü anlatalım. Almanya'da bir baba iki kızını bir müzik öğretmenine götürür. Piyano dersi aldıracaktır. Kızın küçüğü hiç müzik eğitimi görmemiştir, büyüğü ise bir kaç yıl piyano dersi almıştır. Hoca şöyle der:

— Küçük için ayda 5, büyük için ise 10 Mark.

Baba şaşırmıştır. Çünkü o bir kaç yıl ders alan için daha az ücret talep edileceğini sanmaktadır.

— Nasıl olur? Hiç müzik dersi almayandan 5, bir kaç yıl piyano dersi alandan 10 Mark ücret istiyorsunuz? der. Hocanın yanıtı,

— Çünkü, önce onun yanlış bildiklerini düzeltmek gerek. Bu nedenle 5 Mark daha istiyorum.

Bunu böyle yazmak doğal ki çok acı... Ama işin başına dönelim. Herkes kabul eder ki ekonomide eskiden beri birçok yanılmalar olmuştur. Örneğin Birinci Dünya Savaşından sonraki 1920'lerde başlayan yüksek konjonktür döneminin sonsuza kadar süreceği sanılmıştır. Bu umut tutmayıp bunalımdan çıkınca da hastalığı iyi edecek değil, azdıracak önlemlere başvurulmuştur. Öte yandan soldaki ekonomistler «Tamam kapitalizmin sonu geldi» diyerek, ona göre bir enter-

nasyonal politika izlemeyi önermişler, bu umutları da kısa süredc sönmüştür.

Değil geleceğe dair umut ve tahminler, geçmişteki mutlu dönemleri ya da bunalımları yorumlamada düşünürler, birbirlerinden çok farklı sonuçlara varmışlardır. Örneğin İkinci Dünya Savaşının sonunda Amerika'da ve Japonya ile kapitalist ülkelerdeki refahın yorumlanmasında, ne kadar belirli ekonomist varsa o kadar da farklı yorum vardır, demek isabetli bir yargı olur. Demek oluyor ki, iktisadi yaşamda bir belirli «kanuniyet-regülarite» yoktur.

Sonra ekonomik yaşamda gözlem yapanlar olsun, bu gözlemlerden hareketle sonuçlar çıkaranlar olsun, diğer pozitif bilimlerdeki kadar, onlar gibi tarafsız olamazlar. Gaz cisimlerinin —273 derecede donması, bırakılan bir cismin yüksekten birim zamanın üssü kadar şiddetlenen bir ivme ile düşmesi gerçeğini değiştirmekten kimsenin yararı olamaz. Sonra «Ah öyle olmasa» diyenler ne kadar çok olsa, ya da o gerçeklerden kuşkulu olanlar ne kadar fazla olsa da doğal olaylar şaşmaz bir ayniyetle kendilerini yinelerler. Oysa, şu ve şu koşullarda fiyatların yükselmesini istemeyenler, ondan zarar görerek önlemeye çalışanlar, ya da oluştan kuşku duyanlar nedeniyle sosyal olaylar aynen yinelenmiyebilir. Bu böyle olunca da insanların başkalarını inandırmak için, diğer bazı insanların inançlarının karşıtı olarak konuşmaları olasılığı vardır.

Bizdeki yanılmalarda buna ek olarak, azgelişmişliğin asıl problemlerinin batılı ekonomistlerce saptanmayışı, saptansa bile açıklanamayışı, bizim ekonomistlerimizin de asıl formasyon ve kültürlerinin batıdan gelişinin verdiği sapmaları eklemek gerekir. Batılıların, kapitalistlerin, az gelişmiş ekonomilerin geri kalışlarındaki rolünü hangi batılı ekonomist söyler? Hangi İngiliz İktisatçısı, ünlü Paul Baran'ın «Hindistan'ın en zalimane sömürüsünün, İngiltere'nin 1900' ler öncesi hızlı kalkınmasının en büyük etkeni olduğu» tezini kabul eder? Ya da hangi Fransız ekonomisti, bu konulara, örneğin; Ticaret hadleri konularına parmak basar? On-

ları belirtmek, ya sosyalist iktisatçılara ya da az gelişmiş ülke iktisatçılarına düşer.

Bu iki gruptan sosyalist iktisatçılar, Sweezy'nin belirttiği gibi çoğunlukla halâ Lenin —Rosa Luxemburg— Hilferding çizgisini aşamamışlardır. Umut bağlanan Çin ekolü, çıkmazlara girmiştir. Azgelişmiş ülkelerde ise bazı gerçekçi ekonomistlerin söyleyip yazdıkları, bambaşka tartışma dışı suçlamalarla çürütülür. Kendilerine rahat verilmez. Azgelişmiş ülke ekonomistlerinin büyük bir kısmı ise zaten azgelişmiş ülkelerin en büyük ayakbağı olan «tutucu kapitalizm» ile bağlaşık haldedir.

Bu durumda alanı boş bulan «Resmi Teori»dir. «Resmi Teori» uluslararası ekonomi literatürüne ağırlığını koymuş, damgasını vurmuş olan IMF'nin görüşleridir.

IMF görüşlerine göre, uluslararası değişim (mübadele) sıkıntıya uğramadıkça, her ülke gelişir. Gelişmenin tek düşmanı uluslararası sözleşmelere uymadan dış ticaretini bencil (!) bir biçimde korumaya özenen azgelişmiş ülkelerdir. Aslında dikkatle izlenecek şey şu: IMF gelişmiş ülkelerin paralarını aşırı ucuz, aşırı pahalı tutup oynadıkları oyunlara hiç bakmaz. Ama örneğin Türkiye bir dış seyahat harcama vergisi koyar ya da IMF kurallarına aykırı (örneğin akaryakıt, gübre ve gübre hammaddesine ucuz para ölçüsü) bir iş yaparsa eleştirilere ve uyarılara başlar. Peki, IMF'nin gücü nedir? IMF'nin gücü herkesi IMF gibi düşünmeye zorlayan 1945'den sonra klasikleşmiş iktisat öğretimidir. Bu iktisat öğretiminde, halkın refahı, ferahlaması diye bir konu yoktur. Ücretler, küçük tarım üreticisinin ücretleri artmamalı, artsa bile genel gelirin artışının gerisinde bir hızla artmalı. Neden? Çünkü düşük gelirlilerin «istihlak tüketim fonksiyonu» yüksektir. Hemen pazara koşarlar, onlar pazara koşunca fiyatlar artar, enflasyon olur. Enflasyon olunca, dış ödemeler tıkanır. Bu öğretilir 40 yıla yakındır iktisat diye.

Bana birgün sordular: IMF'nin Türkiye'deki gücü nedir? Buna yanıtım şu oldu: IMF'nin ülkemizdeki en büyük

gücü, ekonomiyi yönetenlerin tıpkı IMF gibi düşünmeleridir. Birbirine karşıt görünmelerine karşın, 35 yıldır Türkiye'de mali yönetimin başına gelmiş bütün yöneticiler aynı kafadadırlar. Hatta kendisine solcu —hadi solcu demiyelim de ilerici diyelim— çevrelerin büyük umut bağladığı Atilla Karaosmanoğlu ile Turgut Özal, Rahmetli Aytür, Müezzinoğlu, Erdem ya da Erez arasında öyle büyük farklar yoktur. Özal ile birbirine zıt görüşler sahibi gibi görünen —daha doğrusu Özal'ın çok büyük bir taktikle bu izlenimi uyandırdığı— Kafaoğlu (Adnan Başer) arasında büyük fark yoktur. İkisi de IMF'ye paralel olarak «Tütüne fazla para verirsek enflasyon olur» «Aman işçiye fazla zam vermiyelim, enflasyon olur» düşüncesindedir. Zaten 1971'den 1982'ye kadar bir çok kez bir masa çevresinde birlikte çalışmışlardır. Sayın Özal «Firma kurtarmaya hayır» demiştir ama, devlet fonlarından 200 milyar lira feda edip, bankaları kurtarma çabasına girmiştir. Geçmişte Asil Çelik ve Güney Sanayi'yi kurtaran da o idi. Adnan Başer Kafaoğlu, Özal'dan fazla firma kurtarmış değildir. Şu tarımsal ürün fiyatlarına bakın. 1981, 1982'de Özal, 1983'de Adnan Başer Kafaoğlu, ne fark var? Şu ücret zamlarına bakın, iki yönetticinin işçinin hakkı olan zammı vermemek için —vermemelerinin aynı oluşuna ek— ileri sürdüğü gerekçeler arasında ne fark var?

İşin çivisi buradadır. Abdülhak Hamit'in Eşber piyesinde ünlü bilge Aristo'ya, İskender şöyle der «Tarihi yapan biziz, yazan siz» Ekonomide de uygulayıcı çoğu zaman kuralcı, kuramcının önünde gider. Bir ülkede uygulayıcılar daima daha yakındırlar ekonomiye. Bu nedenle de karşı karşıya geldiklerinde uygulayıcı kazanır tartışmayı. Kaldı ki, bizim iktisat hocalarımız da IMF'ci, «normatif» ekonominin etkisi altındadırlar.

IMF üretimden, plandan, programdan anlar mı? Yapısal değişiklikten anlar mı? Böyle bir savı yok IMF'nin... «Her şey parasal ve akçalı düzenlemelerle olur» Onun görüşü bu. Bunun dışında bir inancı olsa da bu inancı uy-

gulayacak organları yok IMF'nin. Bu nedenle savaş sonrası ekonomi tartışmaları parasal konular çevresinde döndü durdu. Türkiye'de de böyle. Ama Türkiye'de ekonomiyi geçmişe bağlayan (İlhan Tekeli Selim İlkin), yapısal konularda incelemeler yapan (Fahrettin Yağcı, Korkut Boratav, Oktar Türel) ağırlığı parasal konular dışına çıkartarak çalışmalarında yeni ufuklar arayan (Asaf Savaş Akat'da bunlardan biridir) iktisatçılar çıkmaya başladı. Ya da bir Yalçın Küçük, Cevdet Erdost, Taner Berksoy ve diğerleri... Yukarıdaki sözlerim hiç kuşkusuz bunlara ve bunlar gibi çalışanlara değildir.

Özetlersek, bizdeki ilk büyük yanılgı, IMF öğretim düzeninin ekonomi öğrenimimize egemen olmasından ileri geliyor. Başka yanlışlar da var. Bunları sıralayalım:

1 — EĞRİLER DÖKTÜRÜP RAKAMDAN KAÇMALAR:

Bizde ekonomistlerin kitaplarına ya da bilimsel (!) yazılarına bakınca matematiğin en ince örnekleri vardır gibi görünür. Ama istatistiğin en basit kurallarında hataya düşüldüğü de... Örneğin hiçbir nicelik kendiliğinden yüzde 10 hadi yüzde 20'nin üzerinde artamaz. Ama bizde 1980'den 1981'e dış satım yüzde 70 dolaylarında artmıştır. Bizim arkadaşlarımız bunu sanki organik bir artış gibi karşılamışlardır. Olağanüstü bir Milli Gelir artışı olmadan böylesine bir artışın organik bir artış olamıyacağını ya anlamamış ya da anlamazlıktan gelmişlerdir. Oysa olağanüstü artışın genel politik ve konjonktür dışında organik olmayan iki nedeni vardır.

a) Önce dışsatım tanımı değiştirilmişti,

b) Eskiden satış yapamadığımız ya da pek az yaptığımız yerlere, bölgedeki savaş nedeniyle deniz yolları kapandığından olağanüstü satış yapmıştık.

Nitekim 1982'de ekonomistler dışsatım artışı birden oran olarak düşünce hiç neden aramadılar. Ve 1981'le 1982 hesapları ve koşulları «Comparable» karşılaştırmaya elverişli» olduğundan asıl önemli artış bu artış idi.

Bir ekonomist iki yılın aynı kategorisi içinde buna benzer büyük ve seriyi bozan gelişmeler üzerinde dikkatli olmalıdır.

Bir örnek daha verelim: 1981'de hem dış ticaret açığı, hem de dış ödemeler dengesi açığı azaldı, hem de önemli oranda azaldı. Milli Gelirde önemli bir artış olmadığına göre, ya yatırım harcamalarının ya da en azından tüketimin (iç tüketimin) azalması gerekiyordu. Ama Milli Gelir tablolarında her iki harcama grubu da arttı ve bizim arkadaşlardan hiç bir ses çıkmadı.

Tuğla fabrikaları kapanırken, çimento fabrikaları yurt içinde çimento satamazken, Hükümet (belediye ruhsatları da aksini göstermesine karşın,) Milli Gelir istatistikleri ve DPT'nin hazırladığı kaynaklar ve harcamalar tablosunda hem yatırımlar ve hem de inşaat kesimi gelirleri artar göründü. Yine hiç ses çıkmadı bizim arkadaşlarımızdan...

Bunun gibi, aynı yönde artacak rakamlar olmasına olanak bulunmayan sayısal veriler, resmi istatistiklerde dizi dizi boy gösterirken bunlar pek göze çarpmadı. Matematiği anlaşılmak için değil de anlaşılmamak için kullanma buna denir.

Aslında ulusunun bu konularına eğilen her ekonomist, genel rakamları özel durumlarda hemen aklına getirecek kadar bu rakamlarla haşır neşir olmalıdır. Matematiği de sadece, uzun dönemlerde belirecek trendlere uygulamalıdır. İstatistiklere konu tanımların (tarifelerin) yıldan yıla değişip değişmediğine dikkat etmelidir.

2 — ANLAŞILMAZLIK MERAKI:

Bazı ekonomi yazarları olsun, profesörleri olsun halkı, okuyucuyu ekonomiden soğutmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Şimdi kendisini çok sevdiğim ve bilgisine güvendiğim bir arkadaşımın bir çevirisinden bir bölümü aynen buraya aktarıyorum:

«Kapitalist dünya ekonomisinin gelişmesinde yaşanan dönüm noktasının onu karakterize eden tekil göstergelerin

yer aldığı düzeyin ötesinde ne şekilde tanımlanabileceği sorusu karşımıza çıktığında, dikkat etmemiz gereken nokta, —bazı yazarlarımızın inandırmak istediklerinin aksine— bu dönüm noktasının sözü geçen çok çeşitli ve kapsamlı göstergelerin de kanıtladığı gibi, tekil sınai sektörlerin yapı dönüşümü (örneğin giyim sanayii, elektronik sanayiinin bazı dönümleri v.b.) veya tek bir sanayii ülkesinin sanayiinin uluslararasılaşmasının gecikmesi (örneğin Federal Almanya) veya petrol fiyatlarının yükselmesi gibi tali (marjinal) veya tesadüfi bir takım görüntülerden daha fazla bir şeylere işaret ettiği (bu birbirinden soyutlanmış olgulara indirgenemiyeceği) dir.»

Sayın okuyucu herhalde bu ifadeden bir okuyuşta bir şey anlayamaz. Nitekim biz de anlamadık. «Peki, sen olsan nasıl yazardın?.» Şöyle bir deniyelim:

«Kapitalist dünya ekonomisinin gelişmesinde bugünlerde yaşanan dönüm noktası ile onu karakterize eden göstergelerin nasıl açıklanacağı sorusu karşımıza çıktığında, dikkat etmemiz gereken nokta çok önemlidir. Bazılarının sandığı gibi olanlar ne bazı sanayi kesimlerinin (örneğin giyim sanayi, elektronik sanayiinin bazı bölümleri v.b.) yapı değişikliği, ne de tek bir sanayi ülkesinin (örneğin Federal Almanya) sanayide uluslararası gereklere uyamayışı veya petrol fiyatlarının yükselmesi gibi önemi az (marjinal) veya rastlantılardan *çok ötede* bir şeylerin oluşmasıdır. Bu alandaki çok çeşitli ve kapsamlı göstergeler bunu (olanların birbiriyle ilgisi pek az ya da hiç olmayan olgulara indirgenemiyeceğini işaret etmekte, kanıtlamaktadır.»

Görüldüğü gibi tek bir tümce yerine önce soru ortaya konulmakta, yanlış görüşler ve doğrusu ikinci tümceyle anlatılıp, son tümcede varılan yargının dayanakları gözönüne serilmektedir. Ekonomi alanında bilimselliğin uzun tümceler ile kanıtlandığı bir öğretim düzeninde yetişmiş genç arkadaşımız, kendisi de aynı hataya düşmezse, «bilimsel» sayılmayacağından belki de korkarak çevirisini bu yolda yapmıştır.

Ne yazık ki, ekonomide kalem oynatanlar anlaşılmamak için ellerinden geleni yapmışlardır. Yazının, kitabın bir şey anlatmak için olduğu adeta unutulmuştur. Bunda belki de ünlü batılı ekonomistlerin (örneğin A. Smith'in ve J. M. Keynes'in) ünlü birer üslup ustası olmaları bu sonucu, yani bilimsel olmak için edebi olmanın zorunlu olduğu kanısını, bizim ekonomistlerin kafasında yer ettirmiş olabilir. Ama iyi üslup bir şey ise anlaşılmaz yazım çok başka bir şeydir.

3 — RAKAMLARA KÖRÜ KÖRÜNE İNANMAK:

Ekonomide hükümetin verdiği rakamlara, aksi sabit olduğu halde inanmak, hatta rakamlar meydanda iken bu rakamlara hükümet yetkililerinin getirdiği yorumları aynen yinelemek yazı yazanların, yorum yapanların adeta «ayırıcı niteliği - alameti farikası» olmuştur. Bu görüşümüze iki belirgin örnek verelim:

a) Sayın Özal ve onun gibi konuşan resmi yetkililer 24 Ocak kararlarıyla yüzde yüzü aşan enflasyonun yüzde 30'lara çekildiğini söyleyip yazarlar. Oysa gerçek şudur: 1980 yılı enflasyonu 24 Ocak kararları yüzünden yüzde yüzü aşmış, yüzde 107'ye yükselmiştir. Ondan önceki 1979 yılı için verilen en yüksek enflasyon oranı 1980'deki yüzde 107 düzeyinden yüzde 36'ya düşmüştür. Olan budur. Yani 24 Ocak kararlarıyla enflasyon önce yüzde 107'ye çıkmış ve sonra yüzde 36'ya düşmüştür. Ama bu kadar açık bir gerçek, güneş balçıkla sıvanırcasına kapatılmış, 24 Ocak kararlarının enflasyonu arttırıcı özelliği tam tersine yorumlanmıştır.

1977-1978-1979 yıllarında yani üç yılda fiyat artışı yüzde 100'ü zor bulurken, 24 Ocağı izleyen 1980-1981-1982 yıllarının fiyat artış hızları toplamı yüzde 210'u bulmuştur. (Sayın Özal 1983'de 24 Ocak felsefesine aykırı hareket edildiği gerekçesiyle bu yılın hesaba katılmasını istemez. 24 Ocak'tan önceki ve sonraki 4 yılı karşılaştırsaydık sonuç herhalde aleyhte olurdu.)

b) 1950'den bu yana kalkınma hızları ilân olunur. Bu hızların ortalaması yüzde 5'e gelir. Japonya dışında hiçbir

kapitalist ülkenin ortalama kalkınma hızı buralara yaklaşamamıştır. Ama o ülkelerle bizim aramız durmadan açılır, onların birey başına milli geliri bizimkini durmadan daha da geride bırakır. Gerçeklerin bu ölçüde çarpıtıldığı bir durumda bile bizim meslektaşlarımız, ilân olunan gelişme hızı rakamları üzerinde harıl harıl türevler, fonksiyonlar, eğriler, matrisler çıkartırlar. «Durun yahu, hem kalkınıyoruz ve hem de uluslararası sıralamada geriliyoruz. Bu nasıl oluyor?» diyen, Milli Gelir hesaplarımızın sırrını arayan bir kişiye rastlıyamıyoruz.

«Resmi verilere inanmıyalım mı», denecek. İnanalım ama, bu kadarına da pes doğrusu... 30 yıldır hızla kalkın ve kalkınma hızı senden geri olanların, daha da gerisinde kal! Olacak şey mi bu?

4 — BİZİM İKTİSATÇILAR ÖZEL KESİMİN İSTEDİĞİ ALANLARDA KALEM OYNATIRLAR:

Bizce son 30 yılın en büyük skandalı, ilân edilen kalkınma hızı ile uluslararası sıralamada geri kalmamız arasındaki çelişkidir. Uluslararası sıralamada 30 yıldır gerilere kayıyoruz. Ve bundan da anlaşılıyor ki Milli Gelir İstatistiklerimizi son derece yanlıştır. Biliyorsunuz yanlış iki türlü olur. Gerçekte 10 ise, siz 25 gösterirseniz yanlıştır, gerçek 25 iken 10 gösterirseniz de yanlıştır. Bizim Milli Gelir istatistikleri hep 10'u 25 gösteren, yani tek yönlü yanlışlarla malüldür. Tek yönlü yanlışda bilirsiniz raslantısal değildir, iki nedeni vardır:

a) Ya bilinerek saptırma yapılıyor,

b) Ya da büyük gösterme yanında öyle büyük bir yöntem yanlışı var ki, ters yöndeki yanlışları da giderip hep büyük gösterme yanlışlarına varılma sonucunu gösteriyor.

Ama daha önemli olan hiçbir ekonomistin bu konu üzerinde durmamasıdır. Neden? Çünkü bizce ekonomik tartışmalara özel kesim yön verir, özel kesim de bu yanlışa göz yumulmasını ister. Çünkü eğer kalkınamıyorsak —ki böy-

ledir—, yöntemi değiştirmek gerekecektir. Özel kesim bunu istemez. İstemeyince de çeşitli yöntemlerle konu güncel olarak tartışılmaz. Aslında özel kesim denince onun entellektüel yöneticileri (!) akla gelmelidir. Bunlar özel kesimi tanıtıcı vakıf, dernek ya da heyetlerin başındadırlar. Hatta «haklı kesimde en ılımlı» kişiler niteliğine de bürünenler bunlar-kesiminde en ılımlı» kişiler niteliğine de bürünenler bunlardır. «Aşırı olmamak koşuluyla!» derler, «solculuk ülke yararınadır». Ama o aşırılığın sınırı nedir? Acaba Milli Gelir rakamlarının doğruluğundan kuşku «aşırı solculuk» mudur? «İşçinin sendikası olduğu gibi partisi de olmalıdır», sloganına acaba ne derler? Aşırılık mı bu?

1980'li yılların en önemli iki konusu ise,

1) Dışarıya sattığımız malların fiyatlarının durmadan düşmesi,

2) İşçi ve memurun satınalma gücünün durmadan eksilmesi olay ve gerçekleridir.

İkisi de birbirinden önemli olan bu konulardan iktisatçılarımız ısrarla uzak durmuşlar ve çabaları sadece faiz, büyük —küçük ihracatçı, ithalat olsun mu olmasın mı noktalarına yani özel kesimin kendi içindeki tartışmalarına dönmüştür. Bu tartışmalar son ücret zamları gibi güncel bir konuda bile yoktur. Bu konuda sayın Özal'ın iki vaadi vardı:

a) İşçi ücretlerinin enflasyon hızı üzerinde artması,

b) «Faturalı yaşam» denilen yolla işçi ve emekçilerin vergilemede haksızlığa uğramalarını önlemek.

Şimdi bu iki vaadi birleştirmiştir Özal hükümeti.

— Ya enflasyonun üzerinde ücret artırılması, ya da

— Ücretlilerin vergi yükünün hafifletilmesi

Vaadlerinden biri bile tutmamış iken, bu konuda kalem yürüten ya da demeç veren, kendisinden demeç istenince buna değinen ekonomist o kadar az ki. Özel kesimin «entellektüel yöneticileri» tartışmayı yine istedikleri alana çekmişlerdir.

5 — *DÜŞÜNCELERİ İLLA BİR KALIBA SOKMA:*

Düşünceler sağda da solda da kalıplaşmıştır. Örneğin bir uygulama geldi mi, iki kalıptan birine sokulur. Liberal —devletçi. Oysa liberalliğin ve devletçiliğin çeşitli şekilleri vardır. Pek moda olan Güney Kore uygulamasını düşünelim. Bu model «devlet eliyle liberalizm veya sermayecilik» tir. Liberalizmle de devletçilikle de zerre kadar ilgisi yoktur. Ama IMF'nın hoşuna gidiyor. Sayın Özal örnek alıyor ya, bizimkiler, «Bak Güney Kore tam liberal. Hiç firma kurtarma falan var mı?» diyorlar. Oysa Güney Kore firma kurtarmacılığının en şanlı, namlı örneklerini vermiştir. Sayın Öztin Akgüç'ün 11 ve 18 Şubat günlü yazılarını okuyanlar bunun böyle olduğunu anlarlar. (¹)

Başka örnek Japonya'nın özel kesimci liberalizmin şampiyonu sayılmasıdır. Oysa değildir. Japon ekonomisi daima devletin içinde olmuş, onunla karışmış, devlet fonlarını kendi emrinde kullanmış bir liberal (!) ama devlet tarafından sıkı sıkıya korunan-firma değil koca koca sektör-

---

(¹) Bu konuda özel bazı sohbet anılarımı anlatmadan geçemeyeceğim.

Bir konuyu —1981 yatırım harcamalarını— görüşürken bir arkadaşım, «Ama Arslan yatırım malları ithalatı 500 milyon doları bulmuş» diye itirazda bulundu. 500 milyon dolar o zaman Türk parasıyla gümrüğü dahil 75 milyar liraydı. O yıldı milli gelir 6 trilyon liraydı ve 75 milyar da milli gelirin sadece yüzde 1,25'ine eşitti. 500 milyon doların büyüklüğü arkadaşımı o kadar büyülemişti ki, makro bir oranlama yapmaya bile gerek görmemişti

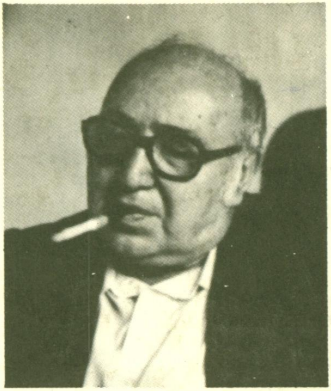
Bir diğer arkadaşım, «Abi yaşadık... Filan hükümet bize 5 milyon varil petrol veriyormuş» dedi. Benim hiç tepki göstermeyişime ise hayrette kaldı... Oysa 5 milyon varil 700 bin ham petrol ederdi ve bu da Türkiye'nin sadece 20 günlük harcaması demekti. Hayreti daha da arttı. «Acaba 5 milyar varil mi bana mı öyle dediler» dedi. Onun da 700 milyon tonu bulduğunu ve dünyada sadece SSCB' nin bunun biraz altında petrol ürettiğini söyleyince, «milyon mu, milyar mıydı?» diye mırıldanarak uzaklaştı...

lerin devlet eliyle kurtarıldığı bir ekonomidir. Liberal yüzü, onun takındığı melek yüzüdür. Karşısına dış pazarlarda çıkan engelleri karşılamak için bu maske takılır.

Bir başka örnek, «demokrasi ile özel kesimcilik ayrılmaz» denerek özel kesimciliğe yeni bir kutsallık verilmesidir. Dünya'daki askeri diktatörlüklerin hepsinin liberal ekonomi ile yönetilmiş olması herhalde bu savın çürütülmesine yeter. O göklere çıkartılan Güney Kore'nin siyasal ve sosyal rejimi de malumdur.

Gelelim Turgut Özal'ın koyduğu düzene. Buna da «entellektüel tembellik» damgasını vurmuştur: «Liberal düzen!» «Liberal ekonomi» düzeninden yana değiliz. Ama keşke Turgut Özal'ın koyduğu düzen liberal düzen olsa... Örnek verelim: Tarımsal ürün satarsanız, dışarıya vergi ödersiniz. (fona ödeme) Ama sanayi ürünü satarsanız, vergi iadesi diye devletten para alırsınız. Böyle liberalizm duydunuz mu hiç? Gömlek alırsanız bedeli peşin ödenmiştir ama pancar alan, pamuk alan, tütün alan devlet bunu istediği zaman öder. Böyle eşitsiz, rekabet yaratan bir liberalizm duydunuz mu? Fiyat artışları serbesttir, faiz, yüksek olmak şartıyla serbesttir, ya peki ücretler? Onlar yasayla belirlenmiş kurullarca belirlenir. Siz böyle 20. yüzyılı bırakın 18. yüzyıl liberalizmi duydunuz mu? Ama bizim arkadaşlar damgayı vurmuşlardır: «Piyasa ekonomisi!» Bunun adı «piyasa ekonomisi» ya da liberal ekonomi olamaz. Bunun adı bal gibi «keyfi ekonomi» dir.

Ekonomistlerimizin belli başlı, kendilerini doğrudan saptıran eksikleri bunlardır. Ama demokrasimiz, biz inanıyoruz, sosyal içeriğini kazanacaktır, yakın zamanda hem de... O zaman bu hatalar bir bir ortadan kalkacaktır.

Arslan Başer Kafaoğlu, 1928 Yozgat doğumlu, Siyasal Bilgiler Fakültesi 1949 çıkışlıdır. Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlığı görevlerinde bulunmuştur. Cumhuriyet, Milliyet, Akşam, Vatan, Öncü, Demokrat, Dünya gazeteleriyle Yön, Devrim, Sosyal Adalet, Eylem, Türk Solu, Ortam dergilerinde yirmi yıldır yayınladığı yazılarıyla isim yapmıştır. Enflasyon, 24 Ocak Uygulamalır ve Bazı Gerçekler, Bankerler ve Kastelli Olayı, Silah Rüşvet ve Sömürü isimli dört kitabı daha vardır. Ayrıca Jaures, Sweezy ve Jalée'den çevirileri yayınlanmıştır.

"Bir ülkede herkesin ekonomi bilmesi gerekmez. Bunu herkes bilir ve takdir eder. Ama bir ülkede hiç olmazsa ekonomiyi öğretenlerin, "ekonomiyi biliyoruz" diye yetkili ve sorumlu yerlere oturmuş olanların ekonominin temel kavram ve kategorilerinde yanılmamaları, bu kavramları iyi bilmeleri gerekir."

KDV 1050 303 TL.